STRIP SCHRIFT

Maandblad / Nr. 185/186 / Losse nummers ƒ 8,— / Bfrs. 165

Mézières'
RAVIAN

AUCLAIR

LEZERS-ENQUÊTE

WILL EISNERS
Opmakh
mit Got

MARLÈN NOLTA

VARENNE

PHILIPPE MARCELÉ

ALLES OVER DE STRIP-3-DAAGSE

STRIP SCHRIFT

nr. 185/186 – 18e jaargang, juli/augustus 1984

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam (020-250975).
Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, telex 70042.
Advertentie-exploitatie: Inlichtingen en tarieven: Bureau Nassau, Jan van Nassaustraat 18, 2596 BT Den Haag, telefoon 070-249500.
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redaktie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Hans Frederiks, Peter de Raaf, Mat Schifferstein.

Nieuwsredaktie: Donald Stroomberg.

Vaste medewerkers: Annelies Heidstra, Wim van Helden, Rob Møhlmann, Nico Noordermeer, Ernst Pommerel, Jan Smet, H. F. Smit, Hennie Wesseling, Rein van Willigen, Bob J. Miller, René Smulders, Bo Ventura.

Vormgeving: Hans Frederiks.

Omslagtekening: © Dargaud/Mézières.

Kleur omslagtekening: Mister X.

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à *f* 62,—. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 47,50. (buitenland *f* 59,—.
- via een CJP-abonnement à *f* 42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à *f* 6,— Dubbele nummers *f* 8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven. Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar. Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Persagentschap Vervoer en Distributie, Klein- Eilandstraat 1, 1070 Brussel, tel. (02) 5240130.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSB BR. 0165-845.

Druk: Vonk Zeist.

INHOUD

Auclair
Onder het motto 'Terug naar de natuur' analyseert Rob van Eijck de stripreeks Simon van de Rivier door Auclair. Een primitieve samenleving die sterk doet denken aan een postatomair tijdperk / **3**

Mézières
Hans Frederiks over de wereld van Mézières' Ravian in een artikel waarin ook de auteur zelf aan het woord komt middels een interview en middels de strip 'Desert Story' / **8**

Marlèn Nolta
In zijn reeks interviews met kartoenisten richt Peter Nieuwenhuis dit keer zijn aandacht op Marlèn Nolta / **28**

Lezersenquête
Ondanks het verloop van jaren blijft de gemiddelde lezer van Stripschrift 26 jaar oud, een van de konklusies uit onze enquête. De echt belangrijke resultaten, wensen en klachten werden op rijtjes gezet door Har Brok / **32**

Varenne
Mat Schifferstein en Har Brok spraken in Angoulême met de gebroeders Varenne, die onlangs in Nederland debuteerden in Titanic. Een interview / **34**

Eisner
Kees Kousemaker wist Will Eisner te bewegen om hem een Jiddische uitgave van 'A contract with God' te laten uitbrengen. Hans Frederiks over deze unieke samenwerking / **16**

Moderne Kunst
Na jaren verschijnt eindelijk Joost Swarte's L'Art Moderne in het Nederlands. Mat Schifferstein duikt nog eens in dit inmiddels grotendeels 10 jaar oude werk van Swarte / **42**

De dromen en nachtmerries van Philippe Marcelé
Een psycho-analyse door Mat Schifferstein van het werk van de in Nederland nog onbekende stripmaker Marcelé. Een reis door droom en werkelijkheid/ **18**

Doonesbury 44
Postriptum 45
Nieuws 45
Ruiladvertenties 45
Het Stripschap
Extra: Strip3daagsekatern!

Simon van de Rivier: Terug naar de natuur

door Rob van Eijck

De toekomst, zoals die door Auclair in zijn verhalencyclus rondom *Simon van de Rivier* geschetst wordt, is geen vage, verre toekomst maar een periode die niet al te ver van de huidige tijd verwijderd ligt en die de wortels van zijn maatschappijstruktuur heeft in de hedendaagse wereldproblemen. Anders gezegd: Auclair heeft vanuit het heden doorgeredeneerd en geprobeerd zich een voorstelling te maken van de manier waarop onze wereld zich in de toekomst mogelijkerwijs gaat ontwikkelen.
De Simon-cyclus bestaat uit zes verhalen, tussen 1973 en 1978 in het weekblad *Kuifje* gepubliceerd, waarvan de laatste vijf in album zijn verschenen. Het eerste verhaal, *De ballade van Roodhaar,* is geïnspireerd op het boek *Le chant du monde* van J. Gino en staat kennelijk zo dicht bij het origineel dat de rechthebbenden van het boek dwars zijn gaan liggen en de albumpublikatie ervan hebben verhinderd.
De zes Simon-verhalen vormen één geheel, maar toch geen kompakte eenheid. Er wordt een toekomstige wereld in beschreven waarin de huidige beschavingen en maatschappijvormen zijn vernietigd. Toch kan *Simon van de Rivier* niet in het genre van de 'post-atomaire strip' worden ingedeeld, omdat die vernietiging niet door toedoen van nucleaire wapens tot stand is gebracht.

In het eerste album, *De Stam der Ruiters,* dat het tweede verhaal bevat, krijgen we enige informatie over de struktuur van de toekomstige wereld, wanneer Simon door de oude Charles, die een vriend van zijn vader is geweest, wordt ingelicht over de oorzaken die geleid hebben tot de ondergang van de huidige beschaving, waarna de mensheid weer grotendeels tot een primitieve staat is teruggevallen. Charles begint zijn verhaal bij de woelingen van de zestiger jaren en schakelt vervolgens over op de energiekrisis (die in de tijd dat het verhaal getekend werd net in volle hevigheid was losgebarsten), waardoor er oorlogen uitgebroken zijn om de grondstofgebieden in handen te krijgen. In tegenstelling tot andere SF-verhalen, die in zo'n geval gretig gebruik maken van atoomoorlogen, beschikte de mensheid volgens de Simon-cyclus over voldoende gezond verstand om de totale vernietiging van de aarde te voorkomen. Maar desondanks zijn chaos en desintegratie van samenlevingen het gevolg geweest van deze oorlogen en grondstoftekorten, zodat het grootste deel van de bevolking van de ontwikkelde landen teruggeworpen werd in een bestaan als landbouwer of veehoedende en jagende nomade. Daarnaast is er een aantal steden blijven bestaan, waarin de vroegere regeringen, nu verenigd tot een wereldregering, de kopstukken van de wetenschap hebben verzameld om te proberen de vroegere beschaving te herstellen. Maar het bijna onvermijdelijke is gebeurd: sinistere figuren hebben hun eigen steden afgescheiden van de wereldregering en er een militaire diktatuur gevestigd. Met behulp van geleerden proberen zij in het bezit te komen van geavanceerde militaire apparatuur om de wereldbevolking aan hun totalitaire regime te onderwerpen. Daardoor is er een voortdurende strijd ontbrand tussen de vrije natuurmensen en de *Meesters van de Cities*.
De oude Charles is een van de geleerden die de kwalijke plannen van de Meesters hebben doorzien en vanuit City 3 naar de natuurmensen zijn gevlucht. En Simon zelf blijkt de zoon te zijn van een kollega van Charles, een wetenschapsman die een desintegrerend laserpistool heeft uitgevonden. Maar omdat Simons vader dit ultieme wapen niet in handen wilde laten vallen van de militaire diktators, heeft hij de plannen ervan vernietigd, waarna hij door de Meesters van City 3 is vermoord. Er bestaat slechts één eksemplaar van het laserpistool, en dat is in handen van Simon, die het wil gebruiken tegen de Meesters om hun macht te vernietigen.

Verzet tegen onderdrukking

Deze achtergrondschets van de toekomstige wereld is, zoals hierboven vermeld, te vinden in het tweede verhaal van de cyclus. Het eerste deel, *De ballade van Roodhaar,* speelt zich af in een veel vagere omgeving en in een veel beperktere leefwereld: de stituering is hier nog lokaal, terwijl pas in *De Stam der Ruiters* onze blik mondiaal wordt gericht.
De ballade van Roodhaar speelt zich af in een agrarische leefgemeenschap aan een rivier, waar Simon zich op zeker moment gevestigd heeft. Een oude man vraagt hem zijn zoon Roodhaar op te sporen, die hout is gaan leveren aan de stad van de 'Heren' en niet is teruggekeerd. Simon en de oude man vertrekken naar de stad en treffen daar Roodhaar aan, die ondergedoken blijkt te zijn omdat hij het heeft aangelegd met een meisje uit de familie der Heren, die de stad volledig in hun greep hebben dankzij hun moderne bewaping, en de stadsbevolking tiranniseren. Als zijn oude vader wordt vermoord, leidt Roodhaar een opstand van de onderdrukte stadsbevolking tegen de heerschappij der Heren, die totaal verslagen worden.
In *De Stam der Ruiters* bouwt Auclair Simons wereld uit en komt de eigenlijke cyclus pas goed op gang met het verbindende thema van de Meester van City 3 en het laserpistool waarmee Simon hun macht wil vernietigen. Maar van dit plan komt in *De Stam der Ruiters* nog niets terecht. Simon wordt, aanvankelijk zeer tegen zijn zin, opgenomen in en jagers- en veehoudersstam, de Centaurclan, waar hij de oude Charles ontmoet, die hem, zoals boven geschetst, inlicht over de toestand in wereld. De dochter van Charles, Estelle, voelt zich nogal tot Simon aangetrokken, tot groot ongenoegen van Igaal, de overmoedige leider van de jongemannen van de stam, die Simon dan ook uitdaagt tot een gevecht om Estelle. Omdat hij over weinig gevechtservaring beschikt wordt Simon verslagen, waarna hij gewond het gebied van de stam moet verlaten. Tijdens zijn afwezigheid wordt de Centaurclan overvallen door de Meesters van de City.
In *De slaven* komt Simon vervolgens in kontakt met twee leden van de Stam der Ruiters die aan de Meesters hebben weten te ontsnappen. Van hen hoort hij dat een groot deel van de stam, onder wie ook

DE WERELDSITUATIE WAS IN DIE TIJD ZO INGEWIKKELD, DAT ZE SLECHTS SCHEMATISCH KAN WORDEN WEERGEGEVEN.
OVERAL OP AARDE KWAMEN IN DE VERSCHILLENDE LANDEN MINDERHEDEN OP, DIE ZICH IN DE STRIJD WIERPEN TEGEN HUN AANVALLERS.
DE GROTE MOGENDHEDEN RAAKTEN VERWARD IN HUN IDEOLOGISCHE TEGENSTRIJDIGHEDEN...
...MAAR WAREN TOT DE TANDEN GEWAPEND MET ATOOMWAPENS, WAARMEE ZIJ ELKAAR ONDERLING VAN DE AARDBOL KONDEN VEGEN. ZIJ REMDEN VERLANGENS OM TE OVERHEERSEN AF EN KONDEN SLECHTS MET GROTE MOEITE DE VOLLEDIGE ONDERGANG VERMIJDEN. DE ONBEVOEGDE REGERINGEN BEVESTIGDEN DE VERWARRING. DE UIT ELKAARVALLENDE MAATSCHAPPIJSTRUCTUREN BARSTTEN AL SNEL UITEEN, ZODRA HET ONBEHAGEN EN DE AFKEER VAN DE BEVOLKING TE...
...GROOT GEWORDEN WAREN. OVERAL BRAKEN ONGEREGELDHEDEN UIT; DE POLITIEKORPSEN WAREN OVERVOL.
HET WAS EEN KLAP...
19A
...DIE IN DE MATERIEEL HOOG ONTWIKKELDE LANDEN HET ERGST GEVOELD WERD. MEN MOEST OPNIEUW LEREN LEVEN, IEDER OP ZIJN EIGEN MANIER.
GROTE GROEPEN MENSEN TROKKEN NAAR HET PLATTELAND, WAAR NIEUWE LEEFGEMEENSCHAPPEN GESTICHT WERDEN. DE SEDENTAIRE LANDBOUWERS VERBOUWDEN VOOR ...

Charles licht Simon in over de ondergang van de 'beschaafde' wereld

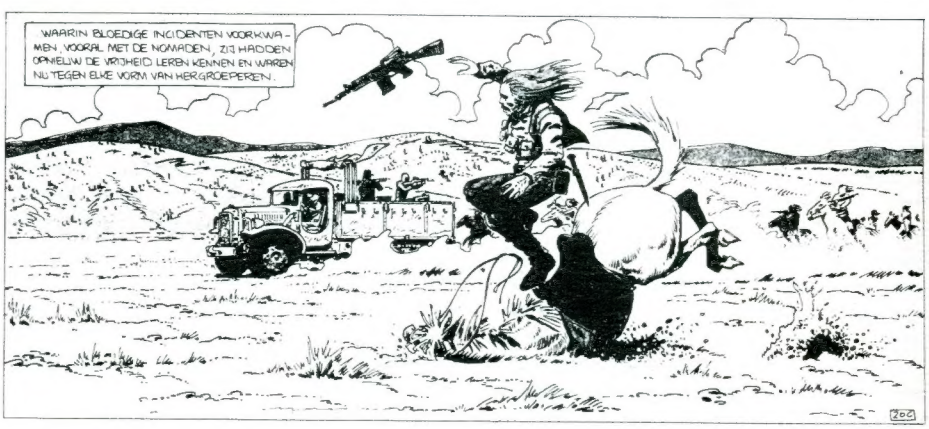
WAARIN BLOEDIGE INCIDENTEN VOORKWAMEN, VOORAL MET DE NOMADEN, ZIJ HADDEN OPNIEUW DE VRIJHEID LEREN KENNEN EN WAREN NU TEGEN ELKE VORM VAN HERGROEPEREN.

Strijd tussen natuurmensen en de Meesters van de Cities

Maïlis, Illyane en Simon

Charles, in gevangenschap is weggevoerd om slavenarbeid te verrichten. Met de twee stamleden en een meisje dat ze onderweg oppikken trekt Simon naar de metaalovens waar de gevangenen in een soort concentratiekamp te werk zijn gesteld. Door middel van een ingenieus plan weten zij een slavenopstand te organiseren die tot de totale vernietiging van de bewakingstroepen leidt. Na de overwinning ontdekt Simon dat Charles vanuit het slavenkamp naar City 3 is gebracht en dus gaat hij opnieuw daarheen op weg.

Liefdesproblemen

Maar in het volgende deel, *Maïlis,* bereikt hij de stad nog steeds niet. Geteisterd door een hevig noodweer vindt hij onderdak bij twee vrouwen, Maïlis en haar dochter Illyane, die in een onherbergzame streek een hut bewonen. Simons verblijf aldaar leidt tot liefdesproblemen. Maïlis had oorspronkelijk het plan opgevat om Simon aan haar dochter Illyane te koppelen, als steun en toeverlaat in het rauwe bestaan in de wildernis. Maar Maïlis is zelf tedere gevoelens voor Simon gaan koesteren, dus dat leidt tot hevige konflikten tussen moeder en dochter. Intussen is Simon in het nabijgelegen moeras in kontakt gekomen met de bevolking van een paaldorp die offers brengt aan de zogenaamde *'schaduwen'.* Wat dat voor lieden zijn ontdekt Simon als hij door de jaloerse Illyane, die zijn dood wil, hun gebied wordt ingestuurd. In een oude kernreaktor ontmoet Simon de 'schaduwen': gruwelijk mismaakte ex-mensen, slachtoffers van nucleaire straling. Maïlis is Simon gevolgd om hem te redden, maar wordt door de 'schaduwen' gedood, waarna Illyane, die op haar beurt haar moeder weer wilde redden, met Simons laserpistool het reaktorkompleks in brand schiet. Simon begrijpt dat dit op een katastrofe moet uitlopen, maar Illyane weigert het gebied te ontvluchten, omdat zij zich verantwoordelijk acht voor de dood van haar moeder. Dus ontkomt Simon alleen, terwijl Illyane het leven laat in de explosie die de hele streek vernietigt.

In *De pelgrims* komt Simon vervolgens terecht bij een groep grondtrekkende ambachtslieden, die op weg zijn naar de heilige plaats van hun geloofsgemeenschap. Die plaats blijkt Chartres te zijn met zijn beroemde kathedraal, die zijn christelijke funktie heeft verloren en een trefpunt is geworden voor de leden van de nieuwe gemeenschap, die er naar streven zoveel mogelijk in harmonie met de natuur te leven. Onderweg naar Chartres gaan Simon en de ambachtslieden in een grote boerenhoeve helpen met het binnenhalen van de oogst, maar de hoeve wordt, zoals daar de gewoonte is, door een bende plunderaars uit de stad overvallen. City 3 blijkt namelijk slechts gedeeltelijk bewoond te worden door de Meesters, die er hun eigen streng bewaakte kompleksen hebben, terwijl ze de rest van de stad overlaten aan benden rovers, die vanuit de stad het platteland terroriseren. Simon besluit naar City 3 te gaan om deze benden het voorstel te doen zich aan te sluiten bij de boeren en samen

DE TOESTELLEN DIE SOMMIGE VAN DE WE-
ZENS DROEGEN, BRACHTEN EEN GEKLIK
VOORT, DAT SNELLER WEERKLONK, NAAR-
MATE ZE VERDER GINGEN...
CLICK CLICK CLICK

Slachtoffers van nucleaire straling

met hen, in ruil voor voedsel, zich tegen de Meesters te keren. Tegelijkertijd wil hij zijn oude plan uitvoeren om met behulp van zijn laserpistool de macht van de Meesters te breken.

Het doel bereikt

Samen met Emeline, de vrouw met wie Simon in de boerenhoeve is getrouwd, trekt hij dus in *City N.W. nr. 3* de stad in. De roversbenden willen niets weten van zijn voorstel en staan op het punt Simon te vermoorden, als 'Gekke Jason' ingrijpt. Deze oude zonderling, die geen kans voorbij laat gaan om de roversbenden zware verliezen toe te brengen, neemt hen mee naar zijn basis buiten de stad. Daar vertelt hij Simon en Emeline dat de rovers hem vroeger zwaar verminkt hebben, zodat hij zich ten doel gesteld heeft hen te vernietigen.

Eindelijk is nu het moment aangebroken waarop Simon zijn oude doel kan gaan uitvoeren en samen met Jason dringt hij de gebouwen van de Meesters binnen. Met behulp van Charles, die ze daar terugvinden, slaagt Jason er tenslotte in het laserpistool te vernietigen in het laboratorium van Simons vader. De wijze waarop dat gebeurt blijft tamelijk onduidelijk, maar het gevolg is wel dat de hele Stad van de Meesters verwoest wordt.

Daarop keert Simon met zijn inmiddels zwanger geraakte vrouw terug naar de boerenhoeve, *'op zoek naar degenen die voor hun kinderen een nieuwe wereld wilden bouwen. Een wereld die niet ideaal zou zijn, maar waarin misschien uiteindelijk domheid en onverdraagzaamheid verdwenen zouden zijn en niet macht de hoogste waarde zou hebben, maar de liefde voor de ander. De ander, die hoe verschillend ook, een broeder is.'*

In harmonie met de natuur

Deze slotzin van de Simon-cyclus is tekenend voor de algemene teneur van de verhalen. Want de serie heeft duidelijk een boodschap. Soms wordt die boodschap wat al te nadrukkelijk, of zelfs ronduit sentimenteel op de voorgrond geschoven, maar meestal gebeurt het op bedekte wijze.

De belangrijkste boodschap die Auclair voor ons heeft, legt hij enkele malen zijn

stripfiguren letterlijk in de mond. Zo zegt Simon in *Maïlis: 'Ik geloof dat wij moeten proberen te leven in volkomen harmonie met alles wat ons omgeeft, zoals ook eeuwen geleden oude volkeren hebben gedacht en geleefd.'* En de reizende ambachtslieden in De pelgrims behoren tot een *'gemeenschap die in harmonie leeft met de elementen, de zon, het water, de aarde. Ze hebben eerbied voor alles wat leeft en ze zijn zich bewust daar ook deel van uit te maken.'*

Dus wat Auclair wil verkondigen, is dat de huidige levenswijze van de westerse mens niets natuurlijks meer heeft en dat de mens vanuit zijn tegennatuurlijke steden weer het platteland op moet om in direkt kontakt met de natuur te leven. Hij heeft dat in een interview (*Stripschrift* 102-103) ook duidelijk onder worden gebracht: *'Ik geloof dat we terug moeten naar een leefstijl die dichter bij de natuur staat. Ofwel men gaat zoals nu blindelings het einde tegemoet, ofwel men gaat terug naar een natuurlijker leefwijze'.*

Het duidelijks brengt Auclair deze visie naar voren in *De pelgrims,* wanneer hij het verloop van zijn eigenlijke verhaal stopzet om pagina's lang te tonen hoe de boeren op het land werken. Dit is niets minder dan een ode op het eenvoudige, eerlijke bestaan van de landbouwer, op poëtische wijze bezongen. Tegenover het oprechte agrarische leven staan de steden: sombere, akelige plaatsen waar de techniek en de dood heersen. En om zijn opvattingen nog eens extra kracht bij te zetten, laat Auclair nu en dan met kennelijk genoegen overblijfselen uit de vroegere beschaving zien, de onze dus, die door de natuur zijn overwoekerd en aangetast: de overwinning van de natuurkrachten op de technische bedenksels van de mens.
Onder de oppervlakte schemert een tweede, met het voorafgaande nauw samenhangende boodschap door: een waarschuwing aan de mens dat datgene waarmee hij bezig is de verkeerde weg betekent, dat de voortschrijdende technische ontwikkeling tot vernietiging of tenminste tot verstoring van het leven leidt. De wijze waarop Auclair de rampzalige resten toont

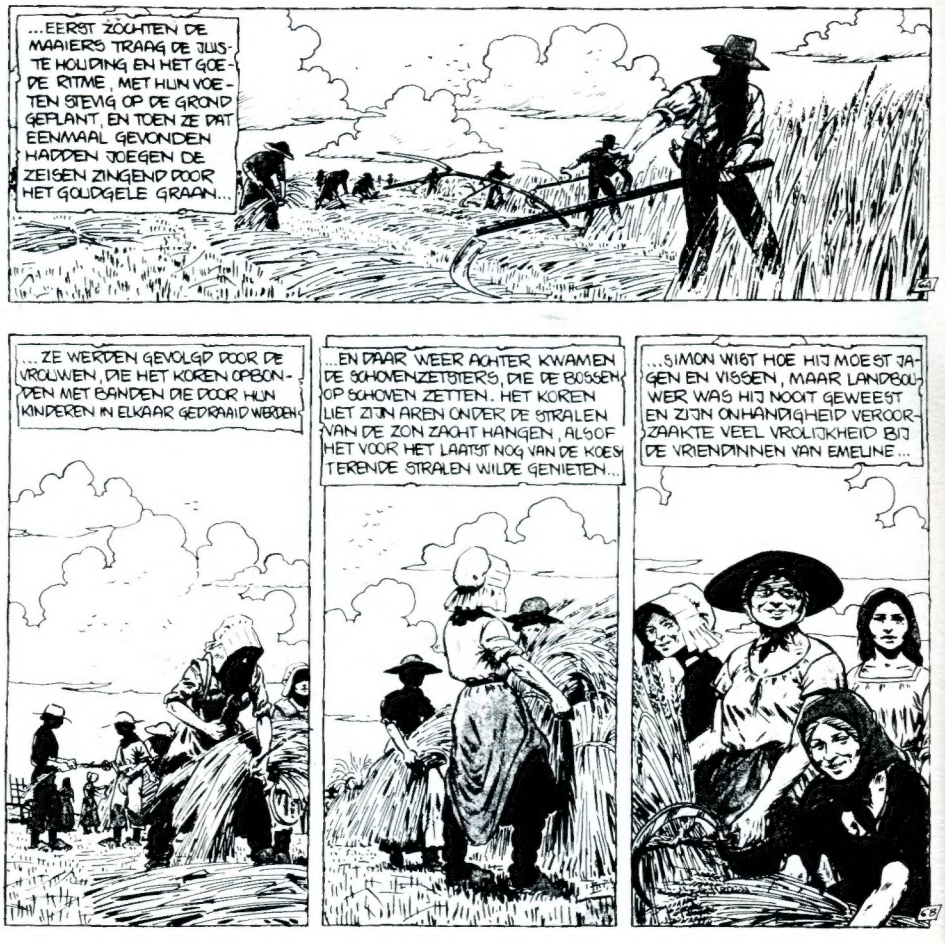
...EERST ZOCHTEN DE MAAIERS TRAAG DE JUISTE HOUDING EN HET GOEDE RITME, MET HUN VOETEN STEVIG OP DE GROND GEPLANT. EN TOEN ZE DAT EENMAAL GEVONDEN HADDEN JOEGEN DE ZEISEN ZINGEND DOOR HET GOUDGELE GRAAN...
...ZE WERDEN GEVOLGD DOOR DE VROUWEN, DIE HET KOREN OPBONDEN MET BANDEN DIE DOOR HUN KINDEREN IN ELKAAR GEDRAAID WERDEN.
...EN DAAR WEER ACHTER KWAMEN DE SCHOVENZETSTERS, DIE DE BOSSEN OP SCHOVEN ZETTEN. HET KOREN LIET ZIJN AREN ONDER DE STRALEN VAN DE ZON ZACHT HANGEN, ALSOF HET VOOR HET LAATST NOG VAN DE KOESTERENDE STRALEN WILDE GENIETEN...
...SIMON WIST HOE HIJ MOEST JAGEN EN VISSEN, MAAR LANDBOUWER WAS HIJ NOOIT GEWEEST EN ZIJN ONHANDIGHEID VEROORZAAKTE VEEL VROLIJKHEID BIJ DE VRIENDINNEN VAN EMELINE...

Ode op het boerenleven

De plunderaars uit de steden

van wat eens mensen waren, de slachtoffers van de nucleaire stralen in *Maïlis,* spreken wat dat betreft boekdelen. En ook het verhaal van Charles over de oorzaken van de teloorgang van de oude wereld laten aan duidelijkheid niets te wensen over. De mens werkt hardnekkige door aan zijn eigen ondergang, en zelfs als er al veel vernietigd is, zal de mens dat in de toekomstige wereld blijven doen.

Geen echte eenheid

De zes Simon-verhalen vormen een eenheid in hun beschrijving van de toekomstige wereld en van Simons rol daarin, maar zijn toch geen konsistent geheel. Het eerste verhaal, *De ballade van Roodhaar,* hangt er een beetje los bij, waarschijnlijk omdat dat verhaal de bewerking is van een bestaand boek. De wereld die dat boek beschrijft is vervolgens door Auclair uitgebouwd tot de eigen wereld van Simon, en dat verklaart dan ook waarom we pas in het tweede deel worden ingelicht over de situatie in de wereld van de toekomst en de ontwikkeling die daartoe hebben geleid. Vanaf *De Stam der Ruiters* wordt Simon pas de eigen figuur van Auclair en wordt Simons wereld pas de *eigen wereld* van Auclair.
Maar ook de vijf verhalen van Auclair zelf vormen geen konsistent geheel. Al in *De Stam der Ruiters* stelt Simon zich ten doel met behulp van zijn laserpistool de

...DE LIJEN WAREN VOORBIJGEGAAN, EN HADDEN LANGER GESCHENEN DOOR DE ONBEKENDE DREIGING. TOEN, OP DE TOP VAN EEN HELVEL BIJ DE BOERDERIJ..

JE KUNT HIER BETER NIET BLIJVEN, JONGEN..." ZIJ" HEB-BEN DE SCHOTEN OOK GEHOORD.. HI...HI..." ZIJ" KOMEN KIJKEN WAT ER AAN DE HAND IS...EN ZE ZIJN NOG ERGER DAN DE WILDE HONDEN... KOM MAAR MET MIJ MEE...
NEE... IK WIL MET ZE PRATEN!

Gekke Jason...

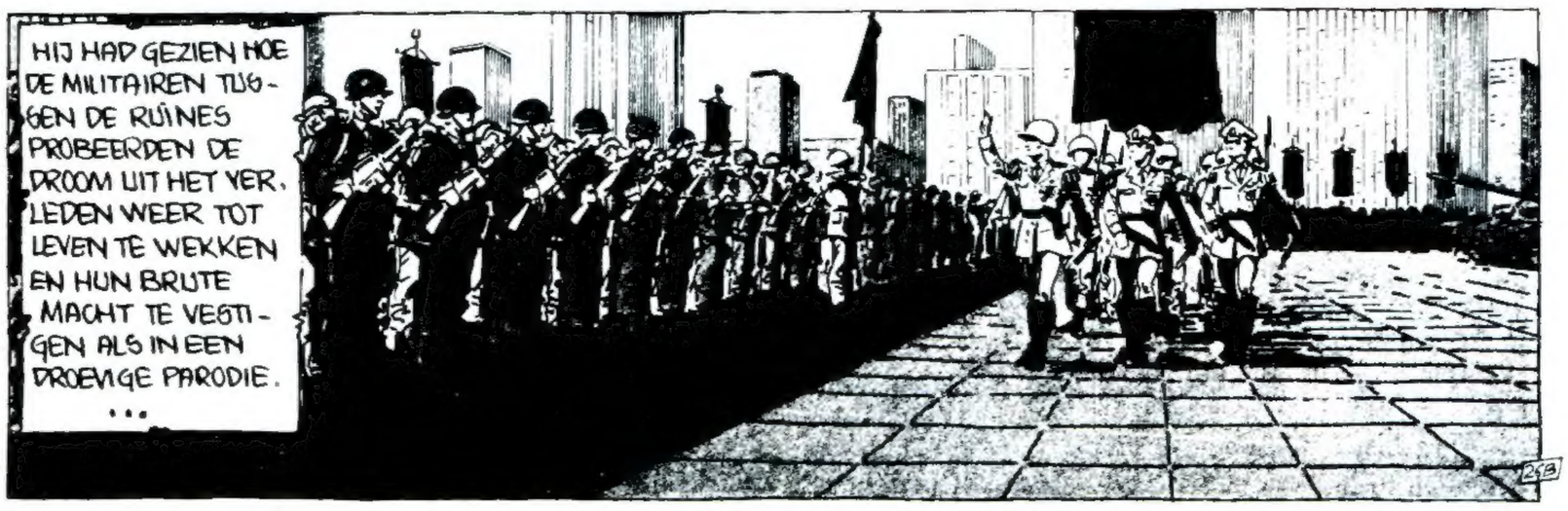
HIJ HAD GEZIEN HOE DE MILITAIREN TUS-SEN DE RUÏNES PROBEERDEN DE DROOM UIT HET VER-LEDEN WEER TOT LEVEN TE WEKKEN EN HUN BRUTE MACHT TE VESTI-GEN ALS IN EEN DROEVIGE PARODIE.
...

Militaire dictatuur

De ondergang van City 3

Meesters van de City te vernietigen, maar in de daarop volgende delen maakt hij daar niet echt haast mee. Dat hij het in *De slaven* als zijn plicht beschouwt de gevangen te bevrijden die behoord hebben tot de stam waarvan hij kort daarvoor nog deel uitmaakte, is een alleszins begrijpelijke zaak. Zijn eigen plannen lopen er vertraging door op, maar hij doet dat om anderen te redden.

Zijn lange verblijf echter in de hut van Maïlis en Illyane in het daaropvolgende verhaal is minder begrijpelijk, althans gezien in het licht van de opdracht die hij zichzelf gesteld heeft. Het verhaal *Maïlis* is ook anders van toonzetting dan *De slaven.* Dit laatste is een hard aktieverhaal, met massa's mensen die een zware strijd voeren, terwijl *Maïlis* een rustig, ingetogen verhaal is, met weinig medespelers en weinig aktie. Het lijkt wel alsof zowel Auclair als Simon na de explosie van energie in *De slaven* aan wat rust toe waren.

Ook *De pelgrims* staat niet bol van de aktie. Simon is hier weer onder de mensen, maar toch is het wederom een rustig, bedaard verhaal, met een sterk beschouwende inslag. Pas in *City N.W. nr. 3* lijkt Simon zich zijn oorspronkelijke taak weer te herinneren en gaat hij daadwerkelijk proberen de Meesters te vernietigen. Dit laatste verhaal kent dan ook weer heel wat aktie, maar is toch veel filosofisch-beschouwender dan het andere aktieverhaal, *De slaven.* Het lijkt alsof in het slotverhaal het evenwicht is gevonden tussen de aktievolle en beschouwender verhalen, als beide aspekten samenvloeien in het laatste avontuur van Simon van de Rivier, die eindelijk zijn opdracht weet te voltooien.

Hoewel de verhalen dus wel tot één cyclus behoren, wordt er niet konsekwent van begin tot eind één duidelijke verhaallijn gevolgd, zonder afdwalingen, terwijl ook de verhalen onderling nogal verschillen in sfeer en toonzetting. Het enige aspekt dat de zes verhalen van Simon van de Rivier in volle duidelijkheid gemeen hebben, is hun boodschap: de mensheid is in zijn verstedelijkte, technologische leefwereld op de verkeerde weg. De mens van nu moet terugkeren naar de natuur, moet zich weer een natuurlijke leefwijze eigen maken, anders gaat het onherroepelijk mis.

Bibliografie van Simon van de Rivier

		in Kuifje	Album
1.	De ballade van Roodhaar	7304-12, 7319-25	
2.	De Stam der Ruiters	7419-7428	1976
3.	De slaven	7511-7525	1977
4.	Maïlis	7552-7614	1978
5.	De pelgrims	7714-7730	1978
6.	City N.W. nr. 3	7835-7847	1979

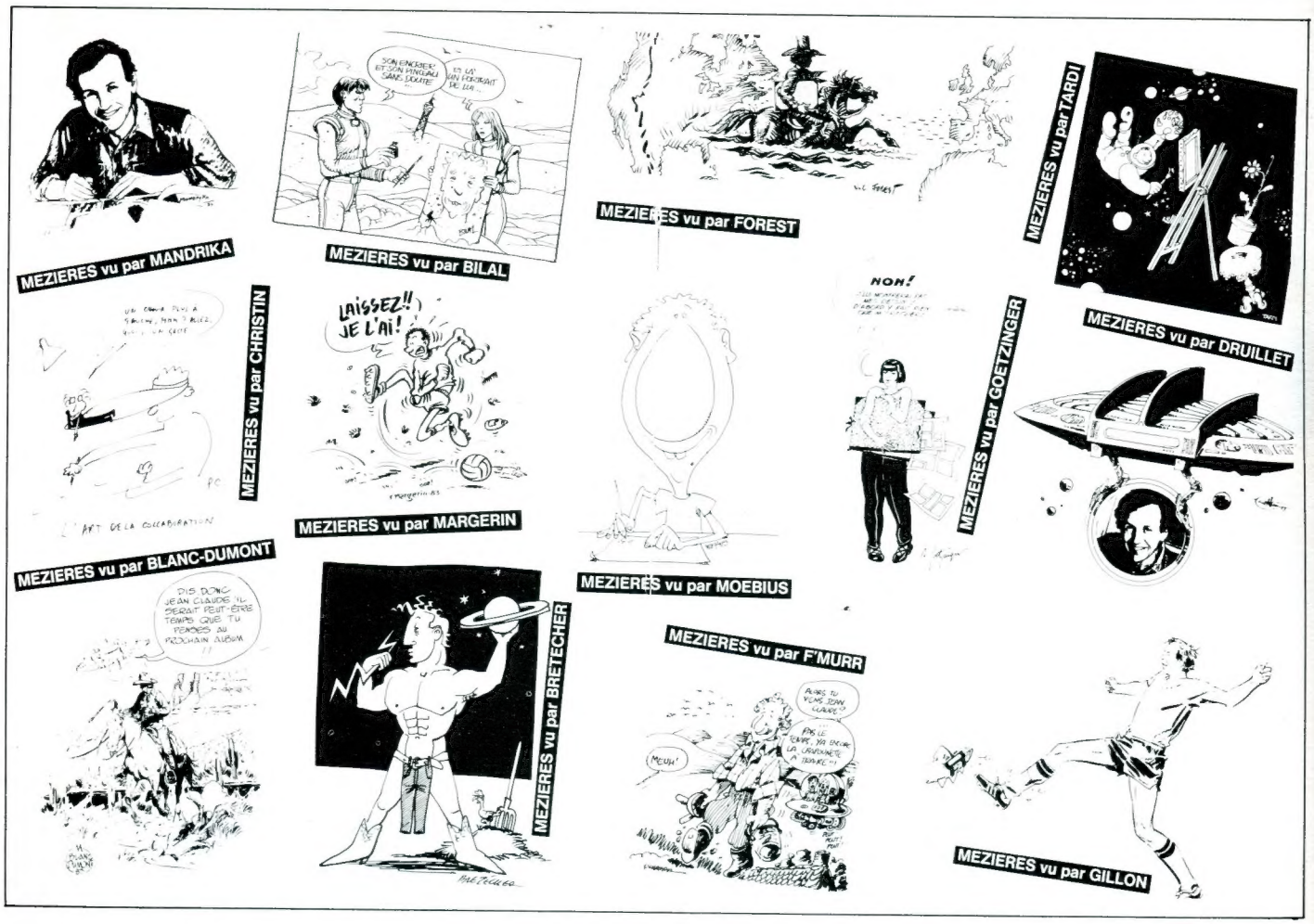
MEZIERES vu par MANDRIKA
MEZIERES vu par BILAL
MEZIERES vu par FOREST
MEZIERES vu par TARDI
MEZIERES vu par DRUILLET
MEZIERES vu par CHRISTIN
MEZIERES vu par MARGERIN
MEZIERES vu par GOETZINGER
MEZIERES vu par BLANC-DUMONT
MEZIERES vu par MOEBIUS
MEZIERES vu par BRETECHER
MEZIERES vu par F'MURR
MEZIERES vu par GILLON

Mézières overtreft zichzelf!

door Bo Ventura

Kort na elkaar zijn er twee albums van tekenaar Jean-Claude Mézières uitgekomen: *Mézières et Christin avec...* en *Les Spectres d'Inverloch,* het nieuwste album van Valérian, agent spatio-temporel, hier in Nederland beter bekend als Ravian, de tijd/ruimte-agent. Bovendien kreeg tekenaar Mézières dit jaar in Angoulême de Grand Prix de la Ville d'Angoulême. En ondanks dat er in Stripschrift al vaak aandacht aan *Ravian* én Mézières én aan scenarist Pierre Christin is besteed zijn de twee nieuwe albums én de grote prijs redenen genoeg om er aandacht aan te besteden.

Laten we beginnen met *Mézières et Christin avec...,* een album waar door liefhebbers van Ravian naar uitgekeken is. Jarenlang kondigde uitgeverij Dargaud het nooit verschenen eerste verhaal van de Ravianserie aan. Het eerste deel in de serie was altijd *Het woedende water,* maar lezers van Pep hebben in '68 en '69 het echte eerste verhaal *Les mauvais Rêves* kunnen lezen. Er waren diverse redenen om deze episode niet uit te brengen. Allereerst was het pagina aantal té onhandig om er een normaal album van te maken: een album moet om druktechnische redenen 44 of 48

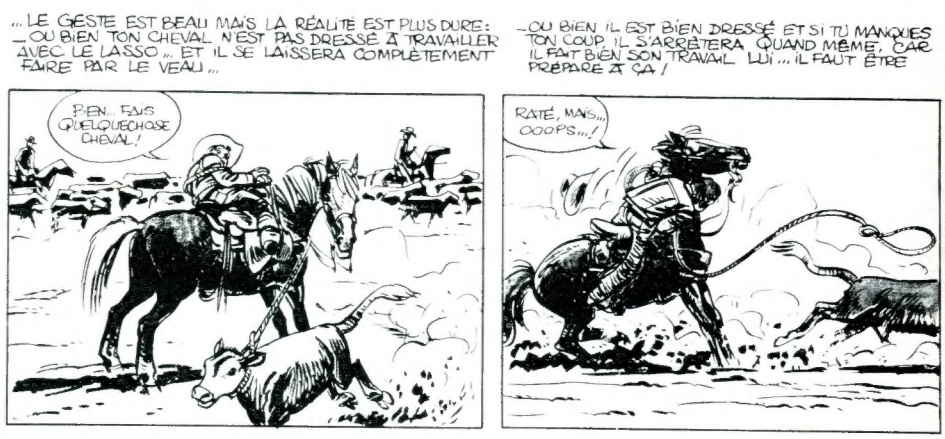
... LE GESTE EST BEAU MAIS LA RÉALITÉ EST PLUS DURE: — OU BIEN TON CHEVAL N'EST PAS DRESSÉ À TRAVAILLER AVEC LE LASSO ... ET IL SE LAISSERA COMPLÈTEMENT FAIRE PAR LE VEAU ...
— OU BIEN IL EST BIEN DRESSÉ ET SI TU MANQUES TON COUP IL S'ARRÊTERA QUAND MÊME, CAR IL FAIT BIEN SON TRAVAIL LUI ... IL FAUT ÊTRE PRÉPARÉ À ÇA !
BIEN. FAUT QUELQUECHOSE CHEVAL!
RATÉ, MAIS... OOOPS...!

Uit 'Mézières et Christin avec...

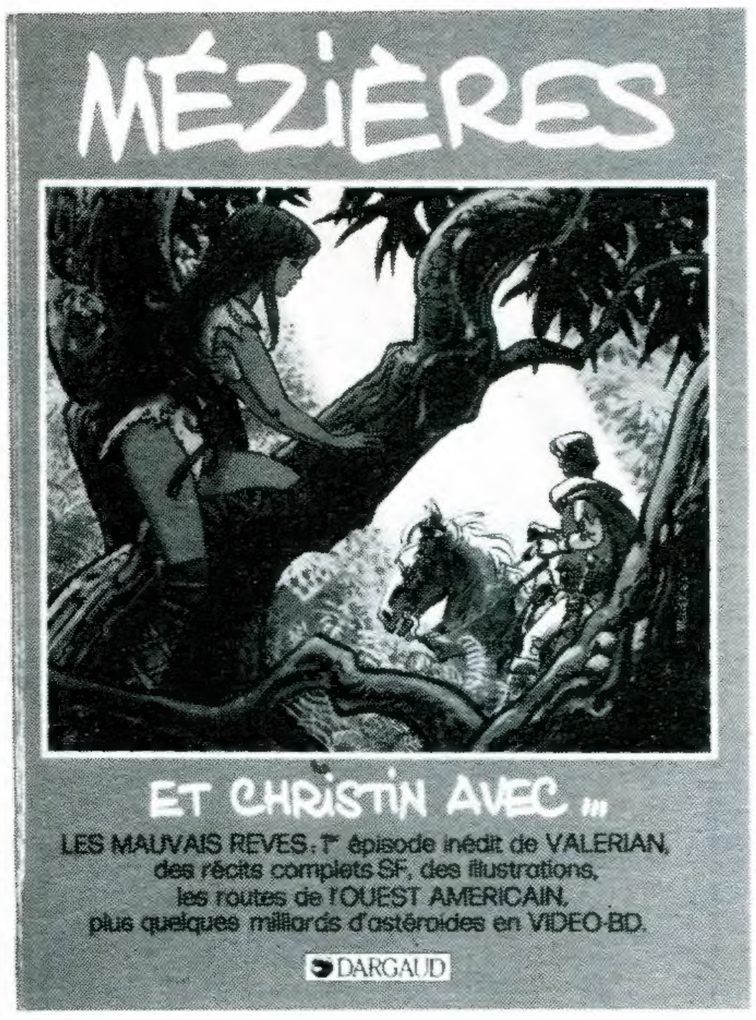
MÉZIÈRES
ET CHRISTIN AVEC ...
LES MAUVAIS REVES : 1er épisode inédit de VALERIAN,
des récits complets SF, des illustrations,
les routes de l'OUEST AMERICAIN,
plus quelques milliards d'astéroïdes en VIDEO-BD.
DARGAUD

pagina's zijn en niet 30 zoals bij dit verhaal. Bovendien zullen er overwegingen van Mézières geweest zijn waarom hij deze tekeningen niet echt graag meer gepubliceerd wilde zien. Niet dat ze zó slecht zijn, maar volkomen anders dan het werk dat hij nu maakt. Toen hij met Ravian begon had hij nog geen duidelijke stijl, en in *Les Mauvais Rêves* heeft hij zich geïnspireerd op de Belgische stijl zoals die door o.a. Franquin werd en wordt gehanteerd. De tekenstijl is een vreemde mengeling van een humoristische, karikaturale manier van tekenen én van een poging tot realisme. De hoofden zijn vaak karikaturaal, maar plotseling, een plaatje verder zit Ravian op een zeer realistisch paard in een realistisch decor. Maar hinderen doet dat niet, want het is leuk om het ontbrekende verhaal weer 'ns te kunnen lezen, temeer omdat we uit dit album kunnen leren dat Laureline niet uit de tijd van Ravian komt, maar oorspronkelijk uit de Middeleeuwen, waarin dit verhaal ook voor een groot deel speelt.

Maar behalve vanwege dit verhaal is het album interessant door de opgenomen korte verhalen die Mézières later heeft gemaakt voor o.a. 'Pilote' en 'Métal Hurlant'. Je kunt zijn stijl zien ontwikkelen, van tamelijk primitief tot het ingewikkelde en preciese kleurenwerk dat hij soms voor korte verhalen gebruikt. De twee episodes over zijn belevenissen in Amerika als cowboy zijn erg aardig om te lezen en laten bovendien zien dat hij een goede westernstrip zou kunnen tekenen. Iets dat hij vóór Ravian altijd graag had willen doen, maar omdat er in Pilote al een zeer goede westernstrip liep, Blueberry dus, is het science fiction geworden.

De spoken van Inverloch

Inmiddels is er een nieuw deel in de Ravian-serie verschenen: *Les Spectres d'Inverloch,* en als je dit album leest begrijp je waarom die prijs in Angoulême zo terecht

Uit 'Les spectres d'Inverloch'

was! Elke keer als er een nieuw verhaal van Ravian verscheen vond ik het al mooier getekend dan het vorige, maar hier overtreft Mézières alle verwachtingen.
In het blad PLGPPUR stond onlangs een interview met Mézières en daarin vertelt hij over het ontstaan van het nieuwe album:

Het nieuwe album van Ravian brengt Laureline en Ravian weer naar de aarde van onze tijd. Waarom?
Deze keer was het voor Pierre (Christin) en mij niet moeilijk om een keuze voor 'n verhaal te maken. Gewoonlijk, als we aan een nieuw verhaal beginnen denken we diep na over wat we willen vertellen en tekenen. Maar deze keer werd het onderwerp ons eigenlijk opgedrongen: in het album *Het woedende water,* dat we in 67-68 gemaakt hebben, hebben we 't over een universele ramp die in 1986 plaats zou hebben gevonden! We hadden toen geen idee dat we zolang met die serie door zouden gaan, en zeker niet dat we er vijftien jaar later nóg mee bezig zouden zijn. Het is al bijna 1986 en nu moeten we de lezer uitleggen hoe die ramp heeft kunnen gebeuren. En vandaar

dat we besloten hebben om dit onderwerp in *Les Spectres d'Inverloch* uit te werken. De vraag die bij ons opkwam was de volgende: wat kunnen we met een dergelijk onderwerp doen? Als we Ravian laten ingrijpen, zodat het drama niet plaats vind –

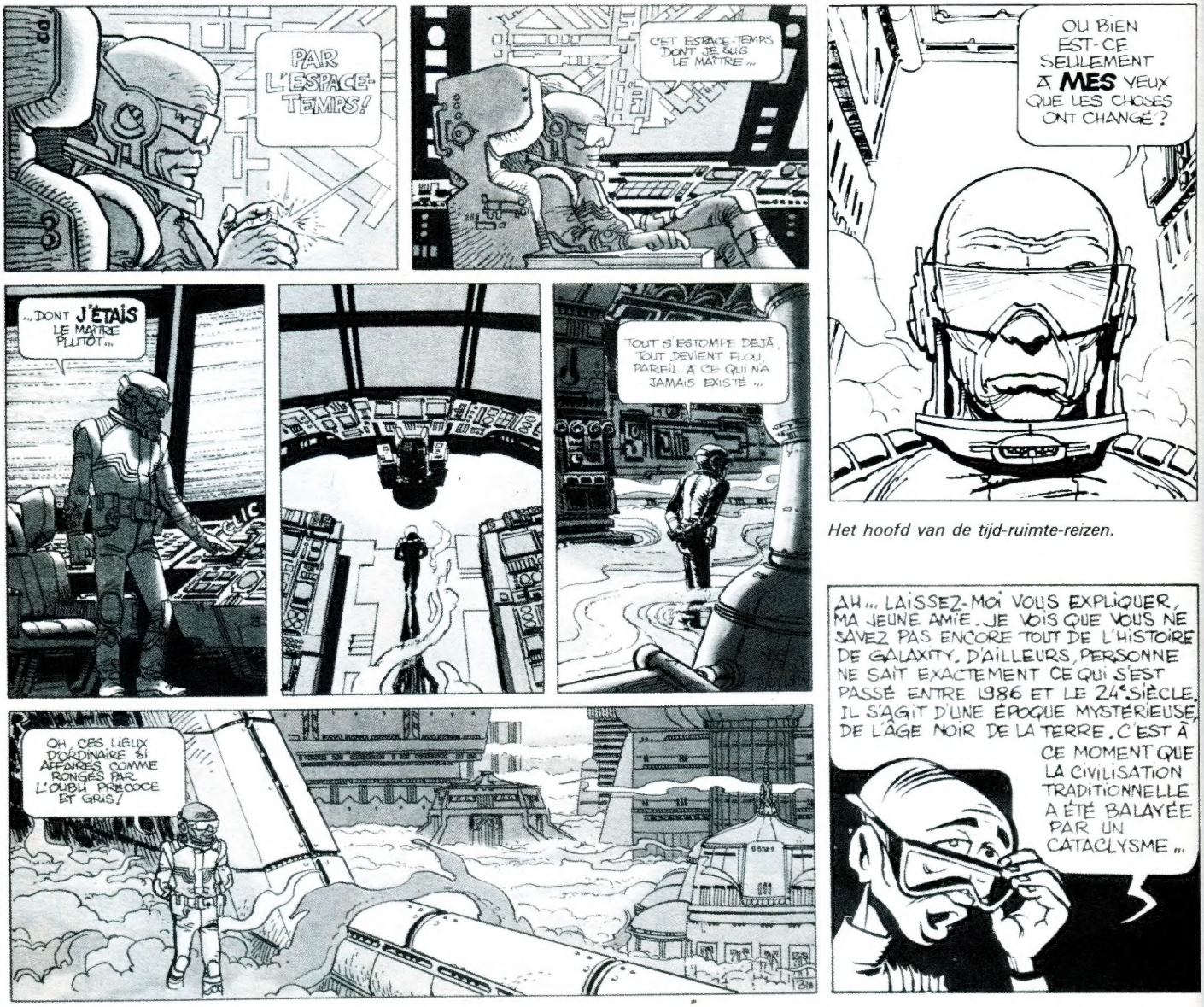
PAR L'ESPACE-TEMPS!
CET ESPACE-TEMPS DONT JE SUIS LE MAÎTRE...
...DONT J'ÉTAIS LE MAÎTRE PLUTÔT...
TOUT S'ESTOMPE DÉJÀ, TOUT DEVIENT FLOU, PAREIL À CE QUI N'A JAMAIS EXISTÉ...
OH, CES LIEUX D'ORDINAIRE SI AFFAIRÉS COMME RONGÉS PAR L'OUBLI PRÉCOCE ET GRIS!
OU BIEN EST-CE SEULEMENT À MES YEUX QUE LES CHOSES ONT CHANGÉ?
AH... LAISSEZ-MOI VOUS EXPLIQUER, MA JEUNE AMIE. JE VOIS QUE VOUS NE SAVEZ PAS ENCORE TOUT DE L'HISTOIRE DE GALAXITY. D'AILLEURS, PERSONNE NE SAIT EXACTEMENT CE QUI S'EST PASSÉ ENTRE 1986 ET LE 24ᵉ SIÈCLE. IL S'AGIT D'UNE ÉPOQUE MYSTÉRIEUSE, DE L'ÂGE NOIR DE LA TERRE. C'EST À CE MOMENT QUE LA CIVILISATION TRADITIONNELLE A ÉTÉ BALAYÉE PAR UN CATACLYSME...

Het hoofd van de tijd-ruimte-reizen.

Uit 'Les spectres d'Inverloch'

jaja, we zitten nu al twee jaar met dat probleem – wat gaat er dan gebeuren met Galaxity, dat ontstaan is na deze grote ramp? Voorkomen van die ramp zou alles veranderen.... tja...
Het verhaal gaat twee albums beslaan, in het eerste album worden eigenlijk alleen de hoofdfiguren in stelling gebracht...

Het is voor het eerst dat er in een stripverhaal zó wordt gewerkt met een tijdparadox.
Ja! We zijn eigenlijk in onze eigen val getrapt! Maar het lijkt me leuk om *Het woedende water* en *Les Spectres d'Inverloch* naast elkaar te lezen!: het zijn twee tijdparallellen...

Wanneer bedacht u voor het eerst dat u deze paradox zou moeten gaan vertellen?
We zagen 1986 steeds dichter naderen, maar toen we het album *Metro Chatelet* in 1979 hadden gemaakt, leek het ons nog ver weg, daarna maakten we in 1981 *Brooklyn Station* en na een video-experiment (waaraan trouwens ook een aantal pagina's zijn gewijd in *Mézières et Christin avec...* B.V.) in '82 dat een half jaar had geduurd wilde ik weer aan een nieuw verhaal van Ravian beginnen, toen moesten we wel aan dit thema beginnen.

Ramp

Zoals Mézières al zegt, is *Les Spectres d'Inverloch* het eerste van twee albums die ons de grote ramp uit 1986 gaan verklaren. Of niet, daar is hij onduidelijk over.
In het album hieraan voorafgaand *Brooklyn station* wordt gesproken over de planeet Hypsis, die een duistere rol heeft gespeeld bij alle ellende die toen de aarde bedreigde. In dit nieuwe verhaal blijkt het de planeet Hypsis die uit is op vernietiging van de aarde, hoewel niet duidelijk wordt waarom en hoe dat gaat gebeuren. Dit eerste deel is inderdaad slechts bedoeld om de hoofdrolspelers ten tonele te brengen.
Eigenlijk is het ook een soort reünie van figuren uit voorafgaande albums. De drie Shingouz uit het album 'Ambassadeur van de Schaduwen' spioneren hier inmiddels voor de aarde, Meneer Albert uit de voorafgaande delen speelt een belangrijke rol en, last but not least, treedt het hoofd van de tijd-ruimte-reizen, die we eigenlijk alleen uit de eerste twee verhalen kennen, uit de anonimiteit. Het is aardig om de karikaturale versie van hem uit 'Het woedende water' te vergelijken met de realistische versie uit 'Les spectres d'Inverloch'.
Ik schreef al dat dit album bijzonder mooi getekend was. De eerste vier pagina's die in Schotland spelen, waar Laureline in een kasteel verblijft, zijn van een bijzondere schoonheid, iets dat niet alleen te danken is aan de tekeningen van Mézières, maar ook aan de inkleuring van zijn zus, mevrouw E. Tran-lê.
Over het verhaal valt nog weinig te zeggen. De spanning is opgebouwd, de hoofdrolspelers staan klaar voor de vernietiging van het universum. Of zal Ravian dit weten te voorkomen? We zullen het weten als Mézières en Christin over een jaar of wat het volgende deel, 'Les foudres d'Hypsis', klaar hebben. Ik kijk er in ieder geval vol spanning naar uit...

LOMBARD ALBUMS

Alleen maar bestsellers!!

Binnenkort verkrijgbaar in iedere goede stripzaak:

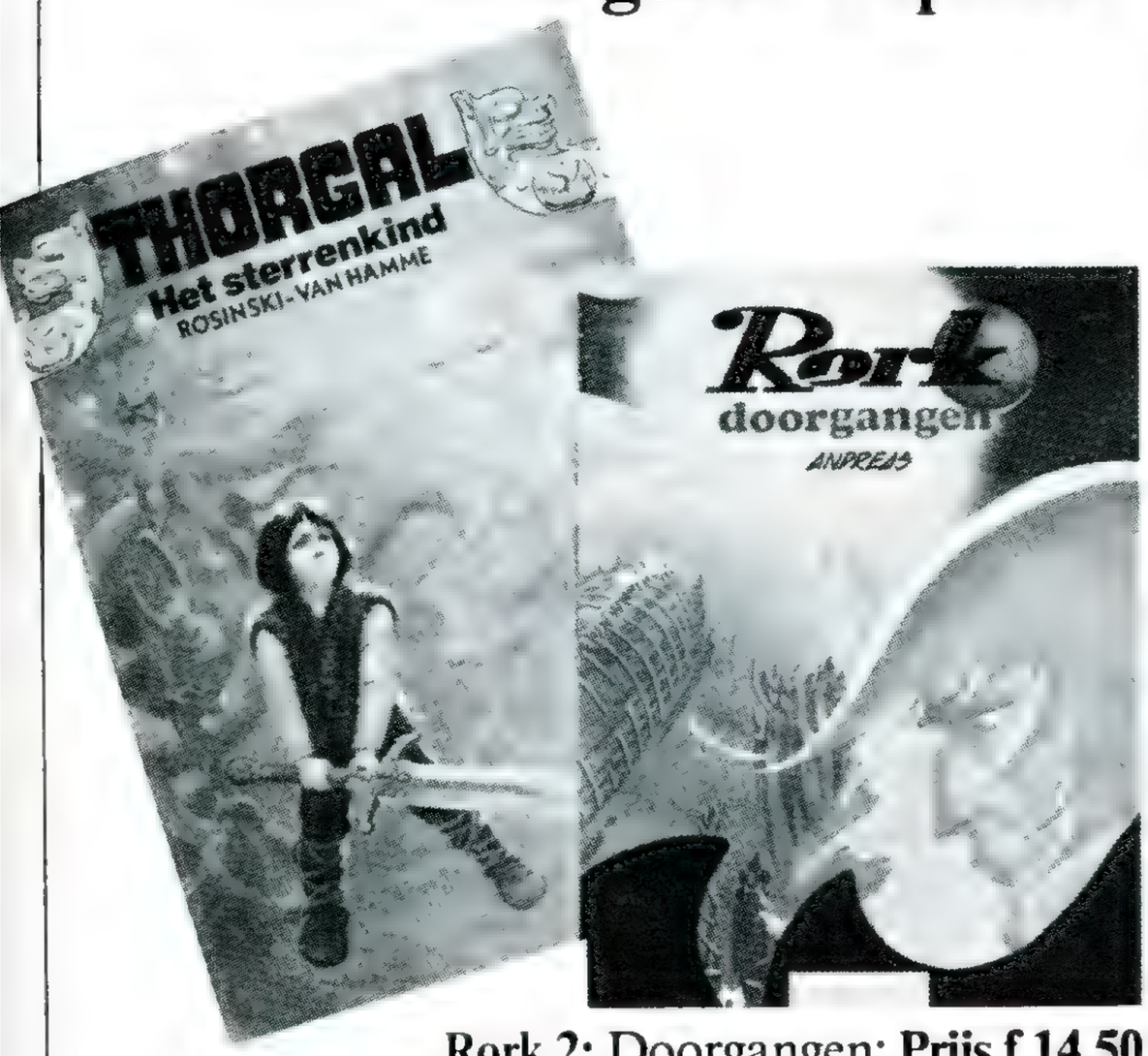

Rork 2: Doorgangen: **Prijs f 14,50**
Thorgal deel 7: Het Sterrenkind. **Prijs f 6,55.**

De komende maand verschijnen ook:

Rik Ringers deel 39: Verdwenen in de hel. **Prijs f 6,55.**
Buddy Longway deel 13: De wilde wind. **Prijs f 6,55.**
(Ook in zeer luxe, genummerde editie verkrijgbaar, gesigneerd door de auteur en in beperkte oplage verschenen. Daarbij krijg je een exklusieve 4-kleurentekening op luxe papier. Winkelprijs f 70,-).
Bob Morane deel 15: Een roos voor de gele schaduw. **Prijs f 6,55.**
Collectie Auteurs deel 2: De wereld van Edgar P. Jacobs. **Prijs f 32,95.**
Informeer bij je stripzaak naar de andere nieuwe albums die de komende maanden bij Lombard verschijnen.

Tijdens de stripdriedaagse signeren in de stand van Lombard Uitgaven Nederland:
Dupa, Cosey en **Rosinski** op zaterdag,
Tibet, Duchâteau en **Denayer** op zondag.

Tot ziens op de stand van Lombard op **14, 15** en **16 september!**

het dikste nederlandse stripweekblad.

kuifje

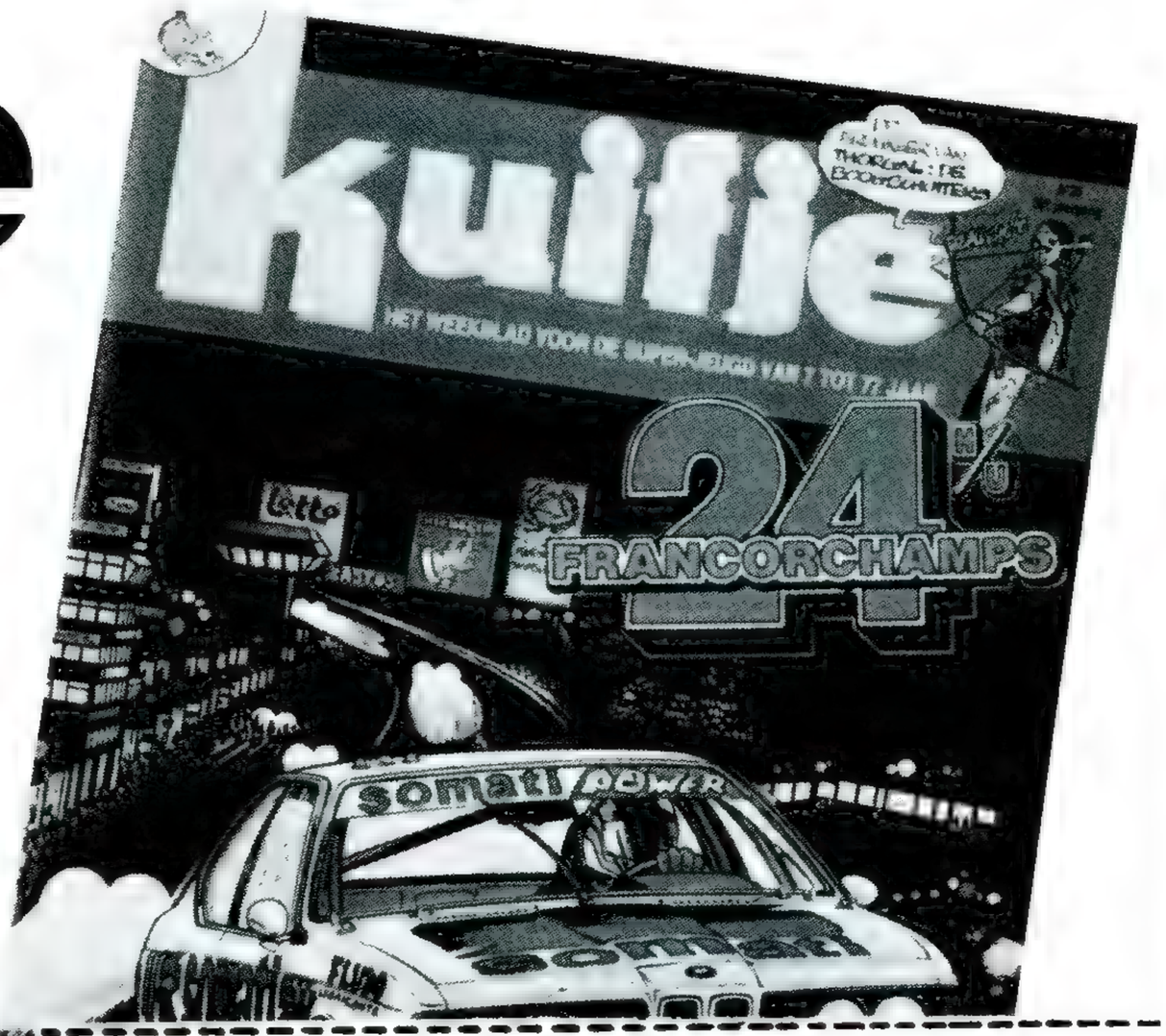

Binnenkort in Kuifje een nieuw verhaal van:

Jugurtha - Franz/Vernal
De Brokkenmakers - Denayer/Duchâteau
Alex - Martin
Bruce J. Hawker - Vance
Bob Morane - Vernes/Coria
Op zoek naar Peter Pan - (vervolg) Cosey
Garfield - Davis
Snoopy - Schulz
Hagar - Browne

en natuurlijk een gloednieuw verhaal van Knudde!

Dit mag je gewoon niet missen! Wordt gauw abonnee! Vul de bon in of schrijf een briefkaartje aan: Kuifje, antwoordnummer 16004, 5126 ZH Gilze.

Ik abonneer mij tot wederopzegging op het weekblad Kuifje
Naam: .....
Adres: .....
Plaats: ..... Postcode: .....
Telef.: .....
Aankruisen wat je wilt
☐ Eenmalige introductiekorting van f 10,-
☐ Twee super Kuifjes (samen liefst 160 pagina's)
Zend nog geen geld, je krijgt automatisch een acceptgirokaart toegestuurd.
Kuifje kost f 58,50 per half jaar.

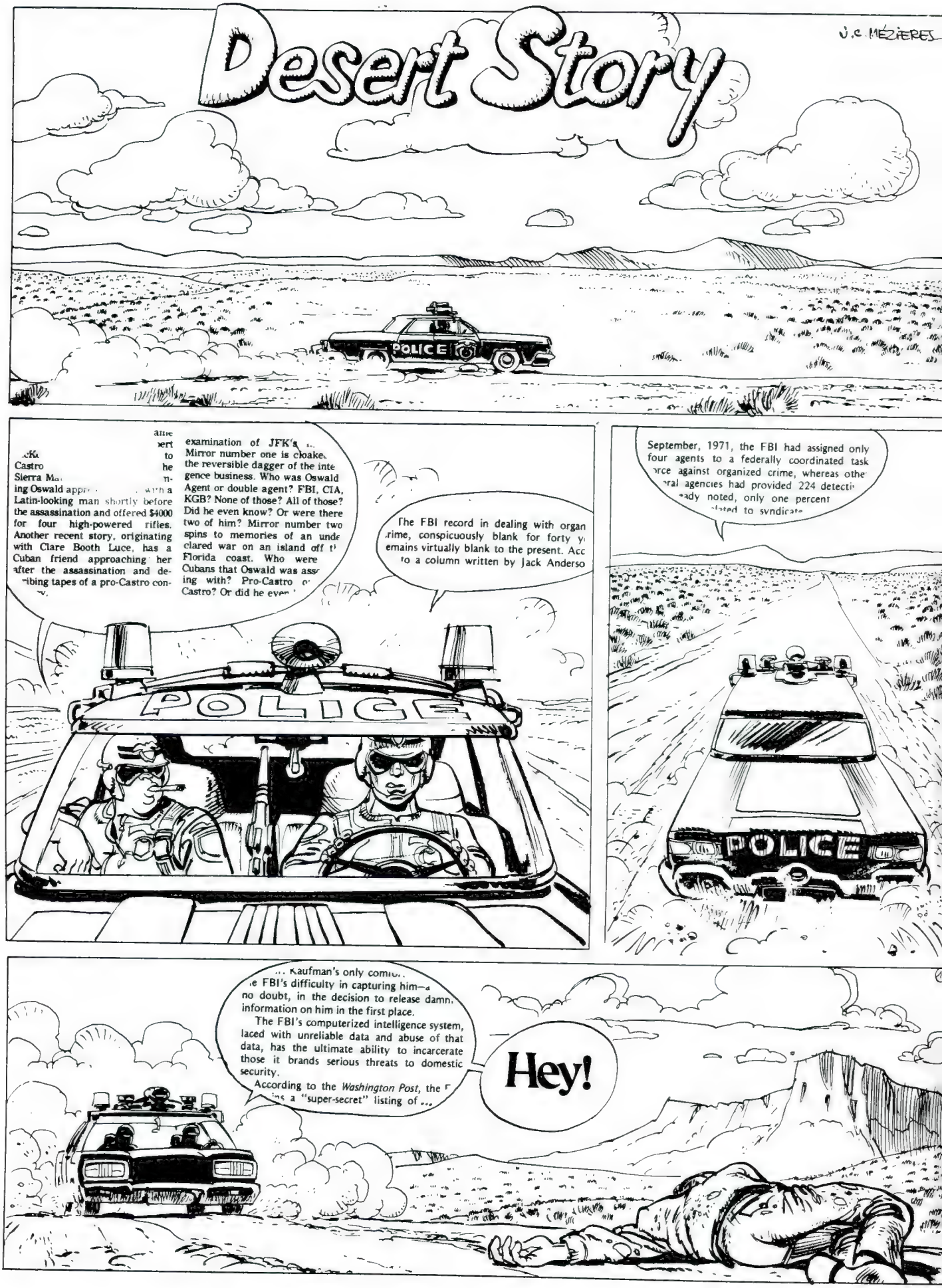
Desert Story
J.C. MEZIERES
POLICE
examination of JFK's
Mirror number one is cloake
the reversible dagger of the inte
gence business. Who was Oswald
Agent or double agent? FBI, CIA,
KGB? None of those? All of those?
Did he even know? Or were there
two of him? Mirror number two
spins to memories of an unde
clared war on an island off t
Florida coast. Who were
Cubans that Oswald was ass
ing with? Pro-Castro o
Castro? Or did he ever
Castro
Sierra Ma
ing Oswald appr
Latin-looking man shortly before
the assassination and offered $4000
for four high-powered rifles.
Another recent story, originating
with Clare Booth Luce, has a
Cuban friend approaching her
after the assassination and de-
ribing tapes of a pro-Castro con-
The FBI record in dealing with organ
rime, conspicuously blank for forty y
emains virtually blank to the present. Acc
to a column written by Jack Anderso
POLICE
September, 1971, the FBI had assigned only
four agents to a federally coordinated task
orce against organized crime, whereas othe
eral agencies had provided 224 detecti
eady noted, only one percent
lated to syndicate
POLICE
Kaufman's only comi
e FBI's difficulty in capturing him—a
no doubt, in the decision to release damn
information on him in the first place.
The FBI's computerized intelligence system,
laced with unreliable data and abuse of that
data, has the ultimate ability to incarcerate
those it brands serious threats to domestic
security.
According to the Washington Post, the F
ins a "super-secret" listing of ...
Hey!

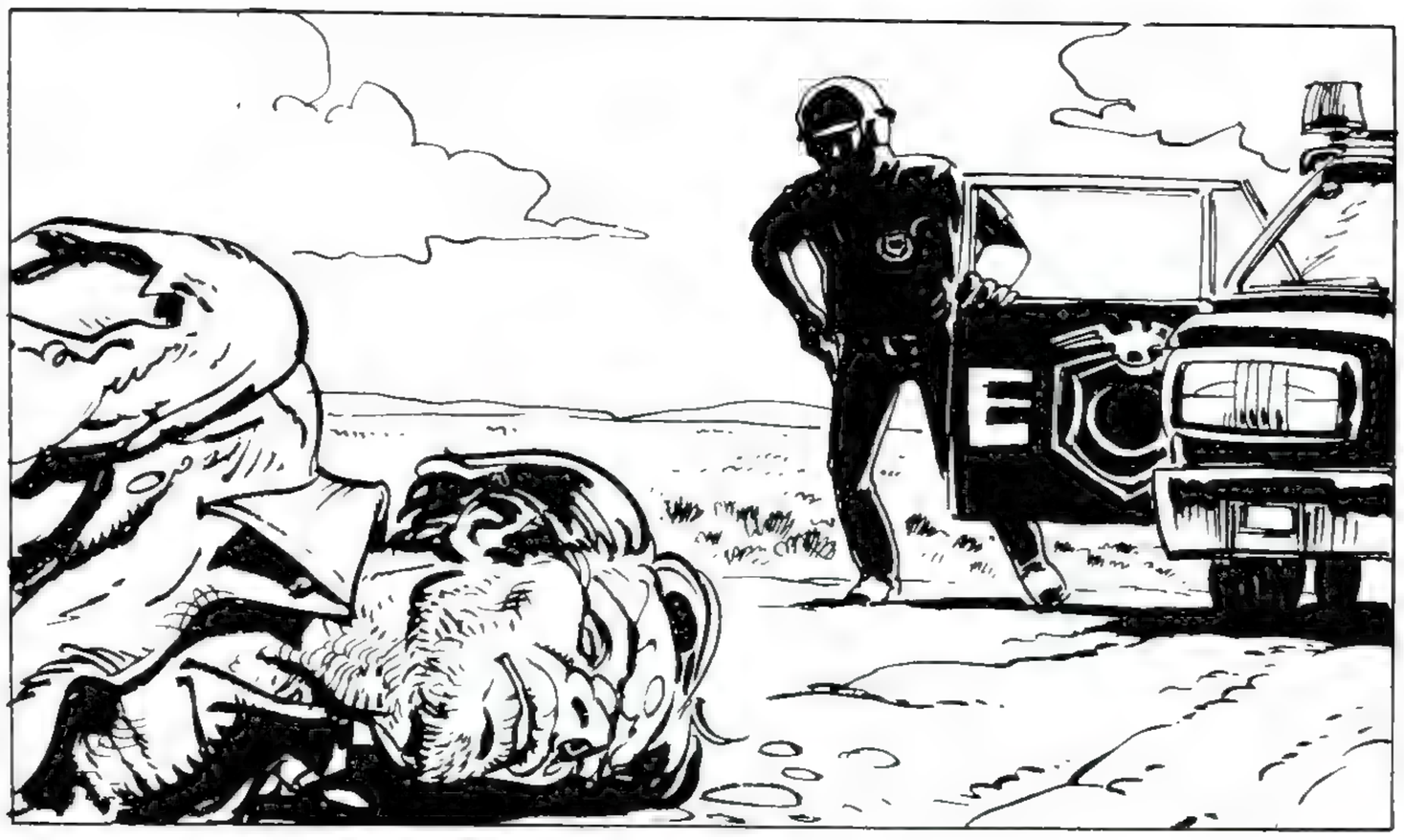

GEORES NOEL—Pace, 32 E 57, HA 1-3232 (through Jan 3) New paintings
• • •
CATHE LINTON—Glry 10, 138 W 10 (through Dec 24) Gourmet silver wear
GARY MAURO—Arras, 29 W 57, 421-1177 (through Dec) Cloth reliefs and drawings
• • •
JOHN OKULICK—Nancy Hoff • • •
• • •

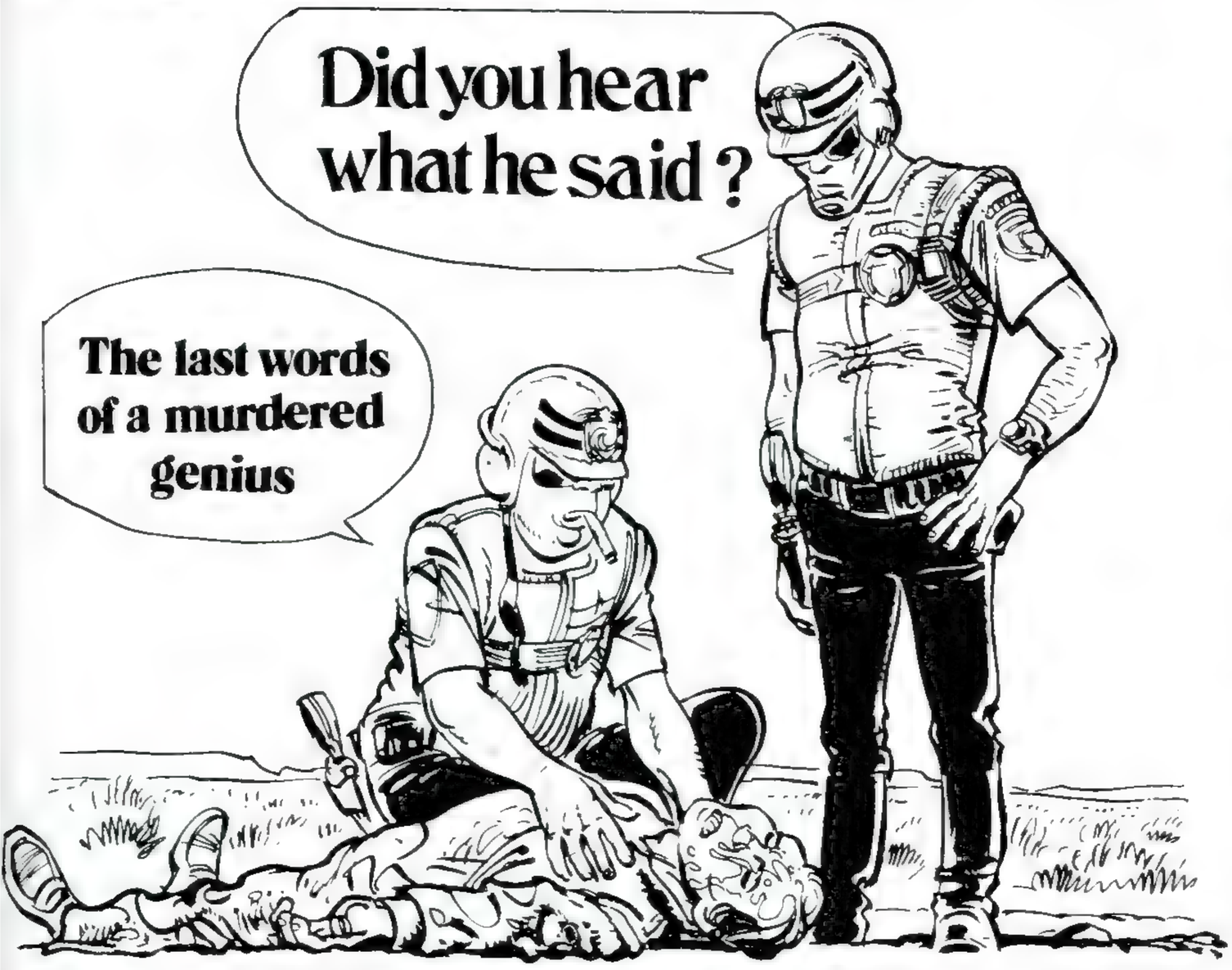
Did you hear what he said?
The last words of a murdered genius

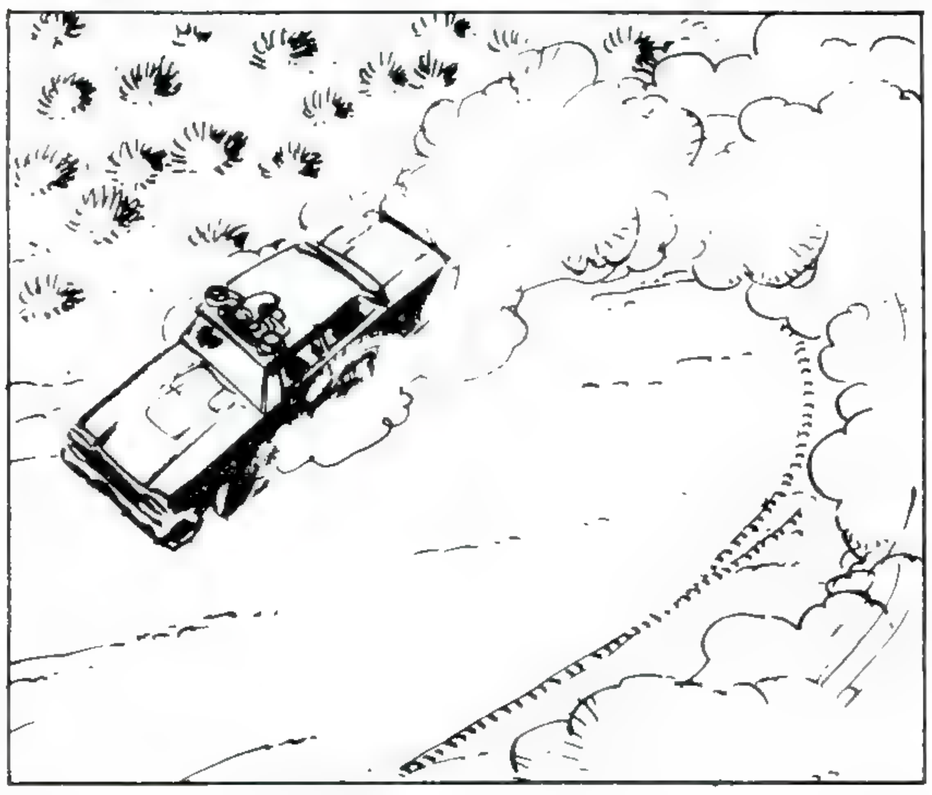

According to Schweiker, Ruby had to have been at least working for someone who was working for the CIA.

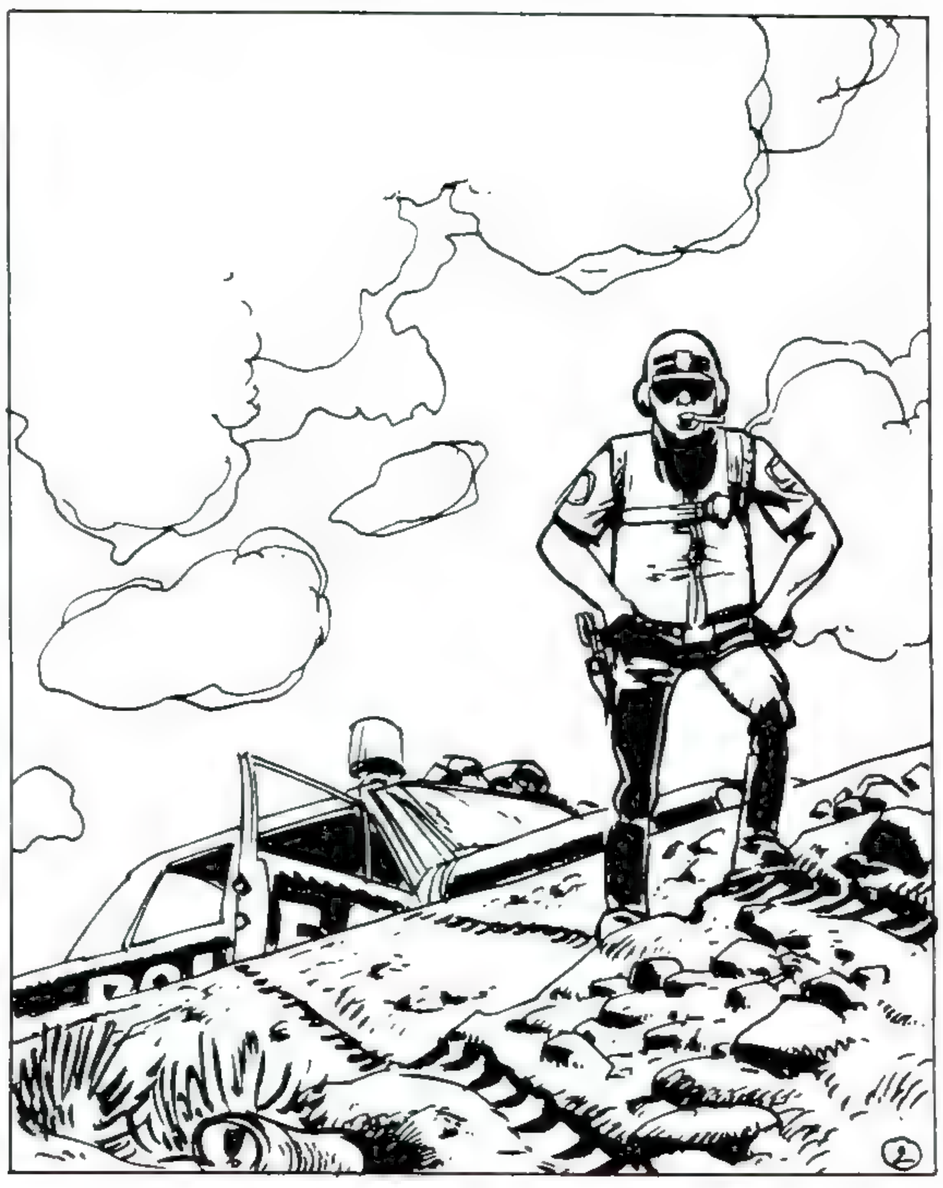

POLICE
POLICE
extraordinary puzzle
for extraordinary people
Hey!
3

HOT STUFF
!!!

Eerbewijzen aan een briljante stripmaker

door Hans Frederiks

Nog steeds willen stripliefhebbers als het over de tekenaar Will Eisner gaat het vaak alleen over zijn oude Spiritverhalen hebben, en wordt zijn nieuwe werk afgedaan als onbelangrijk. Niets is echter minder waar. De redaktie van dit blad riep niet ten onrechte in 1979 het boek 'A contract with God' uit tot het beste 'stripboek' dat er in dat jaar verschenen was. Nu, vijf jaar later is er van het titelverhaal een zeer speciale editie verschenen en daarover in dit artikel.

Eind 1982 ontstond bij Kees Kousemaker het idee om, ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van Stripantiquariaat Lambiek van het boek 'A contract with God' een Jiddische uitgave te maken. Als Kees je dat zo vertelt, vind je het een prima idee. Tenslotte gaat het titelverhaal over een Jood, die vanuit Rusland naar Amerika is geëmigreerd en die in New York in The Bronx woont waar, in de jaren 30, veel Joden woonden. De sfeer van het verhaal is erg 'Joods', het zou zo een verhaal kunnen zijn van Isaac Bashevis Singer, die veel fantastische verhalen uit en over de Joodse cultuur heeft geschreven.

Maar Kees Kousemaker heeft vaak goede ideeën, maar evenzo vaak worden ze niet uitgevoerd. Op 30 december 1982 schrijft hij een brief aan Will Eisner, waarin hij om toestemming verzoekt om de uitgave te mogen maken. Eisner reageert onmiddellijk en is razend enthousiast. Hij schrijft dat hij zeer ingenomen zou zijn met een Jiddische editie want 'een groot deel van dit boek heb ik gemaakt met het Jiddische idioom in mijn achterhoofd'. Er waren nog negen maanden te gaan vóór het vijftienjarig bestaan, ruim voldoende tijd om een boek te produceren, leek het. Het werden zestien maanden en twéé boekjes: een Jiddische uitgave met Hebreeuwse lettering, die je van achteren naar voren moet lezen, en een zogenaamde getransletterde versie, wat wil zeggen de Jiddische tekst, fonetisch en in onze Arabische letters.

Problemen

De uitloop van negen naar zestien maanden geeft al een beetje aan dat de produktie moeilijk was. Allereerst was er het probleem een vertaler te vinden, die het verhaal in het New Yorkse equivalent van Jiddisch kon omzetten.
Die werd gevonden via Professor de Wolf, die Jiddisch doceert in Leiden. Hij gaf een aantal adressen van Joodse instellingen in New York, die allemaal niet reageerden, (waarschijnlijk omdat ze het niet serieus namen, en omdat ze het verhaal te profaan vonden), op een na: *The Workmen's circle.* Deze leverde een vertaalster, en kon ook voor iemand zorgen die de Hebreeuwse letters kon calligraferen.
De vertaalster, mevrouw Bobbi Zylberman bleek adequaat, maar de calligrafeuse was niet naar de zin van de uitgever. Het boek moest perfect worden en alleen het beste was goed genoeg. In Nederland was hij in kontakt gekomen met Mosjé Moskovits, een grafisch vormgever, die het een fantastisch projekt vond en die het ook heel graag wilde letteren. Zijn werk sloot helemaal aan bij de sfeer van Eisners tekeningen.
Eisner zelf zat ook niet stil. Hij maakte een nieuwe omslagtekening, één in kleur en één in zwart-wit en hij liet aan Kousemaker de keus welke hij wilde gebruiken. Ze werden alletwee gebruikt: de fullcolor tekening staat op de stofomslag, de zwart-wit op de voorkant van het boek zelf.

De getransletterde versie zorgde ook voor grote problemen. De originele lettering van het boek, door Eisner zélf, is fantastisch mooi. Eisner heeft wel eens gezegd dat hij daaraan ook veel zorg besteedt, omdat je met bepaalde lettersoorten verschillende emoties kan oproepen. In 'A contract with God' staat de tekst een aantal keren tussen regendruppels en in een vertaling moet de nieuwe lettering de oude zoveel mogelijk trachten te benaderen. Een lettering die daaraan niet voldeed werd dan ook afgekeurd, hoe pijnlijk zo'n beslissing ook was. De klus ging toen naar de striptekenaars Ph. Fermin en Peter Pontiac. Het resultaat van hun inspanningen doet niet onder voor dat van Eisner, integendeel! Soms heb je zelfs het idee dat de meester wordt overtroffen.

En, om een kort verhaal lang te maken, aan de drukker en de binder werden dezelfde hoge kwaliteitseisen gesteld. Tot twee keer toe moest de bandstempel overgemaakt worden en werd de linnensoort voor de rug verworpen.
Maar ach, na al die sores is het resultaat er dan ook naar! Twee perfecte boekjes, die de gemiddelde stripliefhebber misschien niet zullen aanspreken, maar die elke boekenfetishist zullen doen watertanden. Want wat wil je nog meer? Stofomslag, écht gebonden, mooie bandstempels, linnen rug... Toen ik het boek in 1978 besprak schreef ik dat het 'literatuur in stripvorm was' en bij herlezing nu, heeft het nog niets van zijn kracht verloren. Zoals bij goede literatuur maakt het emoties bij je los. Ik heb overigens de Engelse versie herlezen, want het Hebreeuwse schrift ben ik niet machtig. De getransletterde versie is met enige moeite wel te volgen. Het Jiddisch heeft een beetje weg van Duits.
Critici schijnen altijd negatieve punten te moeten aanwijzen. Tja..., bij deze uitgaven heb ik ze niet kunnen vinden. Ik ben enthousiast. Ze zijn eerbewijzen aan een briljante tekenaar en een briljante verhalenverteller...

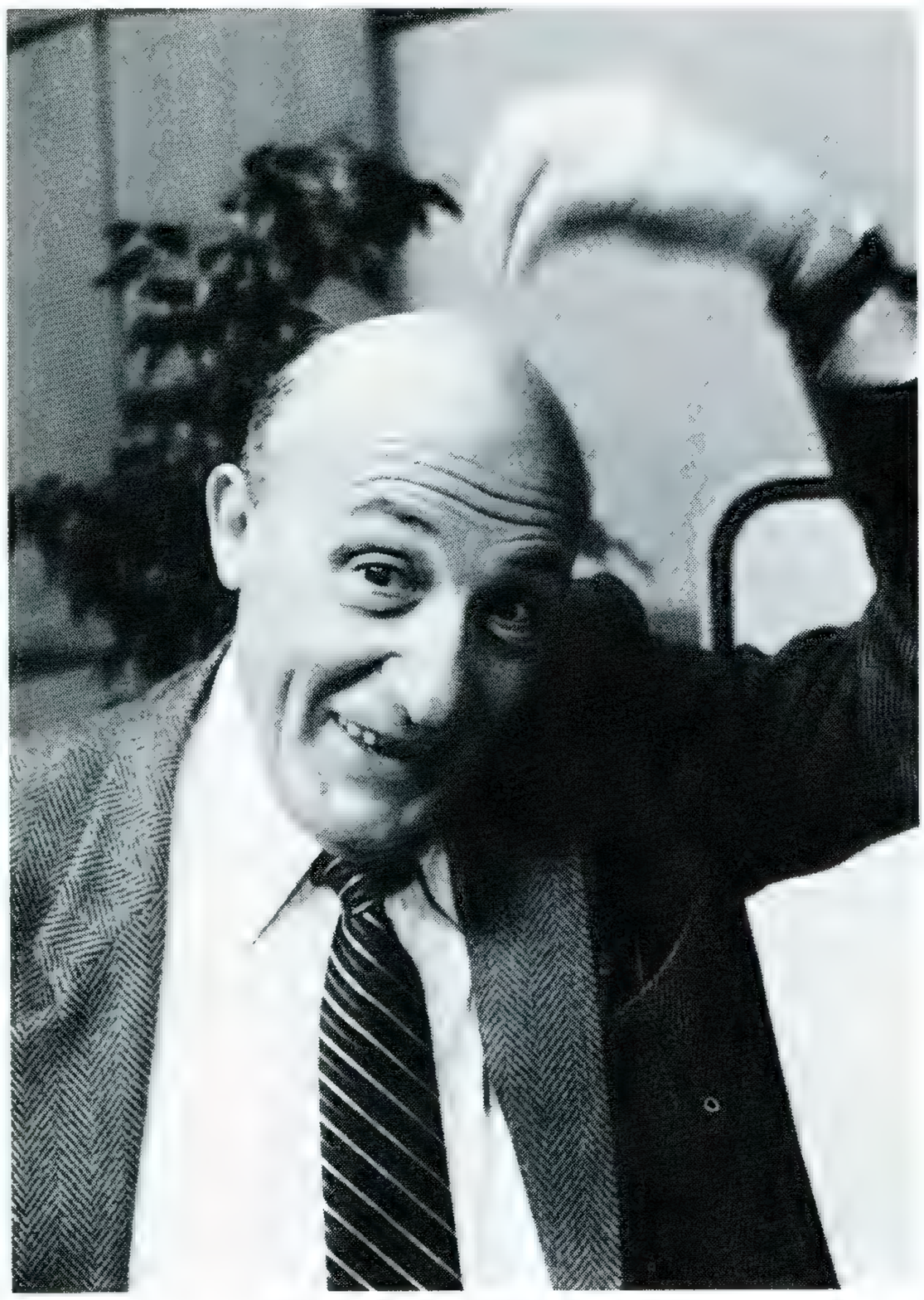

© Hans Frederiks

That night Frimme Hersh confronted GOD...

...and the old tenement trembled under the fury of the dialogue

De originele, de transletterde en de Hebreeuwse versie.

Yene nakht hot Frumer Hirsh zikh oysgetaynet mit GOT...

...un dos tenement-hoyz hot zikh getreyslt

יענע נאַכט האָט פרומער זיך אויסגעטאַינעט מיט גאָט...

...און דאָס טענעמענט-הויז האָט זיך גענטערייסלט

De dromen en nachtmerries van Phillipe Marcelé

door Mat Schifferstein

De Fransman Philippe Marcelé is voor het Nederlandse publiek een onbekende. Ook in Frankrijk was dat tot voor kort het geval, ondanks het feit dat hij daar al zo'n tien jaar lang met grote regelmaat zijn fantastische vertellingen in bladen als *Charlie, L'Echo des Savanes* en *Pilote* publiceerde.
In 1979 verscheen zijn eerste album in de ook bij ons bekende *Collection Pilote*, waarin vervolgens nog twee verhalenbundelingen zouden verschijnen.
Marcelés bekendheid zal snel toenemen als hij voor uitgever Glénat een heel nieuwe reeks verhalen op papier zet, *Les Capahuchos*, een soort western die in een nabije toekomst wordt gesitueerd. Door deze reeks, waarvan inmiddels twee albums verschenen zijn, bereikt Marcelé een heel nieuw publiek.
Zijn eerste verhalen echter blijven door hun themakeuze en zeer orginele uitwerking daarvan zijn belangrijkste werk tot nu toe. In de hoop dat een Nederlandse uitgave niet meer lang op zich zal laten wachten geven we hier een eerste impressie van Marcelés vertel- en tekenkunst.

Een jongeman loopt door Parijs, een grote map onder de arm. Op de deur van een kunstgalerie hangt een briefje: 'Jong talent gezocht voor expositie'. De jongen gaat naar binnen en komt in een soort antiquiteitenzaak terecht, waar hij niemand kan vinden. Aarzelend gat hij een trap op. Boven klopt hij op een deur. Een dwerg, gekleed in een wel zeer ouderwets pak kompleet met pluimhoed en sabel, doet open. De jongeman wordt binnengelaten in de slaapkamer van Marraine, de vrouw die de kunstgalerie annex antiekzaak beheert. Deze oude vrouw ligt op een breed bed, slechts gekleed in een doorschijnende jurk en donkere kousen. Zij stuurt de dwerg weg om thee te zetten. *'Maar'*, zegt die, *'de conciërge heeft weer zijn hond losgelaten, Marraine;' 'Die conciërge is verschikkelijk', zegt zij, 'hij probeert me bang te maken... hij is tegen kunst en tegen kunstenaars!'*. En tot haar bediende: *'Ga, kleintje... bescherm mij.'* Even later bevechten de dwerg en de conciërge elkaar te zwaard, terwijl de hond zijn tanden in de jas van de bediende zet. Maar de dwerg doorsteekt de conciërge en hakt zijn hond de kop af. Marraine verleidt de jonge kunstenaar, en zegt hem toe zo snel mogelijk voor een expositie te zorgen. De jongen kleedt zich weer aan, en vertrekt.
Dit stuk verhaal zou een droom kunnen zijn: de gebeurtenissen zijn deels heel reëel, deels ook heel bizar. We zouden de 'droom' zelfs kunnen interpreteren: de droom van een jonge kunstenaar die beroemd wil worden, maar bang is voor degenen die hem beroemd kunnen maken. Welke tegenprestaties zullen van hem verlangd worden door de mensen die relaties hebben in de kunstwereld, door de kunstcritici, door degenen die over tentoonstellingsruimte beschikken? Misschien moet hij, om beroemd te kunnen worden, wel met lelijke, oude vrouwen naar bed...

Verhaalopbouw

Als we dromen, dromen we vaak een opeenvolging van een aantal situaties. Elke 'situatie' is de droombewerking van verlangens, van spanningen en frustraties van de dromen. In zo'n situatie praten, vechten of vrijen we met gedroomde personages. De volgende gedroomde situatie geeft ook weer uiting aan persoonlijke verlangens e.d. In hoeverre die tweede situatie iets te maken heeft met de eerste hangt ervan af in hoeverre dezelfde verlangens uitgewerkt moeten worden, maar als we wakker zouden worden en zouden proberen onze 'hele' droom te herinneren zouden we van alle afzonderlijke droomsituaties één verhaal proberen te maken. Een verhaal dat echter

Uit 'Photo-Marathon'

vol abrupte, onlogische overgangen zit, doordat het ene deel van het verhaal alleen inhoudelijk iets met het volgende te maken heeft.

Als de jonge kunstenaar weer op straat staat wil hij een avondkrant kopen. Hij ontdekt dat hij zijn beurs kwijt is, en vermoedt dat Marraines bediende die gestolen heeft. Hij gaat terug, maar de slaapkamer van Marraine is donker en verlaten. Licht en muziek komen echter vanachter een deur vandaan die de jongen de eerste keer niet gezien heeft. In een aangrenzend vertrek danst een mooie, jonge vrouw, slechts getooid met een bruidsluier en enkele juwelen, op de vioolmuziek van een metrobeamte. Beide personen reageren niet op de jongen, die nu een volgende deur opent. en zo in een overvol metrostation terechtkomt.

In dit tweede fragment uit het verhaal *Photo-Marathon* komen we twee keer een heel abrupte overgang tegen, telkens wanneer de jongeman een andere ruimte betreedt. Als ik droom dat ik in de bergen een gevecht lever met een reusachtige beer, en vervolgens dat ik in het huis van mijn overleden grootmoeder koek eet met vrienden, en ik wil deze droom navertellen, dan gebruik ik vaak een truc om beide situaties met elkaar te kunnen verbinden.

Hetzelfde gebeurt in het beschreven fragment: de jongeman ziet in het hem *bekende* vertrek een deur die hem *eerst nog niet was opgevallen. De deur, die er eerst niet was, wordt toegevoegd om de ene situatie met de andere te kunnen verbinden.*

Laten we eens op de ruimtelijke situering letten: de jongeman loopt over straat, hij gaat de winkel binnen, hij gaat in die winkel een trap omhoog, en bereikt via de overloop het vertrek van Marraine. Via die kamer komt hij in een tweede ruimte terecht (waar de jonge vrouw danst en de ambtenaar viool speelt). Een tweede deur in dat vertrek komt uit op een metrostation. Met andere woorden: we stappen wél van de eerste verdieping van een huis in een metrostation dat zoveel meter onder de grond ligt! De deuren zijn hier dus 'trucs' om de ene situatie met de andere te kunnen verbinden.

Identiteitsverlies

Als de jongen in het metrostation terechtkomt blijkt dit overvol door in karnavalskledij gestoken reizigers, op weg naar een grote bijeenkomst 'van mensen die karrière willen maken en van degenen die al gesetteld zijn', Het kongres vindt plaats in de katakomben van Parijs, de reusachtige ondergrondse begraafplaats. De dwerg die zijn beurs gestolen heeft zal een toespraak houden, dus mengt de jonge kunstenaar zich onder de menigte. Hij achtervolgt de dwerg, maar wordt uiteindelijk door deze op een kermisterrein in de val gelokt. In de tent van een fakir-magiër wordt met behulp van een machine zijn lichaam verkleind tot dat van een dwerg. Het lichaam van de dwerg echter krijgt een normale gestalte. En doordat deze de beurs en de *indentiteitspapieren* van de kunstenaar in zijn bezit heeft, is de jongeman gedoemd de rol van dwergbediende van Marraine over te nemen.

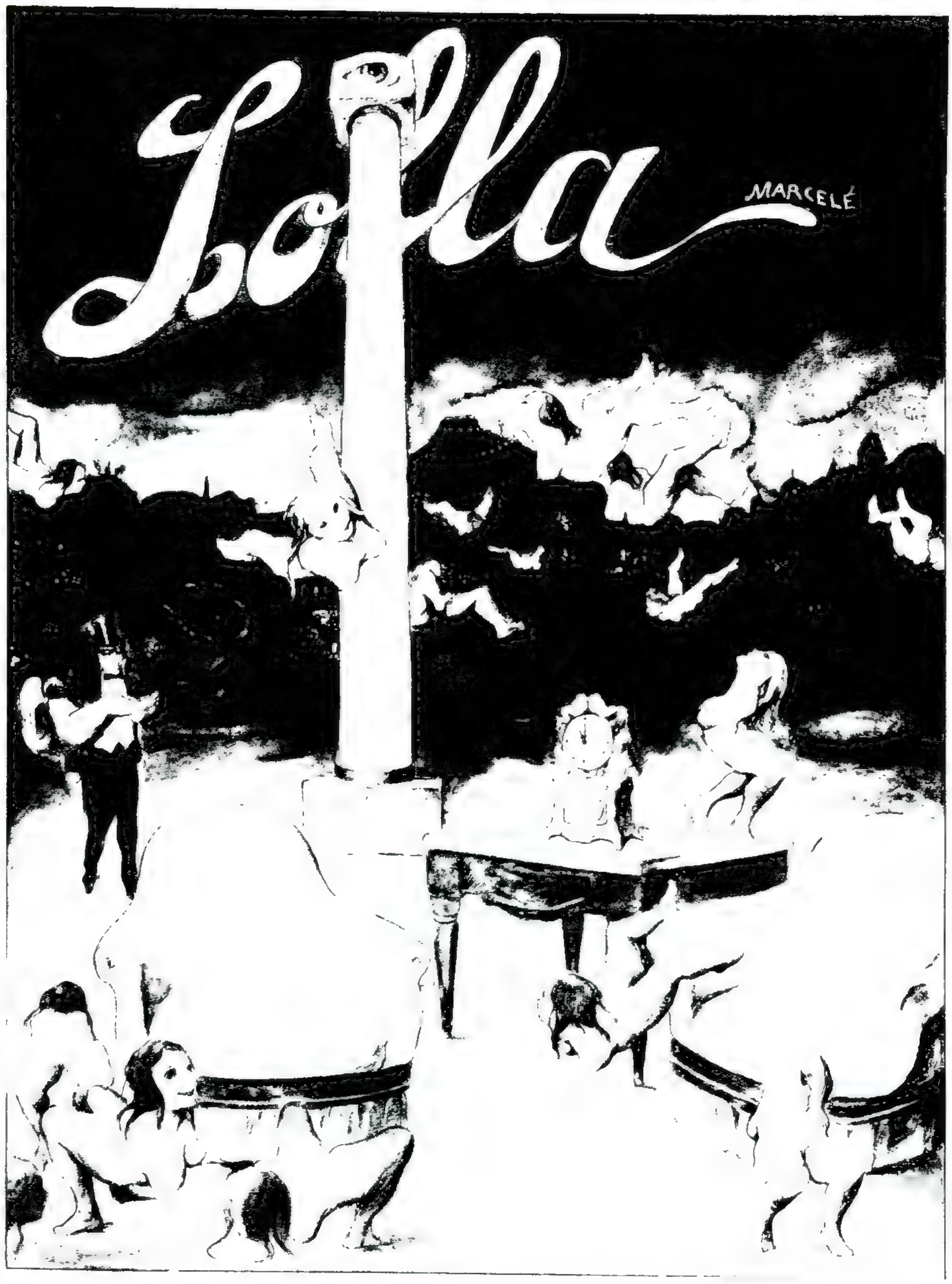

Tijd, ruimte en personages veranderen nogal eens in dit verhaal, net als in een droom: van een kamer naar een metrostation, van een twintigste-eeuwse expositie naar een zwaardgevecht, van karnavaleske metroreizigers naar doodgewoon kermispubliek. Ondanks deze voortdurende metamorfoses blijft het verhaal een geheel. Als we het verhaal blijven lezen als een droom zien we de angst van de ik-persoon voor het verliezen van de eigen identiteit in de liefdesrelatie met een vrouw.

Hedendaagse problemen

Marcelé heeft in dit droom-achtige verhaal een heel *beeldende* manier gevonden om over iemand dieper liggende gevoelens te vertellen.

Marcelé zegt daar zelf over:

Ik wil geen realistische strip maken, maar ik trek de hedendaagse problemen op een ander niveau zodat de lezer tegelijk kan ont-

spannen en ik op die manier de problemen veel preciezer en meer omvattend kan weergeven. De fantastische kant van mijn verhalen, die ook in de Capahuchos terugkomt, is dus niet alleen een esthétisch principe. En... ik maak stripverhalen; de béélden staan centraal, zij bepalen de sfeer, de stijl, enzovoort. Niet de tekst; die is aanvullend , of vertelt nog een keer wat er gebeurt. Strips zijn geen literatuur die door beelden geïllustreerd wordt. Als ik bijvoorbeeld de Capahuchos maak, kan ik vijf, zes platen maken zonder naar de tekst te kijken die ik vooraf geschreven heb. Het scenario ken ik, maar de dialogen schrijf ik helemaal opnieuw, want als ik bezig ben een verhaal te vertellen m.b.v. beelden blijken er dingen wel te kloppen in het scenario, maar niet meer tijdens de uitwerking. Een dialoog kan bijvoorbeeld veel te lang zijn in vergelijking met het belang van het beeld, en de kompositie in het beeld. Gelukkig heb ik geen last van breedsprakige scenaristen zoals veel andere striptekenaars.

Surrealisme uit 'Lucia'

Symboliek

De beelden staan centraal in de verhalen van Marcelé; dat blijkt ook uit de manier waarop hij ze op een *symbolische* manier wil laten spreken (wat hen immers een vertellende dimensie extra geeft). In *Photo. Marathon* kunnen we bijvoorbeeld geen gewone verklaring geven voor de aanwezigheid van de dansende jonge vrouw en de vioolspelende metro-beamte in het tweede vertrek. Maar als we de gebeurtenis zien, kunnen we haar vergelijken met wat zich in het eerste vertrek tussen de jonge kunstenaar en de oude vrouw heeft afgespeeld. We zien dat beide situaties gelijksoortig zijn (allebei staan ze voor een erotische verhouding die tevens een machtsverhouding is), maar ook tegengesteld aan elkaar (in de ene situatie verleidt de oude Marraine de jonge kunstenaar, in de andere laat de oude ambtenaar de jonge vrouw naar zijn pijpen dansen). We zien dat hier een heel verhaalgedeelte pas betekenis krijgt als we het op een symbolische manier interpreteren, maar Marcelé strooit zijn beelden sowieso vol symbolische elementen.

In *Lucia* zien we een danseresje door een nachtelijk landschap dwalen. Her en der staan spiegels in de grond. Op een marmeren tafel zit een naakte vrouw. Verderop een grote staande klok. Een rationele verklaring voor de aanwezigheid van dit dekor wordt in het verhaal niet gegeven; we zullen hier, net als in een schilderij van de surrealist René Magritte, zelf naar een betekenis moeten zoeken.

Metamorfose uit 'La chauve souris'

Jeroen Bosch

Naast de surrealistische enkadrering bevolkt Marcelé zijn verhalen ook met Jeroen Bosch-achtige figuren: zijn tekeningen krioelen werkelijk van de vreemd uitgedoste, monsterachtige schepsels en dwergen. Zo komen we in *Lolla* plaagzieke, vliegende wezens tegen die bestaan uit het bovenlijf van een vrouw, gekombineerd met vrouwelijke benen; twee delen die achterstevoren 'aan elkaar geplakt' zijn. Deze groteske schepsels onderstrepen op een eigen manier, net als de surrealistische inkleding van Marceles dekors, het droom- of nachtmerrie-achtige karakter van zijn verhalen.

Dwergen en poppen komen geregeld terug, niet alleen als barokke dekorelementen, maar ook als angstaanjagende medespelers, die staan voor *verminking* of *dood*.

Hallucinatie? uit 'Iphigenie'

De jonge kunstenaar uit *Photo-Marathon* verandert op het einde van dat verhaal in een dwerg. Hetzelfde overkomt een jongeman in *Vampire,* die door de liefde te bedrijven met een vrouwelijke vampier steeds verder 'leeggezogen', en daardoor steeds kleiner, wordt. Een danseresje in *Lucia* en een jongeman in *Métamorphoses* veranderen in poppen, die in stukken uiteenvallen. Het omgekeerde gebeurt ook: in de verhalen *La Cafetière* en *Toute Une Vie...* komen resp. geschilderde portretten en poppen, meubilair en zelfs behang tot leven, met steeds als eindpunt de *dood* van de hoofdpersoon. Een van de mooiste metamorfoses vindt plaats aan het eind van het verhaal *Une Après-Midi au Cirque.* Hierin wordt het verhaal verteld van de ongelukkige Marie, een hermafrodiet die door haar tweeslachtige gesteldheid nooit het kind zal kunnen krijgen waar ze zo naar verlangd. Een vriend en een vriendin van haar besluiten dan een kind uit het weeshuis te roven. De verdwijning van het kind wordt echter bemerkt en de politie komt het terughalen. Marie, die schreeuwt dat het háár zoon is, wordt door de omstanders voor gek verklaard. Als Marie, met het circus waarvan zij deel uitmaakt, het stadje verlaat, zien we *door haar ogen* de 'brave burgers' (die de avonden daarvoor nog ruim gebruik hebben gemaakt van de prostitutie op het circusterrein): hun harteloze, zelfingenomen gezichten veranderen in de koppen van varkens, van apen, van vogels...

Schijn bedriegt...

Zoals we zien komen in de verhalen van Marcelé vaker gedaante-veranderingen voor (in het verhaal *Métamorphoses*, de titel zegt het al, gebeurt dit voortdurend), en de vele maskers en gekostumeerde personen lijken te willen zeggen: Pas op, je kent de werkelijkheid niet. Achter elke 'werkelijkheid' schuilt een andere. Alles kan veranderen.
Schijn bedriegt. In *La Chauve Souris* zien we een oude vrouw, die aan het eind van het verhaal haar rimpelige huid afstroopt en een jonge vrouw blijkt te zijn.
Iphigénie vertelt het verhaal van een boer, die herhaalde malen een aantal lichtzinnig geklede, stadse dames meent te zien, die even later, als bij toverslag, verdwenen zijn. De boer meent nu dat hij behekst is en raadpleegt wijze mensen, in de hoop dat dezen hem van zijn betovering kunnen genezen, en dat zij erachter kunnen komen wie degene is die hem kwaad wil doen. Ondanks de vele raadgevingen blijven de verzoekingen van de duivel opduiken. De vrouwen verdwijnen pas als de boer de schuldige uiteindelijk vindt en doodt: zijn enige gezond gebleven koe, een zwarte, die zijn familie van melk voorzag. Elders, in een paviljoen waarschuwt een 'madame' haar prostituees dat het niet de bedoeling is dat de vrouwen het landgoed verlaten; de notabelen verwachten de hoogste diskretie...
Het werk van Marcelé onderscheidt zich niet alleen inhoudelijk van andere strips, ook zijn manier van tekenen heeft nauwelijks iets gemeen met die van andere stripauteurs.
Werkt hij in zijn eerste verhalen nog met een pen, later zal hij voornamelijk een penseel gebruiken. In tegenstelling tot de meeste tekenaars werkt hij echter niet met zwarte inkt, maar alleen met verdunningen. Marcelé 'schildert' zijn verhalen in kleur of in zwart-wit. Op een werkelijk meestelijke manier weet hij alle voorwerpen, alle mensen en achtergronden hun eigen kleurnuances te geven. In zijn schaduwrijke beelden word je je bewust van licht en minder licht, en donker... Door harde kontrasten te vermijden kreëert Marceleé een eenheid tussen de elementen in zijn beelden: voorwerpen, mensen en achtergronden maken deel uit van dezelfde wereld, een heel eigen droom- of nachtmerrie-achtige wereld. Een wereld, waarin de scheidingen die wij gewoon zijn te leggen tussen werkelijk en fantasie, tussen droom en realiteit niet meer bestaan. Marcelés genuanceerde tekenwerk levert een essentiële bijdrage aan de overtuigingskracht van de werelden die hij voor de lezer opent...

De besproken verhalen zijn te vinden in:

Charlie:	
La cafetière (naar Gautier)	Charlie 72 (1975)
La chauve souris (naar Didier)	90 (1976)
Toute une vie...	107 (1977)
Métamorphoses	113 (1978)
Lucia (naar Didier)	126 (1979)
Pilote:	
Photo-marathon (scenario Didier)	Pilote 44bis (1978)
Vampire ou une histoire d'amour toute simple	49bis (1978)
Iphigénie (scenario Lacome)	61bis (1979)
Lolla	70bis (1980)
Une après-midi au cirque (scenario Lacome)	89bis (1981)

Albums van Philippe Marcelé:

Macbeth (scenario Bellec), Dargaud 1979.
Une après-midi au cirque (scenario Lacome), Dargaud 1982
Conte suave, Albin Michel 1982
Les Capahuchos: Le serment, Glénat 1982
Lolla, Dargaud 1983
Les Capahuchos: Les faubourgs, Glénat 1984.

VAMPIER OF EEN SIMPEL LIEFDESVERHAAL

PH. MARCELÉ

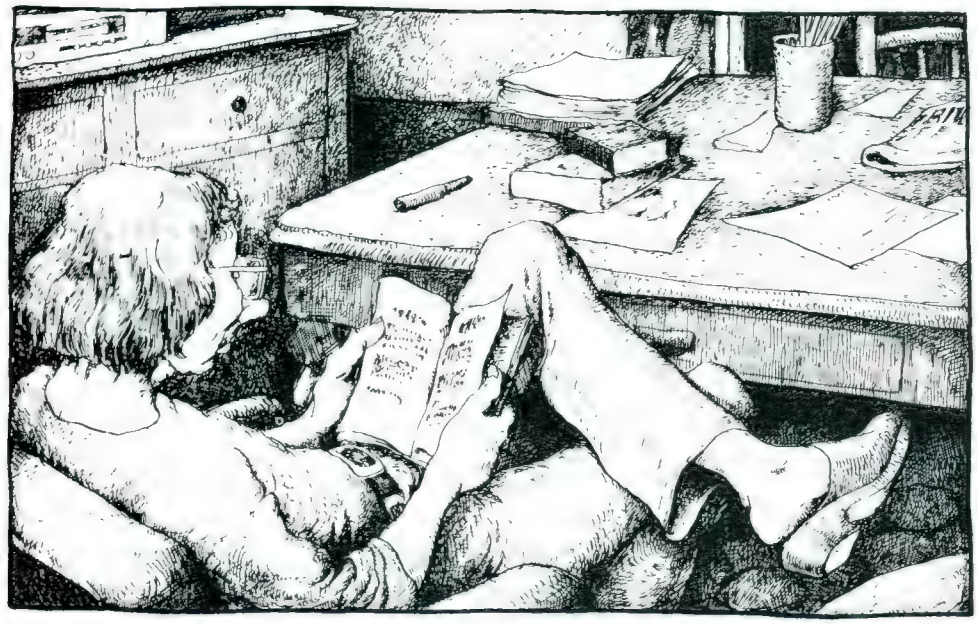

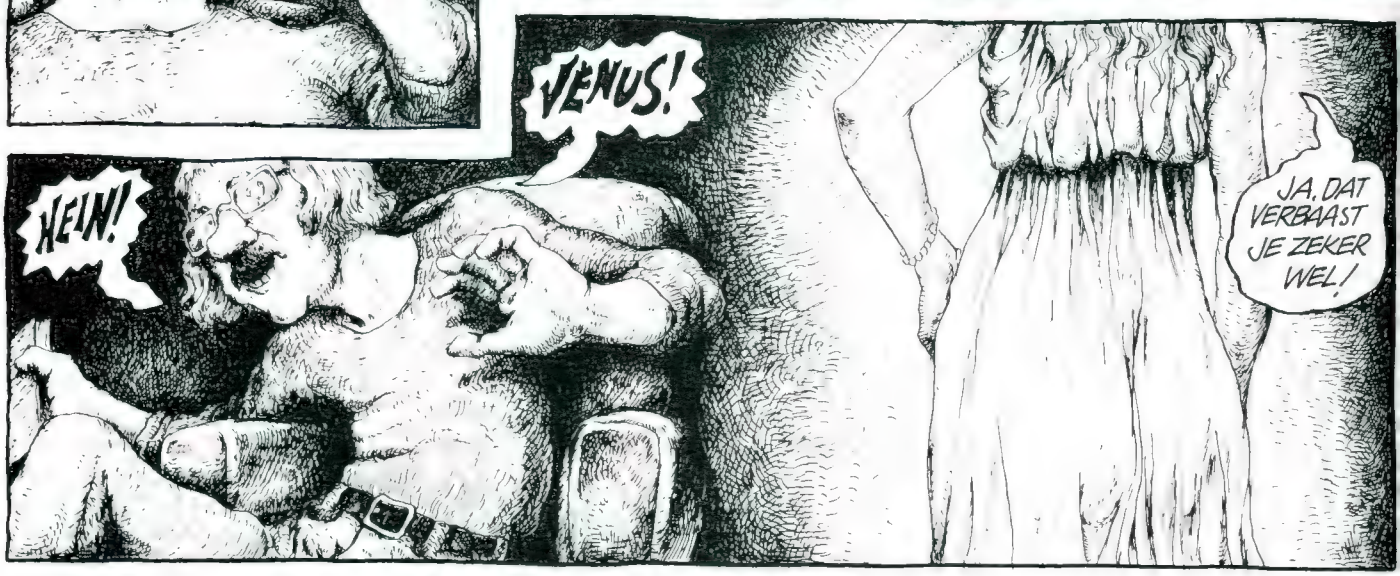

IK ZAL JE LATEN ZIEN HOE BEDROEFD 'T VLEES IS!...

HIER!

KIJK!...

HÉ! NIET AANRAKEN!

DAT IS VOORBEHOUDEN AAN DE GODEN... DES-NOODS HALFGODEN...

PLAC

„EN JIJ BENT NOCH 'T EEN, NOCH 'T ANDER!

MAAR IK MAG JE WEL!

IK ZAL IETS VOOR JE DOEN!

PLAC

SLUUP!
HOE VIND JE HAAR?
NIET SLECHT
ZEKER NIET SLECHT
GOED! IK LAAT JULLIE ALLEEN...
FLOC
HI HI HI
HUMM!
ZE ZAL JE ONDERWIJZEN WAT VLEES OOK KAN ZIJN...
HI HI HI
YIARK YIAARK YIAAARK
EN ZE BEDREVEN DE LIEFDE
JA MAAR...
DAT IS NIET 'T EINDE...

VERDOMME! M'N KLEREN ZIJN GROTER GEWORDEN!

...OF IK 'WORDT KLEINER...

MERKWAARDIG!

JA, ELKE KEER DAT HIJ 'T DOET WORDT HIJ EEN STUKJE KLEINER

INDERDAAD, MERKWAARDIG

LATEN WE KIJKEN HOE HIJ ER NA 'N PAAR MAANDEN AAN TOE IS!...

GOED! WE GAAN WANDELEN...

HOU JE VAN ME?

ZEKER WEL.

KOM 'T MAAR...

HOPLA!

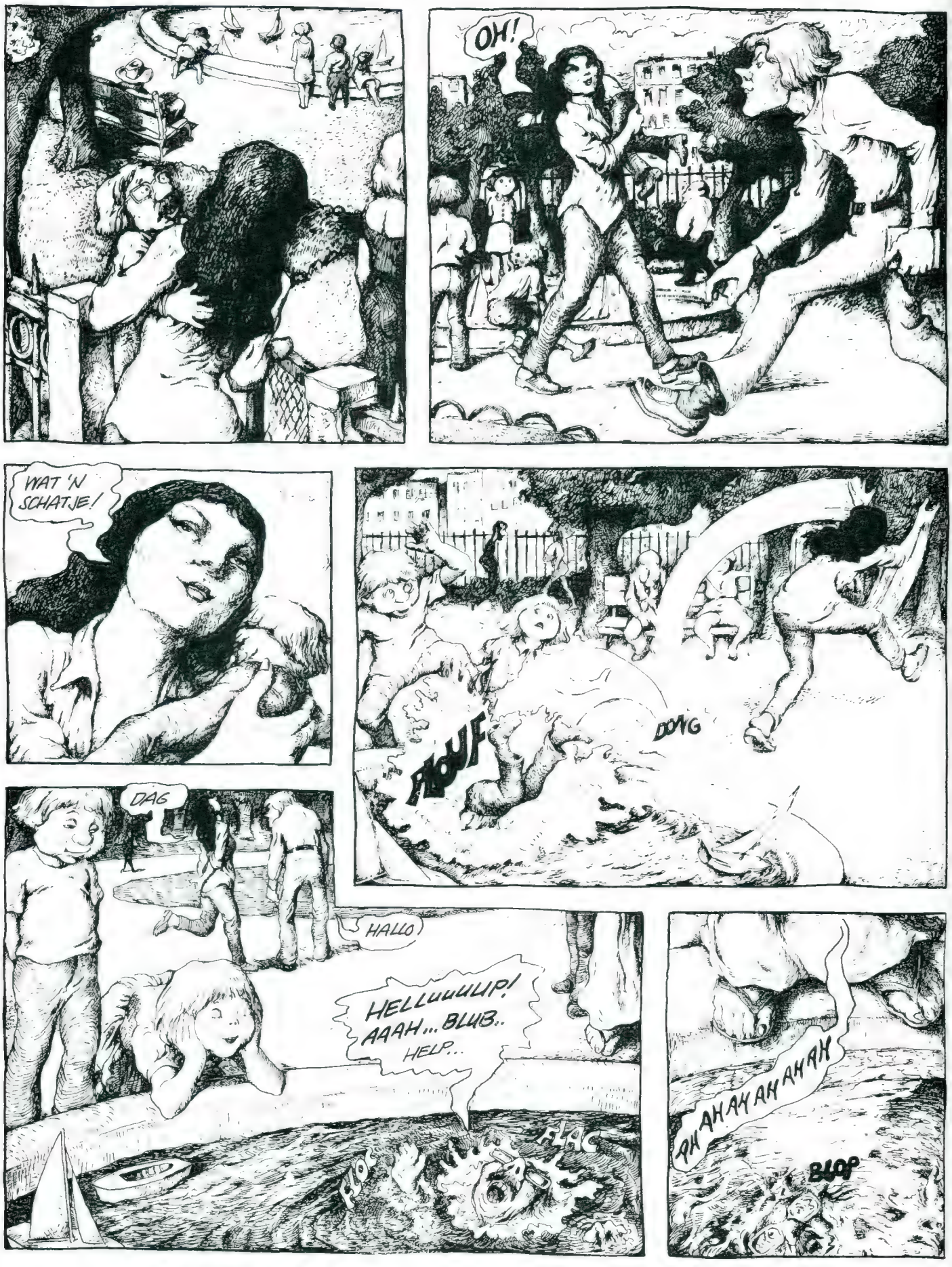
OH!
WAT 'N SCHATJE!
AOUF
DONG
DAG
HALLO
HELLuuuuUP!
AAAH... BLUB..
HELP..
PLOP
AH AH AH AH AH AH
BLOP

HET GEHEIM VAN LAMBIEK

het wordt een hete herfst met
WORDT VERVOLGD
DE IJSTREIN
Rochette
Lob
casterman
DE ETHIOPIËRS
HUGO PRATT
casterman
Een avontuur van Stefan
CEPPI
IN DE GREEP VAN HOWRAH
de Gezellen van de Schemering
BOURGEON
DE BETOVERING VAN HET NEVELWOUD
TARDI - LEGRAND
DE KAKKERLAKKENKILLER
WORDT VERVOLGD
ZESDE BUNDEL
casterman
Verkrijgbaar bij uw strip- en boekhandelaa

AH AH AH AH AH

DAT IS TE . DOL!

PLAF

OOOH! AH!

GOED, M'N KLEINE JONGEN. DE LIEFDE HEEFT JE GEEN GOED GEDAAN!

PLOF

HELP!

AH AH AH AH AH AH AH AH

HI HI HI HI HI

VERLIEF- DE IDIOOT!

SLIEP UIT

BLOP GLUP

PLOF

PLOF

MARCELLE

CARTOONS!!

Marlèn Nolta: Ik schijn een cartooniste te zijn...

door Peter Nieuwendijk

Sinds 8 jaar woont de dochter van de Groningse rijwielhandelaar Nolta in Amsterdam. Op 22-jarige leeftijd verliet Marlèn de noordelijke hoofdstad om 'de ruimte' van Amsterdam op te zoeken. Bij vrienden in het centrum van de stad, werd haar al spoedig een zolderverdieping aangeboden waar ze nu nog steeds schildert, tekent en denkt. Wekelijks verschijnt van haar één prent in Het Parool, óók verschenen van haar 2 series prentbriefkaarten. Deze werden als welkomstpremie door de redactie van 'OPZIJ' aangeboden aan nieuwe abonnees. Naast 'OPZIJ' werkt Marlèn ook voor interne bladen als 'Het Beterschap', e.a.

Tien jaar nà de hete zomers van '66 en '67 kwam je naar Amsterdam. Waarom ben je uit Groningen weggegaan?
Toen ik 15 was wilde ik graag naar de kunstacademie, maar mijn vader wilde dat ik eerst de Havo afmaakte. Met hangen en wurgen heb ik mijn studie afgemaakt en op mijn 17e deed ik toelatingsexamen voor de Groningse kunstacademie, maar werd prompt afgewezen. Men vond mij 'onzeker en jong'. Ik was diep verontwaardigd. Op de avondschool werd ik wel aangenomen en na één jaar vonden ze me toch goed genoeg voor de dagacademie. In '76 voelde ik dat ik in Groningen uitgekeken raakte, ik wilde weg, naar Amsterdam.

Je was echt bezeten van het tekenen? Wanneer begon je?
Ik teken al zolang als ik me kan herinneren. Mijn vader had een fietsenwinkel, op oude kassabonnen tekende ik met zijn potloden, dat waren van die grote potloden met opschrift 'Nolta voor Uw fiets'. Als m'n potloodje heel klein was, kreeg ik een nieuw. Als 5-jarige ging ik naar zondagsschool, heerlijk luisteren naar religieuze verhalen in een kring en dan in 'n hoekje met 'n schetsboek bijbelse taferelen tekenen, ik vond 't fantastisch. Het tekenen in klasseverband op de lagere school vond ik nooit zo leuk. Soms waren er verjaardagsfeestjes, we deden spelletjes en vaak ook tekenwedstrijdjes, je kon dan een prijs winnen. Ik won vaak de prijs, maar vond het eigenlijk sneu voor de jarige, die hoorde per slot van rekening het middelpunt te zijn.

En op de middelbare school?
Ik zat voortdurend voorover gebogen agenda's en schriften vol te tekenen, steeds onderbroken door het onderwijzend personeel met de vraag: 'Luister je wel?'. Maar ik kan juist heel goed luisteren als ik

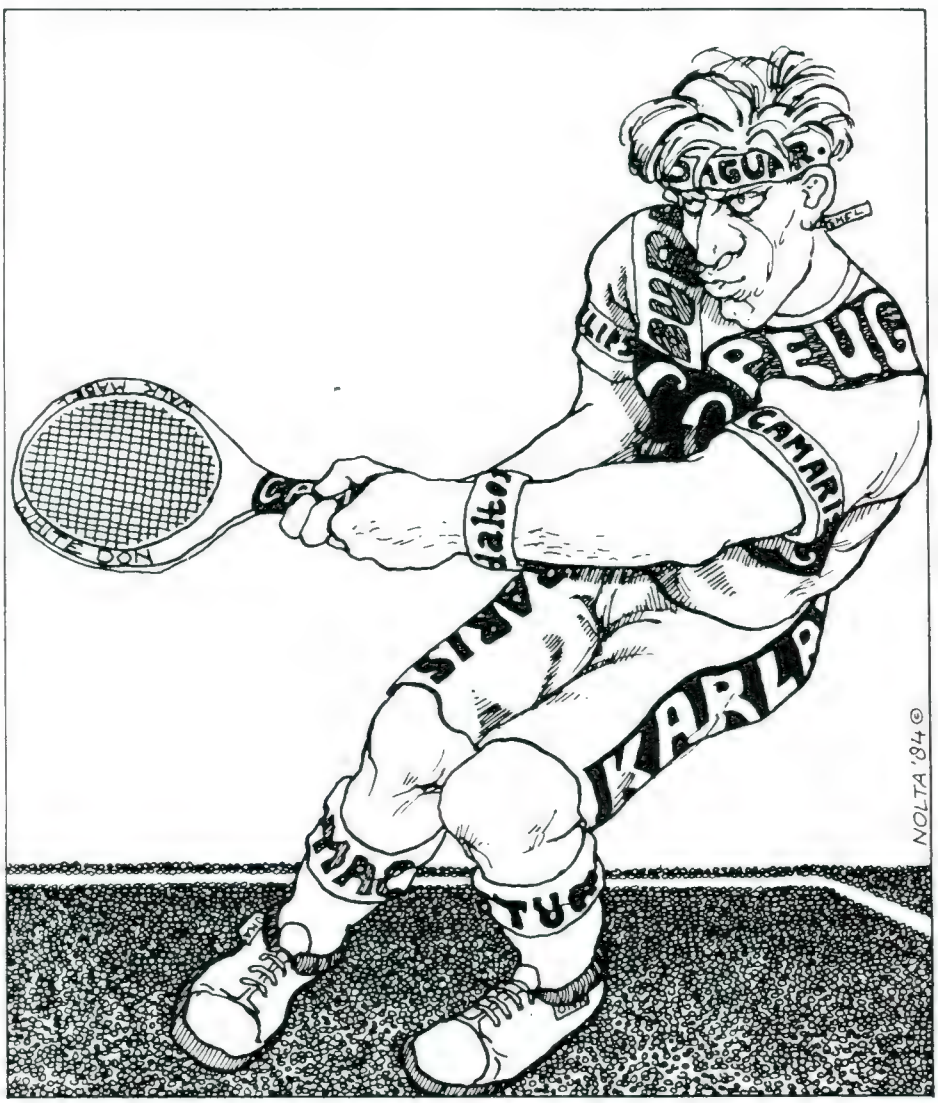

GELD INTERESSEERT ME NIET, 'T GAAT OM DE SPORT...

ZOU JE HAAST JE TOETER VERGETEN !!

teken... De laatste 2 jaar vóór mijn eindexamen kwam er niet veel meer van tekenen, ik moest zò hard studeren dat m'n fantasie gedood werd.

In Amsterdam ben je nà de academie in Groningen verder gegaan op de Rietveldacademie. Van wie heb je daar les gehad?
Ik herinner me Gordijn en Klaassen, je leerde er alle mogelijke technieken, maar Lex Metz zei al vrij spoedig 'je moet cartoons gaan doen'. M'n klasgenoten vonden het leuk, hoewel men het in 'kunstkringen' minderwaardig vond om cartoons te maken. Ik begreep 't helemaal niet waarom Metz dat zei. Het was eigenlijk 'hoezo, cartoons?'

In 1980 deed je eindexamen aan de Rietveldacademie. Had je van te voren 'n bepaald idee, wat je met die opleiding wilde?
Nee, ik wilde gewoon graag tekenen... Ik was onzeker en bewust kiezen vond ik moeilijk... ik heb nog steeds een stimulans nodig. Anderen stimuleerden me 'doe eens wat aan strips en cartoons'. Ik ben wél ambitieus, maar mensen moeten me vaak een duwtje geven. ...Ik schijn een cartooniste te zijn...

Speelt het autobiografische een belangrijke rol in je werk?
Het meeste heb ik meegemaakt, beleefd of gehoord, 't liefst schep ik mijn eigen wereldje. De laatste tijd lees ik wel veel kranten, ik word politiek bewuster, vorm mijn mening en irriteer me vaak. Soms komt dat ook in mijn prenten tot uiting, misschien dat ik in de toekomst ook meer politiek gerichte prenten maak. Tot nu toe 'val' ik bij Het Parool onder de noemer 'breed maatschappelijk; de politieke afdeling is voor Frits Behrendt en Peter van Straaten.
De oorlogen sla ik over, ellende vind ik verschrikkelijk. Bij échte politieke cartoons ben je heel bewust bezig met doorzien en getuigen hoe het is... wijzen op de fouten in het wereldgebeuren, dat lijkt me een lijdensweg.

Welke eigenschappen zijn belangrijk voor een cartoonist?
Ik heb een voorkeur voor Bretécher en Reiser, verder vind ik o.a. Waechter wel goed, Peter van Straaten, Kamagurka... maar leuk of niet, als het maar van iemand zelf is en dan duidelijk kan maken wat bedoeld wordt. Kunst gaat om het idee, technisch mooi gedaan daar heb ik geen boodschap aan. Het idee is het belangrijkste!

Op welke momenten van de dag werk je bij voorkeur?
's Morgens, 's middags of 's avonds, dat maakt me niet uit. Ik ga zitten of liggen en dan laat ik een aantal ideeën de revue passeren, daar bijt ik me in vast. Ik voer gesprekken in m'n hoofd... dan denk ik: dat is wel geestig... Soms heb ik zomaar een idee, urenlang zit ik 'r over te peinzen, en aangezien ik een dromer ben vergeet ik soms wat ik moet doen achter m'n bureau. Ik poep niet automatisch grapjes, ik ben geen lolbroek en moet me zelf tot het uiterste drijven.

Het lukt je toch iedere week een nieuwe grap voor Het Parool te bedenken!
Het gaat steeds beter. Soms lukt 't me pas nà 4 uur denken of niet. Vaak komt 't dan 's avonds omhoog, 'n indirecte vrucht van het dagelijks geploeter. Soms is het iets heel anders dan waar ik aan dacht. 't Gaat nooit vanzelf... nou, ja héél soms...
Het makkelijkste zijn dingen die gaan over wat ik als vrouw vind. Aan die 2e serie over de zelfkritische kijk op 't feminisme per prentbriefkaart, heb ik met hart en ziel gewerkt.

Hoe selecteer je, wat gebruik je wel en wat niet?
In het begin liet ik wel prenten aan anderen zien, ik was vreselijk onzeker, maar langzamerhand ontwikkel je je eigen maatstaven. Je moet het toch in je eentje doen, je kunt

O, IN HEMELSNAAM NIET AAN TAFEL, ANNETJE !!

Stripschriftenquête 1984: Everybody happy?

door Har Brok

Dat het steeds moeilijk wordt alle lezer van *Stripschrift* te vriend te houden was ons bekend, omdat ook de scheidslijnen binnen de redaktie in de loop der jaren steeds duidelijker worden. De vlucht, die het beeldverhaal genomen heeft sinds de zeventiger jaren, maakt het bijna onmogelijk om het gehele terrein te kunnen bestrijken. De vertrouwde grootheden worden inmiddels naar de kroon gestoken door nieuwe generaties. De redaktie zou graag het hele terrein willen blijven bestrijken en vandaar het enquêteformulier, dat korte tijd geleden afgedrukt werd. De resultaten van die enquête zijn verwarrend. Ze spreken elkaar vaak tegen en de konklusie moet wel zijn dat er geen blad meer te maken valt dat door iedereen gewaardeerd wordt. Enfin, dat vermoedden we al, maar er zijn ook een aantal zaken die duiden op algemeen heersende gevoelens. Vooruitlopend op de resultaten hier enkele in het oog springende zaken: minder te laat verschijnen, aktueler nieuws, meer themanummers, een jaarlijkse, liefst losbladige index, minder kartoens, meer aandacht voor Nederlandse strips, meer aandacht voor oude strips, meer strips/illustraties... Een emmer vol, maar daar staat tegenover dat vrijwel steeds de meeste lezers het uiteindelijk naar hun zin hadden en die tevreden lezers zouden we toch ook wel graag willen behouden! Een klein gedeelte van de enquête is overigens nog niet bewerkt. Mochten daar nog interessante gegevens uit blijken, dan zullen we u daar te zijner tijd van op de hoogte stellen.

Representativiteit

Omdat nog geen 70 enquêteformulieren teruggezonden werden, nijpt de vraag naar de representativiteit van de getallen en percentages. Daar komt nog bij dat men zich moet afvragen welke lezers niet of juist wel een formulier inzenden. Zijn dat de meest klagerige types? De ontevreden lezers? Het antwoord blijkt niet uit hun verschillende voorkeuren, zij het dat tevreden lezers vaak in de meerderheid zijn. Hoe dit ook zij: voorzichtigheid is geboden. Enig houvast bieden voor een vergelijking nog wel de enquêteuitslagen uit 1976 ('Uitslag enquête: meer strips, meer illustraties', in *Stripschrift* 93, blz. 10) en 1980 (H. van den Boom: 'Uitslag Stripschriftenquête', in *Stripschrift* 139/140, blz. 40-41). Bij deze uitslagen sluit aan de leden-enquête van Het Stripschap in 1977 (H. Brok: 'Het doorsnee lid', in *Stripschrift* 105, blz. 32), maar het blijft de vraag in hoeverre invullers van enquêtes een speciale groep vormen binnen het totaalbestand.

De lezers

Ondanks duidelijke signalen van een veranderende samenstelling van het lezerspubliek van *Stripschrift,* blijkt 100% van het mannelijk geslacht (onveranderd t.o.v. 1977 en 1980). De gemiddelde leeftijd bedraagt 26 jaar binnen de uiterste grenzen van 14 en 49 jaar. Het merendeel heeft een middelbare schoolopleiding, vaak met vervolg op universitair niveau, dan wel een grafische scholing. Ruim vertegenwoordigd zijn scholieren, studenten, werkelozen, onderwijsgevenden. Technische beroepen, alfa- en bêta-achtige beroepen houden elkaar ongeveer in evenwicht. Alle invullers beschouwen zich als stripverzamelaar en ze kopen daartoe de man gemiddeld ruim 8 stripalbums per maand; 79% maakt bij zijn werk nooit gebruik van strips, 13% doet dat wel en 8% ziet daar soms de kans toe.

Vrijwel alle invullers lezen naast *Stripschrift* andere bladen met of over strips, terwijl een opvallend aantal meldt een abonnement te zullen nemen op het nog niet verschenen stripblad *Titanic.* De rijtjes:

Stripbladen:
1. *Robbedoes* (23); 2. *Kuifje* (22); 3. *Eppo* (20); 4. *Wordt vervolgd* (18); 5. *Rhaa Lovely* (12); 6. *Donald Duck* (9); 7. *Circus* (5); 8/9: *Heavy Metal*/(*A Suivre*) (4).

Vakbladen:
1. *Striprofiel* (29); 2. *Zozolala* (25); 3. *Schtroumpf, Cahiers de la BD* (6); 4/5. *CISO Stripgids*/*Het Nieuwsblad* (4).

Met betrekking tot de inhoud leverde vraag 13 weinig konkreets op. Minder vaste strips, dat wel. En we publiceren al zo weinig vaste strips!
- liever meer vaste strips: 10% (in 1980: 17%)
- liever één vaste strip: 21%
- liever minder vaste strips: 39% (in 1980: 57%!!!)
- tevreden: 30%.

Inhoud

Het belangrijkste onderdeel van het blad wordt volgens de lezers gevormd door de artikelen, maar dat is al jaren zo. De interviews zijn nu opgeklommen naar de tweede plaats, de Nieuwsrubriek zakte verder naar de derde plaats. Enfin, bekijkt u onderstaand lijstje; de getallen vormen de gemiddelde waardering tussen 1 en 10):

1. Artikelen (2,6)
2. Interviews (2,7)
3. Nieuwsrubriek (3,3)
4. Boekbesprekingen (5)
5. Stripherdrukken (5,41)
6. Boeken in het kort (5,43)
7. Bibliografieën (5,5)
8. Stripschapspagina (7,6)
9. Vaste strips (8,1)
10. Advertenties (8,5)

Steeds minder lezers vinden de teksten in *Stripschrift* te oppervlakkig (13%; in 1977: 20%) dan wel te diepgravend (3%; in 1977: 20%). Dat betekent dus 84% tevreden lezers (in 1977: 60%). Wat betreft de verhouding *tekst* ten opzichte van *illustraties* blijft een niet te verwaarlozen deel van de lezers liever meer illustraties op prijs te stellen. Dit is vooral het geval binnen artikelen en interviews:
- minder illustraties: 6% (in 1980: 9%)
- meer illustraties: 34% (in 1980: 28%)
- tevreden: 60% (in 1980: 63%)

Voor het blad als geheel wordt de visuele formule hoger gewaardeerd:
- minder illustraties: 8% (in 1980: 16%)
- meer illustraties: 18% (in 1980: 40%)
- tevreden: 74% (in 1980: 44%).

Een duidelijke verschuiving is opgetreden in de waardering voor vaste rubrieken: in 1980 wilde nog 27% van de lezers meer van dat soort en nu nog maar 8%. Meer dan een derde wil daarentegen meer losse artikelen (34%, in 1980: 10%): op dit punt zakte het percentage tevreden lezers van 63% in 1980 naar 58%.
Met betrekking tot de inhoud leverde vraag 13 weining konkreets op. Minder vaste strips, dat wel. En we publiceren al zo weinig vaste strips!
– Liever meer vaste strips: 10% (in 1980: 17%)
– liever minder vaste strips: 39% (in 1980: 57%!!!)
– tevreden: 30%.
Duidelijke taal spreekt weer wel uit de volgende percentages:
– liever meer themanummers: 52% (in 1980: 40%)
– tevreden: 38% (in 1980: 35%)
– liever minder themanummers: 10% (in 1980: 25%).

Van de overigen wensten 62% de terugkeer ervan en maar 6% had daar geen behoefte aan.
Eveneens duidelijke taal omtrent de index op **Stripschrift**, die ook al enige tijd niet meer gepubliceerd is. Vrijwel unaniem wordt een jaarlijkse index op prijs gesteld en iets meer dan de helft van de lezers zou deze graag los aan *Stripschrift* toegevoegd zien. Bijna driekwart heeft belangstelling voor een totaalindex op alle nummers als die te koop aangeboden zou worden voor ongeveer de prijs van één los nummer.

Tekenfilm en kartoen

Bepaald verrassend zijn de waarderingscijfers voor het kartoenwezen:
– te weinig aandacht voor kartoens: 7% (in 1980: 35%)
– te veel idem: 62% (in 1980: 19%)
– tevreden idem: 31% (in 1980: 46%).
Verrassend omdat de waardering radikaal omgeslagen is en dat nog wel, terwijl we

Het probleem is dat er maar twee dubbelnummers per jaar beschikbaar zijn en dat het met alle vaste rubrieken maar amper mogelijk is om in een enkel nummer een thema te behandelen. Als geënquêteerde heeft u daar overigens al een oplossing voor gegeven blijkens enquêtevraag 7, waar meer dan een derde minder vaste rubrieken prefereerde...
Ronduit teleurstellend zijn de rapportcijfers aan de verschillende onderdelen van het blad toegekend:
– Boeken in het kort: 7 (in 1980: 6,6)
– Nieuwsrubriek: 6,8 (in 1980: 7,6)
– Het Atelier: 6,5
– Tekenfilm/animatie: 6,4
– Striptoptwintig: 5,8
– Doonesbury: 5,7
– Stripschapspagina: 5,1 (in 1980: 6,3)
– Ruiladvertenties: 4,8 (in 1980: 5,8)
Bijzonder hoog blijkt de waardering voor de rubriek *In de Zoeker,* die al geruime tijd niet meer verschijnt met als gevolg dat 32% van de lezers de rubriek niet kenden.

door een vaste samenwerking met de kartoenistenvereniging De Tulp gehoopt hadden de 35% ontevreden lezers uit 1980 de wind uit de zeilen te nemen. Op het terrein van tekenfilm en animatie steeg de waardering gelukkig. Liever nog meer aandacht voor dat terrein, maar ook steeds meer tevreden lezers:
– liever minder tekenfilm/animatie: 15% (in 1980: 23%)
– liever meer van beide: 29% (in 1980: 33%)
– tevreden: 56% (in 1980: 44%).

Onderwerpen

Het enorme terrein dat een vakblad over strips inmiddels moet bestrijken betekent ook dat er onderhand verschillende stromingen in waarderingen beginnen te kristaliseren. Sommige liefhebbers trekken zich verder terug op het terrein van de Nederlandse strips en baseren zich steeds meer op hun jeugdidolen, terwijl andere liefhebbers hun abonnement zouden opzeggen als de eerstgenoemde groep zelfs maar één pagina per nummer krijgt. Deze scheiding der geesten is een onontkoombaar punt en blijkt inderdaad te maken te hebben met het opzeggen van abonnementen. Wat zeggen de cijfers hierover:
– meer over oude strips: 38% (in 1980: 30%)
– minder over oude strips: 15% (in 1980: 33%)
– tevreden: 47% (in 1980: 37%).
Precies 10% meer tevreden lezers, maar dan wel uit de groep liefhebbers van nieuwe strips, terwijl de groep liefhebbers van oud goud met 8% toenam en inmiddels ruim een derde deel aan ontevreden lezers oplevert. Zo'n beetje dezelfde verhouding blijkt uit de landenwaardering:
– meer over Nederlandse strips: 32%
– minder over Nederlandse strips: 24%
– tevreden: 44%.
De niet perfekte vraagstelling is er oorzaak van dat er in de groep 'minder over Nederlandse strips' nog lezers zitten die meer over de Vlaamse strip gepubliceerd willen zien. We hadden Nederlands en Vlaams als één groep bedoeld en de meesten van u hebben dat ook begrepen, en het gevolg is dat een eksakte korrektie van de percentages niet meer mogelijk is. Toch spreekt ook de meest voorzichtige korrektie overduidelijke taal, namelijk:

– meer over Nederlands/Vlaams: 32%
– minder over Nederlands/Vlaams: 19%
– tevreden: 49%.

En naar welke landen moeten onze verslaggevers volgens 24% (of 19%) van de lezers? Tsja, als dat waar kon zijn...
1. Frankrijk (27×); 2. USA (23×); 3. Engeland (14×); 4. Spanje (10×); 5. Italië (8×); 6. Duitsland (6×) en 7. ex aequo Zweden, USSR, Wallonië, Zuid-Amerika, Canada of het gehele Oostblok.
Meer in détailgaand over de onderwerpen waren de vragen 23-25. Vooral van belang achtten we daarbij de vraag naar auteurs, die volgens de lezers nog eens opnieuw in *Stripschrift* behandeld zouden moeten worden. Niet zo van belang vinden we namelijk het feit dat andere bladen al aandacht aan bepaalde auteurs besteedden. We moeten er immers vanuit gaan dat men naast **Stripschrift** geen andere vakbladen nodig heeft. De resultaten bleken bovendien ook verrassend, want de behoefte aan artikelen over reeds behandelde auteurs blijkt groot (70% der lezers) en bovendien blijkt een aantal auteurs dat juist al vaker aan de orde kwam nog steeds interessant voor nieuwe bijdragen:
1. Hergé (5×)
2. Peter de Smet, H.G. Kresse, Franquin, Marten Toonder (4×)
3. Bilal, Bourgeon, Kuypers, Pratt, Vandersteen, E.P. Jacobs, Jacques Martin, Leloup (3×)
4. Eisner, Tardi, Hermann, Matena, Wijn, Lodewijk, Chaland, Tillieux, Greg (2×), gevolgd door 50 auteurs waarmee we minstens één lezer plezier zouden doen. Geringe aantallen, maar de voorkeuren zijn duidelijk.

Daniel en Alex Varenne: 'Je moet elkaar's ideeën respekteren...'

door Mat Schifferstein en Har Brok

De twee broers Varenne hebben in een paar jaar tijd naam gemaakt met de 'stripromanserie' ARDEUR, die eerst in Frankrijk en nu ook in een aantal andere Europese landen gepubliceerd wordt. In ons land is het stripmagazine TITANIC begonnen met de publikatie van het stripverhaal IDA uit deze serie.
Aan Stripschrift vertelden de Varennes meer over Ida en hun andere werk.

Stripschrift: Kunt u ons iets meer vertellen over hoe U in de stripwereld terecht bent gekomen?
Daniel: Het was mijn broer die het eerst in strips geïnteresseerd raakte en omdat het voor de hand lag benaderde hij mij voor een scenario...

Alex: Ik had uiteraard in mijn jeugd strips gelezen, maar die herinneringen waren praktisch helemaal verdwenen en ik had sindsdien eigenlijk nooit meer naar strips gekeken. Ik hield me voornamelijk bezig met schilderen en met reklamewerk. Toen kreeg ik een keer een album van Peellaert in handen en daarin ontdekte ik eigenlijk voor het eerst dat strip een volwassen medium is, waarin je even veel tot uitdrukking kunt brengen als in een boeiende roman of een goeie film. Er waren meer gebieden die me boeiden, de fotografie bijvoorbeeld en de film, en ik kwam tot de ontdekking dat ik al die dingen in de strip kon terugvinden.

Hoewel er pas sinds een paar jaar werk van U beiden gepubliceerd wordt is Uw stijl opvallend vast en zonder duidelijke invloeden van anderen...
Daniel: Dat is eenvoudig uit te leggen; onze eerste strips zijn nooit gepubliceerd! Alex heeft in '68-'69 al een strip gemaakt voor **Losfeld,** maar juist in die tijd kreeg Losfeld enorme problemen met de censuur en moest hij stoppen met uitgeven.
Alex: En daar komt bij dat de invloed die er geweest is eerder uit de hoek van de schilderkunst komt dan uit de striphoek.
Daniel: Precies, en datzelfde geldt voor mijn scenario's, die eerder literair beïnvloed zijn.

Veertigers

Van al Uw strips kan gezegd worden dat het buitenbeentjes zijn. De serie **Ardeur** *is gesitueerd in de periode 'na de bom', of na de derde wereldoorlog. Dat thema hebben we wel meer in strips gezien, maar de meeste tekenaars laten een wereld zien die heel anders is dan die van U. Bij U is er een heel langzaam verlopende ontwikkeling in het verhaal, wordt alles langzaam maar zeker opgebouwd.*
Alex: Dat is ook een leeftijdsverschijnsel. Tot je dertigste zoek je een eigen stijl, zoek je je ritme. Daarna weet je een beetje meer waar je aan toe bent en dat voordeel hadden we natuurlijk. Een zekere volwassenheid misschien. De reeks **Ardeur** wordt nu eenmaal gemaakt door twee kerels van in de veertig, die al het nodige meegemaakt hebben, maar die in de stripwereld nog niet eerder opgemerkt zijn.

Hoe is het met het eerste deel **Ardeur** *gegaan?*
Alex: Eh, net als bij alle andere stripmakers, denk ik. We zijn alle uitgevers langsgegaan, het verhaal was al praktisch klaar. Veel uitgevers hebben 't geweigerd, maar Editions du Square zat Wolinski die het onmiddellijk genomen heeft, hij was er direkt enthousiast over.

Hoe bent u dan later in het dagblad **Libération** *terechtgekomen?*
Daniel: Dat was met het vierde verhaal, **Berlin Strasse.** De eerste drie albums verschenen in Charlie (oude formule), in episodes. De boekrechten zijn toen door Charlie verkocht aan Albin Michel, die later weer **l'Echo des Savanes** opgekocht heeft. Wij zouden in dat blad gaan verschijnen, maar toen kreeg de uitgever de mogelijkheid om het verhaal in het dagblad **Libération** voor te publiceren en dat is ook gebeurd. Maar aanvankelijk was het bestemd voor l'Echo des Savanes.
We waren er overigens erg voor, dat het in Libération kwam, want het was een heel andere manier van lezen. Twee pagina's per dag, dat was nog haast nooit gedaan, dus interessant. Bovendien waren er vaak aardige parallellen tussen onze tekeningen en de nieuwsberichten en foto's van Libération, onze strip paste er goed in.
Alex: En bovendien bereikte je er een ander publiek mee. Dankzij Libération zijn diverse tekenaars bekend geraakt bij een publiek buiten de gespecialiseerde bladen, buiten het cirkeltje dat al die bladen leest.
Daniel: Na **Berlin Strasse** hebben we **Ida**

PLUS LOIN, AU DÉTOUR DE LA VOIE, UNE PETITE VILLE APPARAÎT...
VOLNA
TU CONNAIS UN COIN QUI NE L'EST PAS !?
LE COIN EST SÛREMENT DANGEREUX.
ILS S'ARRÊTÈRENT PRÈS D'UN DÉPÔT EN RUINES...

Uit 'Ardeur' © Le Square/Albin Michel

gemaakt, dat in l'Echo voorgepubliceerd is. Het volgende verhaal kan in l'Echo komen, maar misschien ook wel ergens anders, dat hangt van onze uitgever af. We hopen dat 't weer een krant zal zijn, dat vinden we het interessantste. Dat wil zeggen, ze moeten per dag dan wel een pagina en niet alleen maar een strook publiceren.

Vindt U niet dat Uw soort strips beter op z'n plaats zouden zijn in een blad als **Wordt Vervolgd**, *dat de nadruk legt op de 'roman in strip'?*
Daniel: Och, ze hebben indertijd ons eerste verhaal onder ogen gehad en toen zagen ze er niets in... Maar Casterman heeft niet het monopolie op stripromans. Albin Michel doet niet onder voor Casterman, bovendien zijn de auteurs er vrijer, ze zijn ook niet verplicht om een romanvorm te kiezen.

De formaten van de boeken wisselen nogal...
Daniel: Ja, daar is nogal mee gerommeld. Als het goed is brengt Albin Michel dit jaar een tweede druk uit van het eerste album, in de uitvoering zoals Ida (dat wil zeggen groot formaat, harde kaft, red.) en hopelijk komt uiteindelijk alles in die vorm.
Alex: In het buitenland gaat het ook merkwaardig. In Duitsland, Spanje, Nederland en Italië verschijnen – of gaan verschijnen – vertalingen van de laatste twee albums, terwijl de eerste boeken daar nog niet uitgegeven zijn.

Grafische explosie

Waarom heeft U speciaal dit thema uitgekozen?
Daniel: Het was aanvankelijk mijn bedoeling dit verhaal als roman te schrijven, in 1975. Ik ben daar aan begonnen, maar al gauw bleek dat ik er met woorden alleen niet goed uitkwam. Toen heb ik er met Alex over gepraat en het leek hem wel wat. En het is ons gebleken dat het in strip veel sterker werkt dan het als roman zou hebben gedaan; het is direkter, sneller en heeft meer 'impact'. Het eerste album dat 80 pagina's dik is omvat een verhaal dat, als we in romanvorm dezelfde impact hadden willen bereiken, 400 pagina's dik had moeten zijn.
Gelukkig is het tegenwoordig zo dat je dergelijke thema's in strips kunt behandelen. De tijd dat je alleen strips met humor of avontuur kon maken is gelukkig voorbij. We leven in een tijd dat we alle grafische experimenten, tot en met de meest waanzinnige aan toe, wel gehad hebben. Je ziet nu dat er een flinke groep heel knappe tekenaars ontstaan is die al die grafische uitspattingen verwerkt hebben en die met die geëvolueerde stijl nu weer teruggrijpen naar een solide scenario. Dat is een goede ontwikkeling geweest, het is erg goed geweest dat de grafische kant zoveel ruimte gekregen heeft, want dat was toch vaak een ondergeschoven kindje.
Die grafische explosie heeft zich vooral in de zeventiger jaren afgespeeld. De oude structuren gingen overboord, waardoor je heel goede en heel slechte resultaten kreeg, maar in ieder geval de ruimte om verder te gaan.

Romantechniek

Wat wij zo interessant vinden in de serie is de ontwikkeling in de figuren en de karakters, die geleidelijk verloopt en beetje bij beetje vrijgegeven wordt, niet op een overduidelijke manier maar zo dat je het zelf ontdekken moet. Vaak ook wordt eerst over iemand gesproken, daardoor kom je iets over hem te weten, maar pas langzamerhand wordt het plaatje duidelijker.
Daniel: Dat is een aan de roman ontleende techniek, maar zo gaat het immers ook in werkelijkheid. Je leert iemand eerst oppervlakkig kennen en later pas beter. Romanschrijvers weten dat heel goed, hebben de mogelijkheid dat in hun verhalen te verwerken en doen dat uiteraard ook.

U beschrijft een andere wereld, een wereld die nog niet bestaat. Is het zo dat U die wereld maar stap voor stap vrijgeeft omdat ook U nog geen honderd procent duidelijk beeld van alles voor ogen staat?
Daniel: Ja, dat is zo. Voor een deel bepalen de gebeurtenissen ook zelf hoe alles er uit gaat zien. Wij ontdekken samen met Ardeur hoe het in elkaar zit. Psychologisch gezien is het tegelijk voor Ardeur een soort bewustwordingsproces.
We kennen de personages net zo goed als we onszelf kennen, maar ook wijzelf weten niet exact hoe we in een gegeven situatie zullen gaan reageren, dat is vergelijkbaar.

U heeft niet het hele scenario uitgestippeld?
Daniel: Nee, nee, we gaan van album tot album. In het begin stond alleen vast dat we 't gingen hebben over een derde wereldoorlog die de mensen verpletterd heeft en een soort staat van contrarevolutie heeft veroorzaakt. Als je pas begonnen bent is 't vrij makkelijk om het verhaal te vertellen, omdat de gebeurtenissen zich ongetwijfeld zullen afspelen zoals in 1940, dat kun je je makkelijk voorstellen. Ook in de Russische Revolutie zitten parallellen wat dat betreft.
Dat is dus nauwelijks science fiction, maar meer een gewone roman, die draait om de reakties van de mensen, waarbij je uiter-

ET CE PAYSAGE RAVAGÉ QUI N'EN FINIT PAS... QU'ALLONS-NOUS TROUVER AU BOUT?
UN SOUSLIK! ÇA SE MANGE, MAT.
FFF
POUK
HÉ! HÉ!
OUI, UN BEAU CARTON MAIS TU AS PEUT-ÊTRE TUÉ LE DERNIER SOUSLIK ENCORE VIVANT.
C'EST VRAI, TOI, TU LARGUES LES BOMBES, ET MOI JE DONNE LE COUP DE GRÂCE.
DES ARBRES, LÀ-BAS!
MAT, REGARDE LA TRACE QUE NOUS LAISSONS.

Uit 'Ardeur' © Le Square/Albert Michel.

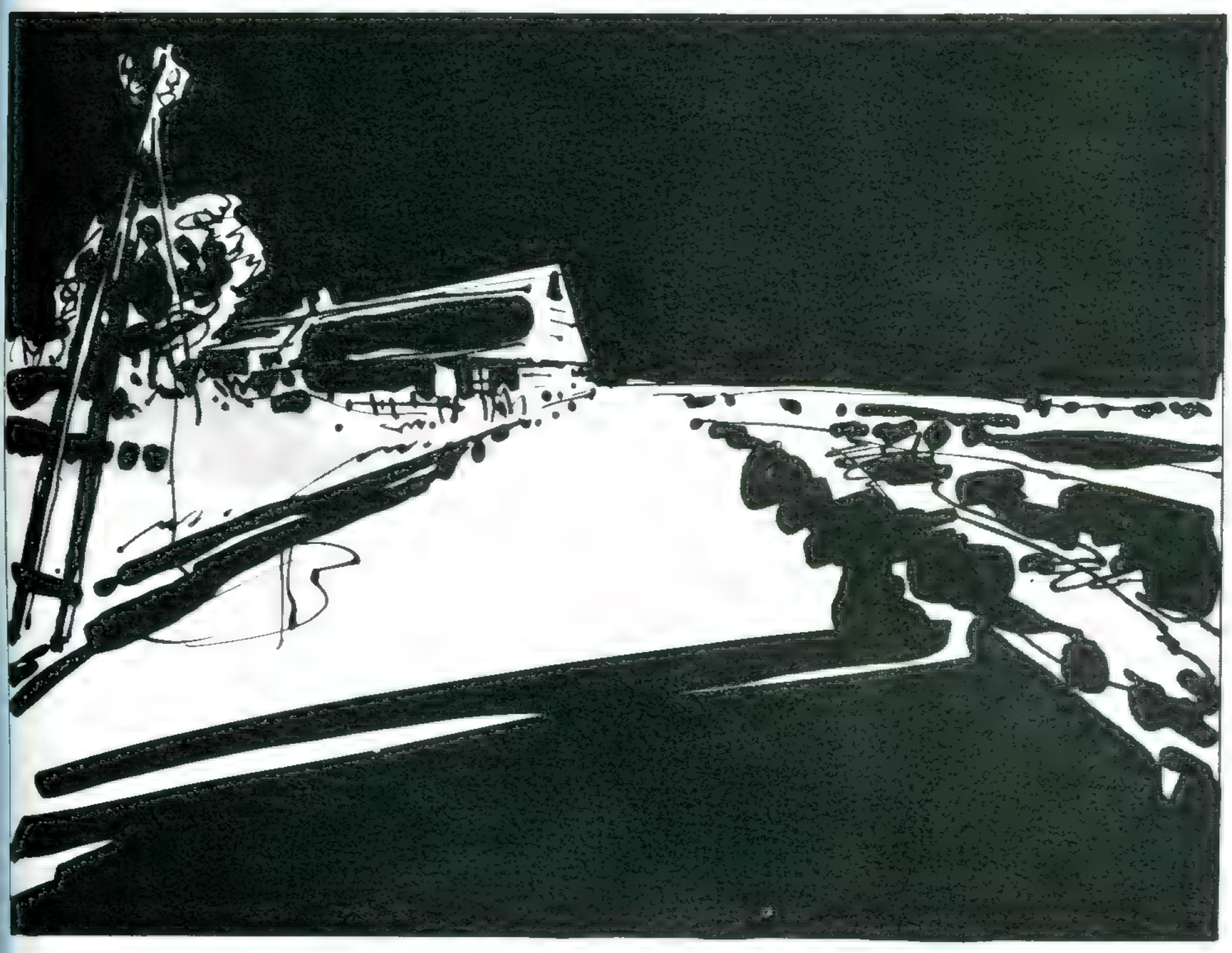

Uit 'La grande Fugue' © Le Square/Albin Michel.

aard in aanmerking neemt dat de mensen van nu soms anders zullen reageren dan toen.

Gedetailleerdheid

In de eerste albums waren de figuren vaak minder duidelijk te onderscheiden dan in de latere.

Alex: Dat was voor een deel opzettelijk. In de eerste albums waren de personages niet zo vreselijk belangrijk, het ging om de atoomschok. Alles is vervormd, de natuur is bezig zich te herstruktureren. In de latere, meer stedelijke albums krijgen de figuren al meer aandacht. In **Ardeur** en **La Grande Fugure** gaat het vooral om de natuur en daardoor is het tekenwerk minder gestruktureerd en minder psychologisch.
Ida is een veel minder informeel personage dan Ardeur. Zij hecht enorm aan een verzorgde omgeving, aan luxe en dat moet je dus ook in de stijl tot uitdrukking brengen. De stijl wordt aangepast aan het scenario. In **Berlin Strasse** bijvoorbeeld heb ik de gebouwen op de achtergrond vrij informeel gehouden, maar zodra de handeling zich verplaatst naar het interieur van een bank of zo wordt de tekening nauwkeuriger.
Daarnaast is er ook een natuurlijke evolutie in de tekenstijl in de loop van de jaren, dat spreekt vanzelf.

Spanning

Het album met de meeste spanning is naar mijn mening **Warschau**, *omdat Ardeur iets moet doen dat heel gevaarlijk is, iets waar hij niet veel van begrijpt en de lezer ook niet...*

Alex: Dat is het meest Kafka-achtige album.

Daniel: Het is een heel interessante situatie in dat album. Hij is zijn identiteit kwijt en is op zoek naar een nieuwe. Hij weet niet precies wat er gaande is, maar anderen wel en die manipuleren hem. Maar ik heb toen ik het uiteindelijke scenario aan Alex gaf al gezegd dat we niet zo gauw meer een sterk scenario zouden krijgen in de serie. Het draait daar om HET kritieke moment van het hele verhaal.

Wordt er overigens veel met elkaar gepraat voor het definitieve scenario er ligt?

Alex: Jazeker, het idee komt van Daniel, maar we spelen met het idee, wisselen opinies uit op basis van de synopsis, het groeit langzaam. We respekteren elkaar's ideeën. Als Daniel met een scenario komt waarin een bepaald personage op de voorgrond komt probeer ik me voor te stellen hoe dat er uit gaat zien, daar praten we dan over en we passen waar nodig wat aan.

Daniel: Precies. En ik probeer ook in te spelen op Alex. Zo is het album **Ida** min of meer op zijn verzoek geweest...

Ik heb een beetje het gevoel dat dat verhaal enigszins te kort is uitgevallen, dat U niet uitgebreid genoeg op haar karakter hebt kunnen ingaan, dat het een beetje anekdotisch gebleven is. Wat vindt U daar zelf van?

Alex: Leg dat eens even uit, Daniel...

Daniel: Oh, voor mij was Ida beslist niet meer dan een bijrol. Voor Alex, als tekenaar, was ze echter veel belangrijker. Ida is natuurlijk leuk om te tekenen en iedere keer

Uit 'Berlin Strasse' © Le Square/Albin Michel.

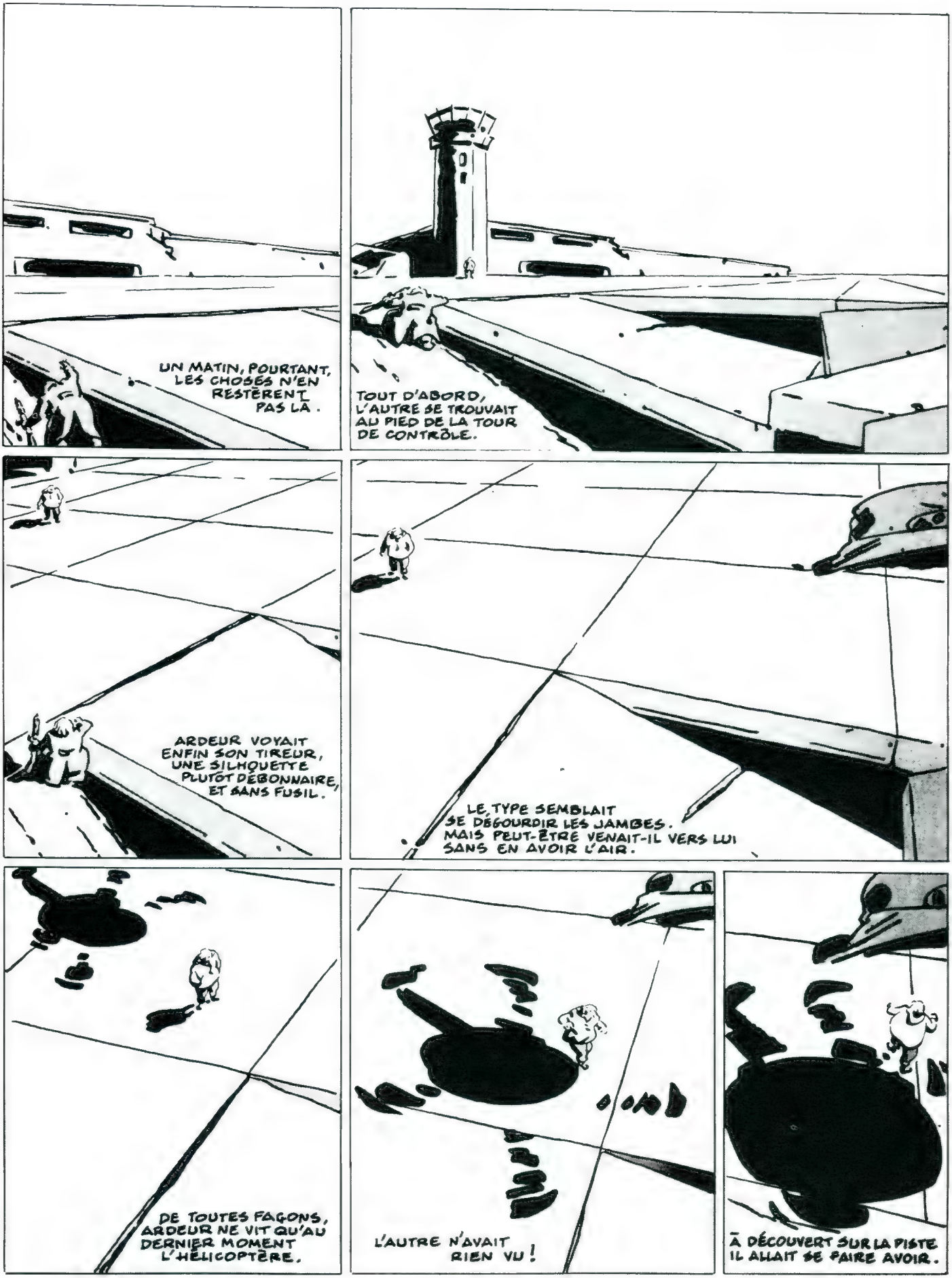
UN MATIN, POURTANT, LES CHOSES N'EN RESTÈRENT PAS LÀ.
TOUT D'ABORD, L'AUTRE SE TROUVAIT AU PIED DE LA TOUR DE CONTRÔLE.
ARDEUR VOYAIT ENFIN SON TIREUR, UNE SILHOUETTE PLUTÔT DÉBONNAIRE, ET SANS FUSIL.
LE TYPE SEMBLAIT SE DÉGOURDIR LES JAMBES. MAIS PEUT-ÊTRE VENAIT-IL VERS LUI SANS EN AVOIR L'AIR.
DE TOUTES FAÇONS, ARDEUR NE VIT QU'AU DERNIER MOMENT L'HÉLICOPTÈRE.
L'AUTRE N'AVAIT RIEN VU !
À DÉCOUVERT SUR LA PISTE IL ALLAIT SE FAIRE AVOIR.

Uit 'La grande fugue' © Le Square/Albert Michel.

Uit 'Ida Mauz'.

als ik met een synopsis voor een nieuw verhaal bij Alex kwam vond hij dat ze er niet genoeg in voorkwam. Daarom heb ik 'Ida' een vrij snel verlopend en dramatisch scenario geschreven, waarmee Ida dan afgehandeld is. Het is afgerond, ze heeft zelfmoord gepleegd.
Overigens, Ida is een mysterieus personage. Ze bestond doordat ze met Ardeur te maken had. Het was voornamelijk het verhaal van een 'onmogelijke liefde' van Ardeur. In dit album wilde ik toch niet meer over haar onthullen dan Ardeur weten kon. Hij heeft haar gezien, leren kennen en ze is 'm ontsnapt. En dat is ze ook aan de lezers.

Het einde was buitengewoon aangrijpend, omdat je zo goed kunt aanvoelen wat er in haar omgaat. Ze houdt heel veel van Ardeur, maar toch...
Daniel: ...is hun liefde onmogelijk, door zijn leven, zijn sociale milieu, zoals het in het ware leven zo vaak gaat. Dat zijn van die dingen die **hoe dan ook** onmogelijk zijn. Het zijn twee parallelle individuen die met elkaar in kontakt komen, elkaar aanvoelen, maar niet bij elkaar kunnen blijven. Ardeur ziet dat in, hij weet dat 't niet mogelijk is en maakt er geen dramatische gebeurtenis van. Ida, fatalistisch, raakt in verval, maar probeert haar waardigheid te behouden.

U bent ongetwijfeld door de film beïnvloed?
Alex: Dat denk ik wel, maar ik zou zo gauw geen titels kunnen noemen. Bepaalde Amerikaanse politiefilms, de Duitse expressionistische film (Fritz Lang en dergelijke), maar geen konkrete films.
Daniel: Bij mij komen de invloeden, zoals gezegd, vooral uit de literatuur.

Hoe levert u het scenario aan? Is dat heel uitgewerkt met duidelijke layoutaanwijzingen of gaat dat veel algemener?
Daniel: Dat hangt er van af. Bij alletwee staat de leesbaarheid voorop. Vaak zijn de instrukties heel precies, maar het komt ook voor dat Alex daar helemaal van afwijkt. Hij heeft daarin het laatste woord, tenslotte is hij verantwoordelijk voor het beeld.
Alex: Daniel geeft voor de personages niet zozeer voorschriften over het uiterlijk, maar omschrijvingen over wat voor iemand het is, z'n sociale achtergrond en dergelijke. Dat probeer ik zo goed mogelijk in beeld te brengen.

Doet u naast het schrijven van strips en romans nog ander werk? U kunt niet van strips leven, vermoedelijk?
Daniel: Op dit moment zeker niet, nee. Ik denk ook niet dat 't me meegevallen zou zijn om die wereld binnen te dringen als ik geen entree had gehad via Alex. Maar wat ander werk betreft, op het ogenblik schrijf ik een biografie van Van Gogh.

Waarom dat? Er zijn toch al veel biografieën van hem? Heeft u iets nieuws ontdekt?
Daniel: Het is geen universitaire biografie. Ik weet niet of jullie de 'Flaubert' van Sartre kennen, dat is een existentialistische studie met uiteraard allerlei verbanden met de psycho-analyse. Ik ga in die trant schrijven, onder andere over de eerste jeugdjaren van Van Gogh, zijn leertijd nog voor hij begon te schilderen. Over die tijd alleen heb ik al 200 bladzijden, terwijl die in de meeste biografieën in 20, 30 bladzijden afgedaan wordt. Ook over een aantal andere delen uit zijn leven is er nooit een fatsoenlijke studie verschenen, althans voor zover ik heb kunnen nagaan. Als er een biografie over Van Gogh was zoals over Flaubert zou ik er niet eens aan begonnen zijn, maar er is nog veel niet behandeld.

Fictie

En u, doet u naast strips tekenen nog ander werk?
Alex: Jazeker, ik ben tekenleraar en dat kost me uiteraard de nodige tijd. Sinds ik strips teken schilder ik niet of nauwelijks meer, maar vroeger heb ik dat ook veel gedaan.

Hoe groot is uw produktie ongeveer?
Alex: Bof, alles bij elkaar denk ik zo'n acht pagina's per maand. Als 't echt moet drie pagina's per week, maar niet meer dan dat, het hangt ook van de beschikbare tijd af. Maar het is moeilijk te zeggen, want eigenlijk moet je ook de tijd meerekenen die aan een verhaal voorafgaat, de tijd die je gebruikt om dokumentatie bij elkaar te zoeken en dergelijke. Voor het album Berlin Strasse ben ik naar Berlijn geweest om foto's en zo te maken, ik heb zeker zo'n 500 foto's geschoten. Dat is een hele klus, maar ik vind dat een verhaal geloofwaardiger wordt met werkelijke decors, de sfeer wordt erdoor versterkt. Een personage wordt pas geloofwaardig als zijn gedrag, zijn persoon, in overeenstemming is met de omgeving waarin hij leeft, de kleren die hij draagt, de mensen waar hij mee omgaat. Dan pas wordt hij levend.
Daniel: Overigens is er in Berlin Strasse wel degelijk fiktie, want de muur bestaat niet meer. Dat is niet veel mensen opgevallen, maar 't is wel zo. Dat hebben we bewust gedaan, want dat geeft ook een andere sfeer aan het geheel, een andere kijk op de stad. En dat proberen we met onze strips toch steeds te doen, net even een andere kijk te geven...!

Dit interview werd gemaakt in januari '84, door Mat Schifferstein en Har Brok. Vertaling Hans van den Boom.

AM ZOO
TU PARLES D'UN REFUGE
ZIMMERNACHW
C'EST UN PEU CHEZ MOI ICI
NOUS N'ALLONS PAS RESTER LÀ.
ATTENDS UN PEU JE CONNAIS UN BON COIN.
WC
CHANGE - EXCHANGE
POSES-TOI LÀ MY LAD, DANS LE SENS DE LA MARCHE.
BON DIEU, TOUTES LES FUMÉES D'ALCOOL.

Uit Berlin Strasse © Le Square/Albert Michel.

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Bestellingen kunt u richten aan:

Adm. Stripschrift
Antwoordnummer 420
3700 VB Zeist

Na overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus *f* 2,50 porto- en administratiekosten op gironummer 209948 tnv. 'Stripschrift', Zeist, wordt het bestelde u thuis gezonden.

19 (*f* 2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.
65 plus (*f* 2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
66 (*f* 2,25): Interview Franquin, Guust Flater, The Spirit van Wil Eisner, Dick Matena (over de Macaroni's); De wonderen van Mu.
67 (*f* 2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliert en een bibliografie; De Wonderen van Mu
70 (*f* 2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.
74 (*f* 2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...
77 (*f* 2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.
78 (*f* 2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagendorf Popeye; Modesty Blaise.
79 (*f* 2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar.
80 (*f* 2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...
83 (*f* 2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glashard.
86 (*f* 2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
87 (*f* 2,95): Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tomi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
88 (*f* 2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor, prins Valiant-persiflage, Wood, Tarzoon.
89 (*f* 2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogsstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.
92 (*f* 2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.
94/95 (*f* 3,60): Robbedoes-weekblad... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.
97 (*f* 3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
98 (*f* 3,25): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletje en Bonestaak en Thijs IJs en Gijsje Goochem.
99 (*f* 4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.
101 (*f* 3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.
102/103 (*f* 3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
104 (*f* 3,95): Interview met Joost Swarte door Herman Pieter de Boer, Pogo Herdruk, De eerloze krijg.
105 (*f* 3,95): 'Duckman' Carl Barks, herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap, Tante Leny, Pogo en Eric de Noorman.
106 (*f* 4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.
107/108 (*f* 4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...
109/110 (*f* 4,95): Eppo-special, Henk Kuijpers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op vooroordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...
111 (*f* 4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
112/113/114 (*f* 5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.
115 (*f* 4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Efic de Noorman.
116 (*f* 4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
117/118 (*f* 6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
119 (*f* 4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinny, De Ballade van de Daltons, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.
120 (*f* 4,95): Science Fiction met Leloup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
121 (*f* 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.
122/123 (*f* 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
124 (*f* 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
125 (*f* 4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
126/127 (*f* 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
128 (*f* 4,95): Guido Crepax en Valentina.
129/130 (*f* 6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.
131 (*f* 4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
132 (*f* 4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
133 (*f* 4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquète.
134 (*f* 4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
135/136 (*f* 6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.
137 (*f* 4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
138 (*f* 4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
139/140 (*f* 6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
141 (*f* 4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob en Romeo Brown.
142 (*f* 4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.
143 (*f* 4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.
144 (*f* 4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.
145 (*f* 4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
146/147 (*f* 6,50): Floc'h. Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.
148 (*f* 4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.
149 (f4,95): Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.
150 (f4,95): Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.
151/152 (f6,50): Jan Kordaat, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.
153 (f4,95): William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.
154 (f4,95): Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.
155 (f5,25): Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.
156 (f5,25): Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.
157 (f5,25): Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.
158 (f5,25): Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.
159/160 (f7,—): Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?
161 (f5,25): Nieuwe stripbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Josep Toutain.
162/163 (f7,—): Robbedoes is ook geen twintig meer, Flip Flink, German: De Guust Flater van de tachtiger jaren, Bercovici, Hislaire en Cossu, Morris, Plagiaat en piratendruk.
164 (f5,25): Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imjin, Lezers over parodie en plagiaat.
165 (*f* 5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosey.
166 (*f* 5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.
167 (f6,—): De wereld van Richard Corben, Jan Strnad zijn bezielde scenarist. De toplijsten van 1982.
168/169 (f8,—): De Bommelfilm, interviews met de makers: Marten Toonder, Harrie Geelen, Rob Houwer en Ben van Voorn. Walt Disney's Tron. In memoriam Hergé. Interview Serge Ernst.
170 (f6,—): Interviews met Martin Veyron (tekenaar van Barend Terzijde), Bart van Erkel, en Chayé.
171 (f6,—): Interview met Milo Manara (tekenaar van Guiseppe Bergman) en analyse van zijn strips. Interview met Frits Kloezeman (tekenaar van 'Rechter Tie').
172 (f6,—): Krantestrips in Nederland. Interview met Nikita Mandryka (tekenaar van 'De gemaskerde Komkommer').
173 (f6,—): Interiew met Ted Benoît (tekenaar van o.a. 'Morfeu Electrico'), Vijftig jaar Comics in Amerika. Interview met Dick Matena.
174/175 (f8,—): Meeslepend interview met Peter Pontiac. Strips en Popmuziek. Boekbesprekingen.
176 (f6,—): Fred en Liliane Funcken (Witte Ruiter, Harald de Viking enz.), Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek. Strips en Onderwijs.
177/178 (f8,—): Interviews met Schuiten, Renard en Peeters ('De medianen van Cymbiola'), analyses van hun strips. Interviews met Hermann ('Bernard Prince', 'Comanche', 'Jeremiah') Neal Adams en Tom Wilson. De toplijsten van 1983. Wendy Pini's Elfquest.

Moderne kunst, een plaatjesboek

door Mat Schifferstein
(m.m.v. Jan-Willem van Kerkhof)

Moderne Kunst mag dan nieuw zijn voor de Nederlandse markt, de liefhebber van Joost Swarte kent zonder twijfel al de Franse of Engelse versie van het boek, die in 1980 uitgebracht werden. De verhalen in het boek zijn zelfs aanzienlijk ouder; de oudste hebben al een kruisje op hun konto. Sinds die tijd heeft het werk van Joost een hele ontwikkeling doorgemaakt.
In _Moderne Kunst_ komen we de problemen tegen die Joost Swarte moest oplossen voordat hij de prenten en illustraties kon maken waar hij nu zo om bewonderd wordt.

Hergé was, net als zijn vrienden Jacques Martin en Edgar-Pierre Jacob, in de eerste plaats een verhalen-verteller. Het tekenwerk van deze drie is nooit een doel op zich geweest, maar altijd een mogelijkheid tot het vertellen van *verhalen.*
Voor Joost Swarte ligt dat anders; hij wordt gefascineerd (en met hem vele anderen) door het *tekenwerk* van met name Hergé. In *Moderne Kunst* vormen de tekeningen geen middel tot het vertellen van een verhaal, maar een doel op zich. Het boek geeft hier al de richting waarin Joost Swarte later zal gaan werken: een verestheticering van Hergé's tekenwerk in tekeningen die *zelf* een verhaal vertellen. Moderne Kunst zit barstenvol *mooie kijkplaatjes.*

We zullen eerst kijken naar Hergé's tekenwerk en Swarte's bewerking daarvan, en vervolgens terugkomen op de verhalen.
Hergé tekent met lijntjes die voornamelijk de *kontouren* zijn figuren en dekors weergeven. De vlakken die op die manier ontstaan worden *monochroom* (met *een* kleur) ingekleurd. In het beeld worden de figuren steeds op *ooghoogte* van de lezer geplaatst; Hergé laat je bijna nooit vanuit de lucht of vanaf dicht bij de grond kijken. In de oudste albums bevinden de stripfiguren zich ook nog steeds op dezelfde – denkbeeldige – *afstand* van de lezer, waardoor die avonturen iets van een theaterstuk weghebben. Door deze kombinatie van lijnvoering, inkleuring, kamera-positie (en kamera-afstand) probeert Hergé zijn verhalen zo duidelijk mogelijk te vertellen.[1)]
Deze manier van tekenen van Hergé maakt zijn wereld nogal *plat.* Dat valt bij hem echter veel minder op dan bij Swarte. Waarom?

Zelfportret uit 'Moderne Kunst'.

Joost Swarte neemt de lijnvoering van Hergé over.'Wat hij ook overneemt zijn de *houdingen* waarin Hergé zijn stripfiguren tekent; die staan zo en zo, zitten zo en zo, en rennen zo en zo. Dat doen ze bij Joost Swarte op een identieke manier. De striplezer die het werk van Hergé kent zal in *Moderne Kunst* stripfiguurtjes zien rondlopen, waarvan hij zou denken dat ze in een Kuifje-album rondlopen. Dat kan ertoe leiden dat hij in de tekeningen van Swarte letterlijk *tweedimensionale stripfiguren* gaat zien.
Die indruk wordt nog versterkt doordat Swarte zijn *figuren* wel hetzelfde, platte uiterlijk als de figuren uit een Kuifje-album geeft, maar *de rest van de tekening* niet.

Zijn gebouwen bijvoorbeeld zijn niet te vergelijken met de achtergronden die Hergé gebruikt; de gebouwen die Swarte tekent zijn breed, lang en hoog: gebouwen in *drie dimensies*. De gebouwen lijken hier de grafische weergave te zijn van maquettes die Swarte vooraf heeft gebouwd, die hij zorgvuldig heeft uitgewerkt: Swarte's gebouwen geven de indruk dat je ze kunt binnenlopen, dat er gangen zijn, dat je de kamers kunt bekijken.
Swarte bereikt deze dieptewerking door met name de gebouwen niet *frontaal* in beeld te brengen, maar bij voorkeur *schuin*, zodat steeds twee kanten van zo'n bouwwerk zichtbaar zijn en dit dus niet meer 'plat' overkomt.

Bordkarton...

Swarte lijkt de platte wereld van Hergé niet te willen accepteren. De monochrome inkleuring verdoezelt hij door in te kleuren met *ecoline*, waardoor er meer kleurnuances gevormd worden. Maar, storend genoeg, wendt hij deze techniek niet aan om volume te suggereren (door van licht naar donker te gaan).
De afwezigheid van schaduwen bij Hergé, de belangrijkste tekentechniek om *volume* te suggereren, meent hij op te kunnen heffen door *alleen slagschaduwen* te gebruiken, en wel precies onder het personage of voorwerp (alsof de lichtbron er altijd loodrecht boven staat). Het tekenwerk van Joost Swarte zit in deze verhalen vol tegenstellingen, die niet met elkaar in overeenstemming te brengen zijn.
Hij tekent bordkartonnen stripfiguren in driedimensionale maquettes
Door wisselende kameraposities en afstanden krijgt het dekor drie dimensies, maar hoewel diezelfde technieken op de figuren worden toegepast, evenals het gebruik van slagschaduwen, blijven deze plat (door de voornamelijk monochrome inkleuring, en de lijnvoering zonder zijschaduwen).
Hoe zit het nu met de verhalen?
De verhalen, die overigens niet allemaal van de hand van Swarte zijn, stellen weinig voor; de hoofdhandeling vertelt meestal niet meer dan een anekdote. De leegheid van de verhalen vindt zijn tegenwicht in Swartes tekenwerk, waar op de achtergrond talloze dingen gebeuren: er komen bloempotten naar beneden, deegrollers vliegen uit het raam, iemand staat tegen een muur te kotsen, enz. Elke tekening vertelt een heleboel (minimale) verhaaltjes, die niets met de hoofdhandeling te maken hebben. Door die 'anekdotes op de achtergrond' trekt Swarte de aandacht van de lezer naar de afzonderlijke plaatjes: in elk apart plaatje worden verhaaltjes verteld. En dat heeft alles te maken met wat Joost Swarte op dit moment nog maakt, maar niets met stripverhalen! Er wordt hier namelijk geen verhaal verteld door middel van een plaatjes*reeks*.
Door middel van zijn verhaaltjes op de achtergrond doorbreekt Swarte ook tweemaal het principe van de klare lijn.
In de eerste plaats doorbreekt hij de helderheid van de tekening die hij te leeg vindt door de toevoeging van allerlei details, die daarmee sterk kontrasteren.
Zo wordt de strakheid van een brandschone stoep of straat doorbroken met een vers gedraaide hondedrol of met een braakselplas. Alles wordt echter wel in dat zelfde 'klare' kontourlijntje op papier gezet.
In de tweede plaats doorbreekt Swarte de helderheid van de verhaalvertelling doordat de plaatjes niet in dienst staan van het verhaal. In plaats van een vloeiende overgang tussen plaatjes zoals we die in andere strips gewend zijn (want plaatjes proberen daar, in hun opeenvolging, een bepaald verhaal zo duidelijk mogelijk te vertellen!) vinden we bij Swarte een chaos in zijn 'kamerawerk': zowel kameraposities als kameraafstand wijzigen zich bij Swarte voortdurend: hij gaat van links naar rechts, van voor naar achter en van boven naar beneden, zonder dat het verhaal daardoor beter uit de verf komt (maar we hebben dan ook al gezien dat het niet om dat verhaal gaat).
Waarom wisselt Swarte zijn 'kamerainstellingen' dan voortdurend?
Het ligt voor de hand: Swarte let niet zozeer op de kontinuïteit *tussen* de plaatjes, maar de *afzonderlijke plaatjes* staan bij hem centraal. Dus kiest hij zijn gezichtshoek zó dat hij een zo mooi mogelijk plaatje kan tekenen.
Moderne Kunst bevat dus weinig stripverhalen, maar veel mooie plaatjes!

Drollen op de grond

Literatuur over Swarte

Van Heinde en Verre. Joost Swarte (interview door Evert Geradts) in *Stripschrift 65* (april 1974)
Nederlandse Underground Comix. Joost Swarte (interview) in *Komikkrant 1* (mei 1974)
Joost Swarte (interview door Bart Sier en Rogier van der Ploeg) in *Hipper 27/28* (sept./okt. 1975)
Joost Swarte. De magie van het ritme (gesprek door Herman Pieter de Boer) in *Stripschrift 104* (oktober 1977)
Swarte, Joost (informatie door Rob van Eijck) in *Wordt Vervolgd. Stripleksikon der Lage Landen.* Evelien en Kees Kousemaker. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1979)
Joost Swarte. Van Modern Papier tot Modern Art (interview door Har Brok) in *Stripschrift 133* (maart 1980)
Joost Swarte en de erfenis van Hergé (artikel door Kees de Bree) in *De Haagse Post* (juni 1981)
L'art Moderne de Joost Swarte (artikel en kort interview door Bruno Lecigne) in *Les Heritiers d'Hergé.* Bruno Lecigne. Magic Strip, Brussel (1983)
Snacks with the Stars. Joost Swarte. Always Wanted (interview) in *Escape Magazine 3* (1983)

Doonesbury

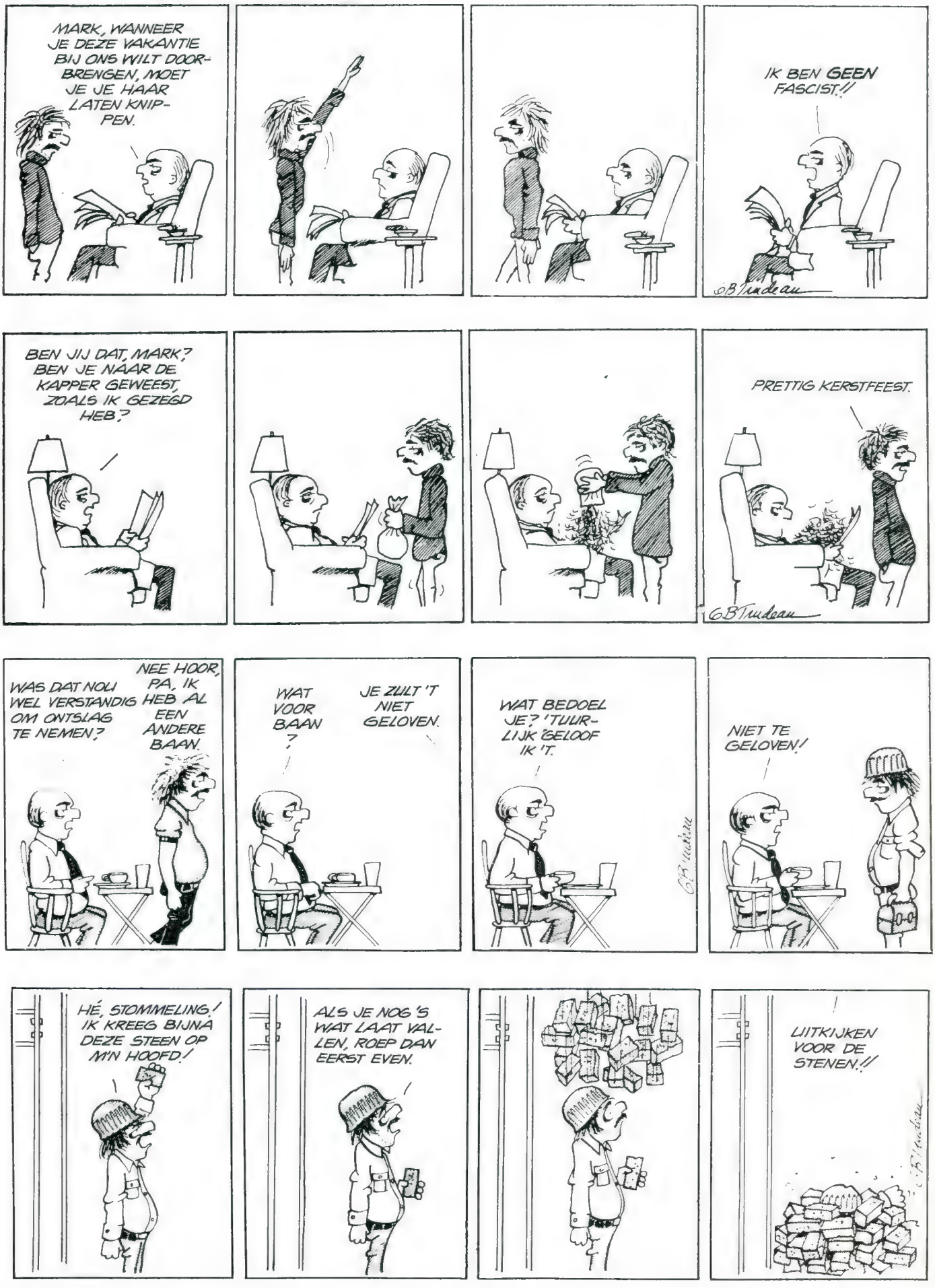
MARK, WANNEER JE DEZE VAKANTIE BIJ ONS WILT DOORBRENGEN, MOET JE JE HAAR LATEN KNIPPEN.
IK BEN GEEN FASCIST!!
BEN JIJ DAT, MARK? BEN JE NAAR DE KAPPER GEWEEST, ZOALS IK GEZEGD HEB?
PRETTIG KERSTFEEST.
WAS DAT NOU WEL VERSTANDIG OM ONTSLAG TE NEMEN?
NEE HOOR, PA, IK HEB AL EEN ANDERE BAAN.
WAT VOOR BAAN?
JE ZULT 'T NIET GELOVEN.
WAT BEDOEL JE? 'TUURLIJK GELOOF IK 'T.
NIET TE GELOVEN!
HÉ, STOMMELING! IK KREEG BIJNA DEZE STEEN OP M'N HOOFD!
ALS JE NOG 'S WAT LAAT VALLEN, ROEP DAN EERST EVEN.
UITKIJKEN VOOR DE STENEN!!

POSTRIPTUM

Mijne Heren,
In Stripschrift *nr. 151/152 las ik onlangs nog eens het artikel betreffende Yves Chaland (door Hans Frederiks) en daar trof ik op blz. 22 het volgende aan: 'Hij (Y. Chaland. AvdT) kan prachtige auto's tekenen, maar ja de ronde auto's uit die tijd zijn ook wel erg inspirerend'.*
Dat de stripverhalen uit die tijd nog inspirerender zijn moge blijken uit het volgende: In de strip Freddy Lombard Het testament van Godfried van Bouillon *rijdt op de eerste pagina een wagen het verhaal binnen die mij enigszins bekend voorkwam; hij bleek nl. rechtstreeks weggereden te zijn uit het Robbedoesalbum nr. 5* De roof van de Marsupilami. *Vergelijk onderstaande plaatjes maar eens met elkaar: Freddy Lombard blz. 1, plaatje 1, 5 en 6 met Robbedoes nr. 5 blz. 19, plaatje 7 en 9 en blz. 60, plaatje 6. Overigens heb ik niets op deze (kleine) kopieërzonden tegen. Ik ben een groot bewonderaar van Chaland, maar dit wou ik toch even rechtzetten, want ere wie ere toekomst en dat is Franquin... (Beter laat dan nooit!).*

A.H. van der Tuin
Dordrecht.

Noot: Zelfde automerk en type: akkoord, maar een kopieërzonde (zelfs een kleine) kunnen we er niet in ontdekken. (HB)

RUIL ADV.

Te koop jaargang 1975 – 58, 59 en 60 van Arend Teab. Tel: 01820-35603.

Te koop: 22 complete Eric de Noorman krantenknipsels van 1948 t/m 1951. Hoogste bod. Ook boekjes van Kick Wilstra en jaargangen van Pep, Wham, Eppo, pr.n.o.t.k. Tel: 020-834029.

Ik verkoop mijn stripverzameling met o.a. Buck Danny, Chlorophyl, Clifton, Dan Cooper, Grijzebaard, Kordaat, Jerry Spring, Pechvogel, Pom en Teddy, Spaghetti, Sliert, Zenobie, oude Kuifje en Robbedoes jaargangen, veel jong Europa en Dupuis. Tel: 020-244193.

Te koop: Voor de echte verzamelaar, Suske & Wiske 3.1-3.6 (nieuw), 4.1, 5.1A-5.23, 7.8-7.39, 8.1-8.25, 10.1-10.8 en de series 11 t/m 21 kompleet! Alles in eerste druk! Wie biedt? Eventueel ook in gedeelte te koop. Ook Amoras 2.1! M. Serruys, Egelantierstr. 63, 2565 XJ Den Haag. Tel: 070-452193 of bgg 070-970828.

Te ruil of te koop: vele Kuifje banden en losse nr. waaronder ook zelf gebundelde v.a. nr.band 29 t/m 147 (te ruil voor Dick Bos, Lombardhard (Lombard Alex) te koop *f* 650,—. Tel. 010-833078.

T.k. gevr. illustraties van Kresse uit Revue en Panorama. Tel.: 02205-1694, na 18.00 uur.

Te koop of ruilen Hipgomics avontuurclassics illustratedclassics div. andere classics. Tel. 020-834402. Harrie Verpoort, Magalhaensplein 10 HS Amsterdam. Ik zoek ook ATH Tarzan en piccolo's Akim Jezab enz.

NIEUWS

NIEUWSREDAKTIE:
DONALD STROOMBERG

ALGEMEEN

KOKTO
Het Leven van Kokto in een Dag is een album dat geschreven en getekend is door Maarten Postma. Op 20 bladzijden A-4 in zwart/wit beeldt hij het figuurtje Kokto uit, dat hij volgt gedurende één dag, in een cartoonachtige stijl. Het geheel is voorzien van een omslag met steunkleuren, en is verkrijgbaar voor *f* 3,25. Inlichtingen: Illegaliteitslaan 20 te 9727 EC Groningen: 050-271341.

CHOCOMEL
Bij dit artikel van Nutricia is een Donald Duck-albumpje verkrijgbaar tegen inzending van wat zegels van deze flessen. De inhoud bestaat uit: *Donald Duck en het Verjaardagskado* op 6 pagina's, 1 pagina Rakker, 2 pagina's *Maak je eigen tekenfilm,* 1 pagina Hiawatha, 6 pagina's Mickey Mouse en tenslotte 1 pagina Broer Konijn. Totaal 20 pagina's vrolijke verhalen in vrolijke kleuren op het formaat a-vijf. Dus Duck-liefhebbers flink wat Chocomel drinken!

BIOTEX
Bij aanschaf van een draagkarton van dit merk in België, kunt u een album van Annie en Peter verkrijgen in twee talen (Frans en Nederlands). De titel is *De Witte Zigeuners* en het is getekend door Jean-Pol.

SAMMY
Een nieuwe 'stripboekhandel' in het zuiden des lands, namelijk Maastricht. Voor uw strips kunt u terecht op het adres: Kapoenstraat 27 te 6211 KV te Maastricht, telefoon: 043-437027. Ze zijn geopend op dinsdag t/m vrijdag van 14-18 uur, en op zaterdag van 10-17 uur.

WIE HEEFT DE GROOTSTE?
Staat op een zwart/wit kaart die wij ontvingen, en dat 'grootste' slaat op de momenteel zeer omstreden kruisraketten-affaire. Getekend door R. Leerling, en verkrijgbaar bij C. Jünger en B. Beima, telefoon: 020-714138. Voor de afbeelding zie deze rubriek!

STICHTING MORGENLAND
Sinds juli j.l. is deze stichting van start gegaan met een winkeltje in Amsterdam, waar ook strips verkrijgbaar zijn van voornamelijk de 'kleine uitgevers'. Welke uitgaven dat zijn, was op het moment van schrijven nog niet bekend... maar we houden u op de hoogte. Voor inlichtingen kunt u schrijven naar: Stichting Morgenland, t.a.v. Remco Doorn, Nieuwe Looiersstraat 72 hs te Amsterdam.

TANTE LENY/MODERN PAPIER
Sinds mei j.l. is dit bedrijf gevestigd op het adres: Pelsterstraat 20 te Groningen, telefoon 132521 of

130533. Otto en Piek staan u dan te woord, en... nieuwe verhuizingen volgen, werd ons meegedeeld.

DE ANTWERPSE STRIPRUILBEURZEN
Karel Driesen weet van geen ophouden (gelukkig maar) met het organiseren van stripruilbeurzen bij onze Zuiderburen. Dit jaar kunt u nog terecht op de volgende data: 6 oktober, 3 november en 1 december. In 1985 vinden op de volgende data de beurzen plaats: 5 januari, 2 februari, 2 maart, 6 april, 4 mei, 1 juni, 6 juli, 7 september, 5 oktober, 2 november en 7 december, telkens van 14-17 uur in Zaal Tipsy, St.-Jansplein 20 te 2000 Antwerpen, telefoon: 03/2330642. Inlichtingen bij het Sekretariaat van 'De Belgische Stripklub', t.a.v. Karel Driesen (voorzitter), Wiekevorsteesteenweg 20 te 2421 Morkhoven te België.

MARABOE
Is een pseudoniem voor Marc de Boer. Hij tekent niet alleen in *T.N.T.* en diverse andere amateurbladen, maar maakte ook op 30 december 1983 in Alkmaar 'De Langste strip ter Wereld', met een totale lengte van maar liefst 150 meter, getuige bijgaande foto, die werd genomen door Kees Blokker.

BLUEBERRY-FANCLUB
In oprichting is een heuse Blueberry-fanclub. Inlichtingen bij P. Tilli, Elbalaan 53 te Sassenheim. (HB)

DE LIJN MAGAZINE
Uitgeverij De Lijn heeft de produktie van het tijdschrift, dat in mei/juni zou verschijnen, uitgesteld tot augustus. Rond deze tijd zal het eerste nummer verkrijgbaar zijn en de voor dit jaar geplande 6 nummers verschijnen kort achter elkaar. In ieder geval komen in deze nummers het 3e verhaal van S.S. Anne door Stapel, *Dzjengis Khan* door Looman (dit verhaal is nog niet eerder gepubliceerd) en *Esmeralda* door Mazure. Elk nummer zal verkrijgbaar zijn voor *f* 4,95.

PANORAMA
Voor de stripliefhebbers is het misschien raadzaam om de volgende nummers van *Panorama* te pakken te zien krijgen. Het gaat om de nummers 29 en 30, 32, 33 en 34, van dit jaar. In de nummers 29 en 30 staan twee Eric de Noorman strips in zwart/wit met balloens. Deze twee strips zijn zelf door Kresse uit het Engels vertaald. In de nummers 32 en 33 staat Sprenger's Kick Wilstra in kleur, en in nummer 34 staat een gloednieuw verhaal van Setari, met de titel *Monastry of Dreams* op de tekst van Martin Lodewijk en getekend door Burns.

EVER MEULEN
Een overzicht van het werk van Ever (op twee velletjes A4 in kleur), is te bestellen bij Stripz te Nijmegen. Stort één gulden op giro 527 65 46, en u ontvangt per omgaande dit overzicht.

LANGHOF
Zes amateurstrips, uitgebracht in eigen produktie door tekenaar Frank Zuithof en schrijver Erwin Langela. Vijf verschillende series: Castor 1 en 2, Luuk Listig 1, Chubby Martins, Maurice Monsain 1 en Jef Klef 1: Botersmokkel. Respectievelijk 8, 7, 14, 12, 10 en 20 gefotokopieerde pagina's, met zeer amateuristische tekeningen en scenario's. De covers zijn in de oude-Dupuis stijl. Inlichtingen: Frank Zuithof, Weth. Hassingstraat 57 te Overdinkel.

BART EN BOB
Ergens in de tropische wouden van Oceanië huist een merkwaardig groepje lori's. Zo huist er een lori uit het geslacht Eos, en bevindt er zich ondermeer een schilderachtige purperkoplori... staat er ter introduktie van het eerste stripalbum van de chipsfabrikant Croky. Bart en Bob doen mee aan de Lorilympics, oftewel de Olympische Spelen voor deze dieren. Op totaal 28 bladzijden tonen zij u hun sportieve kunnen, in vrolijke kleuren plus omslag. Het concept en de tekst is van Gerard Steyn, en de tekeningen van Ronald Bijlsma en Ron Verbrugge. Dit album is te bestellen door overmaking van *f* 6,— op giro 380 45 80 t.n.v. M.M. Orangerie, Postbus 2121 te 3440 AC Worden, o.v.v. 'Lorilympics'

FANCLUBS
Onderstaand enige strip-fanclub adressen:
Asterix-Fanclub (p/a P.J. van den Berg), Thorbeckestraat 28 te 5707 JJ Helmond.
Star Wars-Fanclub (p/a Juliëtte Lapierre), Postbus 266 te 1620 AG Hoorn.
Don Lawrence Fanclub (p/a Rob van Bavel en Edwin van Baas), Meerstraat 5, te 4826 NA Breda, telefoon: 076-710914.
Gilles de Geus Fanclub, Staringstraat 7 te 6821 DH Arnhem.

VAKBLADEN

ZOZOLALA - 16/JULI + AUG. 1984
'Can't hold my breath much longer...' staat op de cover van het zestiende nummer alweer, waarin opgenomen een artikel over Kamagurka (een absurdistisch universum) door Maarten Brandt, het lolligste uit de lezersenquête, Jaar van Jacobs deel 4, goed nieuws slecht nieuws oftewel de boekbesprekingen, Sato II scenariowedstrijd en een artikel over Milton Caniff door Fred Wald. De strip in dit nummer komt van Tosti met Harry Humus in *Wordt Detective!,* en natuurlijk de vaste rubrieken zoals: *Strips te verschijnen* en *Extrakompakt.* Totaal 16 pagina's in zwart/wit, voorzien van vele illustraties. *Zozolala* is in diverse stripwinkels in den lande gratis verkrijgbaar, een abonnement is ook mogelijk, voor *f* 15,— ontvangt u 6 nummers en voor *f* 25,— het dubbele aantal. Inlichtingen: Lange Hezelstraat 113a te 6511 CG Nijmegen, telefoon: 080-226146.

ROBBEDOES FANCLUB - 15 / MEI 1984
Dit nummer is voornamelijk gemaakt om de bibliografie van *Robbedoes* te laten verschijnen. Dit klopt dan ook, want op 12 bladzijden A5 treft u een overzicht aan van de *Robbedoes* nummers 2359 t/m 2384. Verder wat korte nieuwtjes betreffende *Robbedoes* en een overzicht van Vlaamse en Nederlandse tekenaars die momenten- of gaan publiceren in dit blad, een greep uit deze lijst: Toon van Driel met Felis Leo, Uco Egmond met Kruidnagel, Willem Ritstier met Harry Lipwitts en Peter de Smet met Durandel en Morgenster. Totaal 16 bladzijden, verkrijgbaar voor *f* 12,— voor 6 nummers. Inlichtingen: Goudsbloem 3 te 3161 SE Rhoon.

DE ZAAK ZONNEBLOEM - 4 / JUNI + JULI 1984
Nummer vier telt 8 pagina's, een stijging van 100% t.o.v. nummer drie. In dit nummer beginnen we met *Stripflitsen* (waarin o.a. Axel Moonshine, Prins Valiant en Cort Maltese. De gast van de maand in dit nummer is ene Har Brok die zijn visie geeft..., een stukje over Manara's *De Schakelaar,* en Matena's *De Prediker.* De strip in dit nummer komt van Rudi met Jaap de Aap, en tenslotte alles waar het om gaat: de te verschijnen albums, waarin opgenomen: uitgesteld, dwarsliggers en onverwachts uitgekomen, ditmaal de weken 22 t/m 31. DZZ is in diverse stripzaken gratis verkrijgbaar, een abonnement is ook mogelijk voor *f* 9,— (6 nummers). Inlichtingen: Postbus 14748 te 100 NA Amsterdam, telefoon: 020-227480.

P.L.G.P.P.U.R. - 16 / ZOMER 1984
Van het buitengewoon duur uitgevoerde Franse stripinformatieblad *PLGPPUR* verscheen onlangs het zestiende nummer. Hierin twee interviews; de ene vrij kort met *Micheluzzi,* de andere uitvoerig en met kleurenillustraties geïllustreerd rond Hermann. Daarnaast bevat het blad veel nieuwtjes, boekbesprekingen en 28 pagina's strips van jong talent, waarvan sommigen ook in de gewone stripbladen zeker geen slecht figuur zouden slaan. *PLGPPUR* kost ongeveer *f* 9,—/180 Bfr. per exemplaar. Redaktie: 16 rue gabriel Périe, 92120 Montrouge, Frankrijk.

(HvdB)

HOP - 34 / JUNI 1984
Heel wat bescheidener van opzet maar daarom nog niet minder interessant is *HOP,* waarvan eind juni het 34e nummer uitkwam. Het blad geeft steeds uitgebreide beschouwingen over de albumprogramma's van de diverse uitgeverijen, interviewt over het algemeen wat minder voor de hand liggende tekenaars (in dit nummer o.a. *Lucques* en *Niezab*) en drukt zeldzame oude strips af. Bovendien vinden we in dit nummer twee pagina's over de strip BOES en zijn makers *Wilms* en *Raymakers,* waarin we lezen dat deze strip inmiddels in 26 kranten door heel Europa verschijnt, onder de namen *Drôle de Zoo* (Frankrijk), *Funny Zoo* (Engeland), *Zoo oder So* (Duitsland) en *Djurgarden* (Denemarken). Een abonnement kost 80 Franse francs per jaar, en is te bestellen bij: AEMEGBD, 13 Rue Emile Duclaux, 15000 Aurillac, Frankrijk.

(Advertentie)

STRIPWINKEL
OMBROSIUS

Nu ook INBINDMAPPEN voor stripbladen zoals Kuifje Eppo Donald Duck, Robbedoes, Tina, etc. Bij ons slechts f 8,95 per map excl portokosten
Te bestellen door het verschuldigde bedrag over te maken op postgirorekening nr. 1791745 t.n.v. stripwinkel Ombrosius te Amsterdam

gespecialiseerd in:
* stripweekbladen
* ned. en amerik. comics
* antiquariaat
* videofilms

Mo ukkenstraat 86 Amsterdam
Tel 020 945969
Oostenburgergracht 69 Amsterdam
Tel 020-224680

copyright by Marvel Comics Group a division of Cadence Industries Corporation represented by Wavery Produc tions the Hague All rights reserved

STRIPBLADEN

TITANIC - 1 / JUNI + JULI 1984
Het eerste nummer van *Titanic* verscheen dan eindelijk eind juni. Strips in dit nummer zijn van Floc'h en Rivière in *Op Zoek naar Sir Malcolm*, Gerrit de Jager met *Liefde en Geluk*, Peter de Wit met *Burgerman*, Varenne met *Ida*, Liberatore en Bruce Jones met *De Oppas*, Toth en Abuli met *Torpedo 1936*, Hanco Kolk met *NV Moord*, Hermann met *De torens van Bois-Maury* Peter de Smet's *De Generaal*. De cartoons in dit nummer komen van Peter van Straaten met *Haagse Kliekjes* en Jos Collignon. Verder een interview met Liberatore (4 bladzijden), zijn strip *Ranxerox* komt binnenkort in *Titanic*, de column komt van Rob van Eijck, over zijn stripgêne, en tenslotte 'tandpastrologie' door Jan van Erp en *Titanic Journaal* door Kees de Bree. Alle tekenaars worden geïntroduceerd in *Was getekend...* Totaal 36 pagina's strips in kleur en 26 pagina's strips in zwart/wit plus artikelen etc., maakt een totaal van 84 pagina's, die goed verzorgd zijn, door de drukkerij Proost uit België. Dit eerste nummer is verkrijgbaar voor *f* 5,95 (normaal *f* 7,50), tevens zijn abonnementen mogelijk. Inlichtingen: Postbus 14711 te 1001 LE Amsterdam, telefoon: 020-254475.

WORDT VERVOLGD - 42 / JUNI 1984
In dit nummer lopen maar liefst drie verhalen af. De beklemmende spanning van EVA ontlaadt zich in een gruwelijke ontknoping, het buizenstelsel van Schuiten en Peeters groeit door, maar helaas buiten het verhaal. Tritón tenslotte, vindt hier zijn afronding en ook dat kost moeite, zeker als we de prachtige plaat zien waarmee Torres zijn geschiedenis besluit. In dit nummer verwelkomen we wel een nieuweling, namelijk Alain Korkos, die ons het bittere leven schildert van een serveerster in New York met een merkwaardige voorkeur voor de ontspoorden van deze samenleving, verder zult u het tweede hoofdstuk aantreffen van het schitterend getekende Bran Ruz, de 5e aflevering van de intrigerende wederwaardigheden van Pol Pot, en weer een specimen van de uitbundige humor van Boucq, die aantoont dat zelfs een kloosterleven een mens niet vrijwaart van het Kwade... Tesamen 68 pagina's, waarvan 14 in kleur + omslag. Prijs: *f* 6,50. Inlichtingen: De Morinel 25-29 te 8251 HT Dronten, telefoon: 03210-3553.

STRIPGOED - 17 / JUNI 1984
Het blad van Donald Duck en Oom Dagobert verschijnt nu maandelijks, ditmaal is Donald Duck weer aan de beurt in *Het Moeilijkste raadsel*, waarin hij krijgt te maken met o.a. De Zware Jongens. Een verhaal van 27 bladzijden. Tenslotte een kort verhaaltje van Donald Duck samen met Knabbel & Babbel, totaal 36 bladzijden, voor de helft in kleur. Prijs: *f* 1,95. Inlichtingen: Postbus 6003 te 2001 HA Haarlem.

MICKEY MAANDBLAD - 6 / JUNI 1984
Mickey Mouse in *De Mysterieuze Mist* is het eerste verhaal in dit nummer, gevolg door *De ongeneeslijke hik* van Mickey, en Goofy en Agnes deel 3. Verder in dit nummer korte strips van *De Ark van Zoo, Polly* en *Leo de Beo*. Tenslotte nog Sul Dufneus en Mickey Plus (16 pagina's met ditjes en datjes). Totaal 68 pagina's in kleur. Prijs: *f* 4,50. Inlichtingen: Postbus 6003 te 2001 HA Haarlem, telefoon: 023-304304.

MICKEY MAANDBLAD - 7 / JULI 1984
De Pelikaan van Smokkeleiland met Mickey Mouse start dit nummer, gevolgd door *Goofy geeft Les, Leo de Beo,* en het laatste deel van *Goofy en Agnes*. Verder in dit nummer nog korte strips van Henkie en Leo de Beo, en... de bekende rubrieken (Mickey Plus etc.). Prijs: *f* 4,50.
Inlichtingen: Postbus 6003 te 2001 HA Haarlem, telefoon: 023-304304.

MAD - 161 / MEI 1984
Nummer 161 met de tophit aller tijden: *Wilhelmus van Nassouwe* door Willy Lohmann, *Mad's Necrofiele agent van het Jaar: John Revolta* door Harry North, *Hoe ben ik een tiener* door George Woodbridge en de leuke kant van *Minderheden* door Dave Berg. Verder in dit nummer nog werk van Don Martin, Willy Lohmann, Paul Peter Porges en Bob Clarke. Totaal 36 bladzijden gekte voor *f* 2,95. Inlichtingen: Postbus 77 te 5126 ZH Gilze, telefoon: 01615-5920.

MAD - 162 / JUNI 1984
De ergste onderwerpen in dit nummer zijn: Flasdance film-satire door Mort Drucker, *Jan Cremer & de Zijne* Willy Lohmann en Dukes of Hazzard door Angelos Torres. Verder werkten mee aan dit nummer: Dave Berg, Don Martin, Alfred Neuman, Paul Coker. Totaal, prijs en inlichtingen: als boven.

MAD - 163 / JULI 1984
De ergste onderwerpen in dit nummer zijn: *Als Ciske nu leefde...* door Willy Lohmann, Mad's eerste alarm door George Woodbridge en Occultismepromotor van het jaar: *Poebie Brugsma* door Jack Davis, verder in dit nummer werk van Dave Berg, Don Martin, Jack Davis, Sergio Aragones, Bob Jones en Prohias. Totaal, prijs en inlichtingen als boven.

HET MAFSTE UIT MAD - 5 / JUNI 1984
Uit de inhoud van dit mafste-nummer: Wreedheid verovert de Wereld, Waarom op de TV wel...?!?, Voor de Buis Weg!, De Dik voor Mekkeraar Show, Geweld-ige Reclamespots, Don Martin in de TV-Studio, Sterreklame die wij nooit te zien krijgen en Waar anders dan op TV...? De tekenaars die aan dit nummer meewerkten zijn o.a.: Willy Lohmann, Joe Orlando, Bruce Day, Dave Berg, Don Martin, Mort Drucker, Jack Davis en Jack Rickard. Totaal 52 pagina's verzamelde humor, onder de hoofdtitel 'Die GEWELDige MOORDbuis', gelukkig in zwart/wit, verkrijgbaar voor *f* 4,95. Inlichtingen: Postbus 77 te 5126 ZH Gilze, telefoon: 01615-5920.

BAAL - 16 /JAN.-MAART 1984
Allereerst verscheen dit nummer wat te laat. De inhoud: sick jokes, morbide grappen, zwarte humor, banaliteiten en waarin door Maraboe, wanneer een man zichzelf van kant wil maken volgen er allerlei gebeurtenissen door Ben v.d. Outenaar, de weerwolf is al overbekend bij de vaste BAAL-lezers, Edward Koster laat ons de belevenissen van Harold zien in een pagina waarin alles draait om een paard Paus Paulus genoemd, de savooische

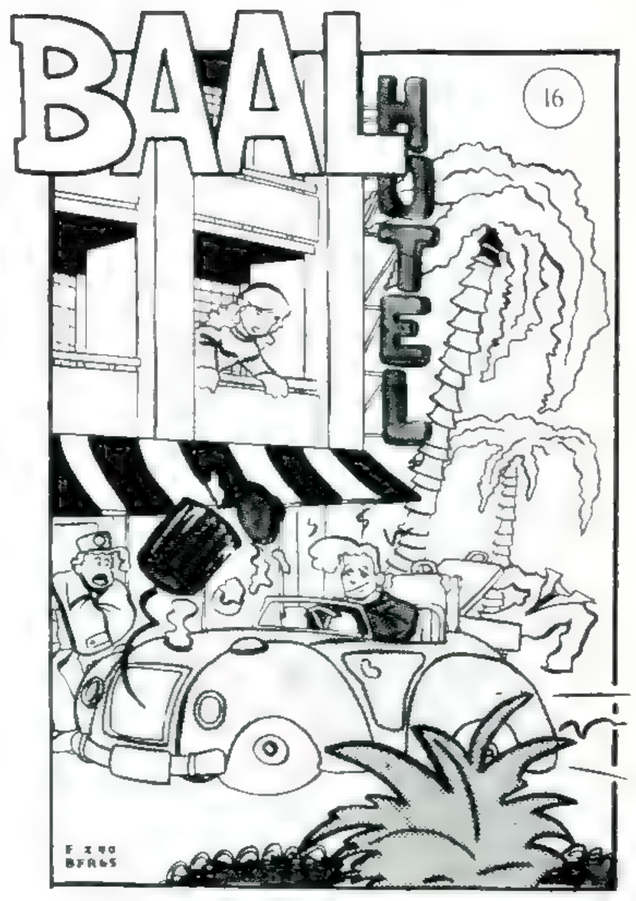

etterbult + Neerlands banaalste krant wordt ditmaal gevuld door Pirana, Remco de Korte, Goor, en het twaalfjarig talent Wim Burggraaff, de Enschedese striptekenaar Kerst Brouwer neemt ons mee in de slagerswereld en presenteert ons een kilo gehakt, niet te vet graag, en dat elke dag vers, en tenslotte twee pagina's van de doktorandus in de klare lijn Meester Smeets. Dit alles op 26 bladzijden in zwart/wit, verkrijgbaar voor *f* 2,90 / abonnement *f* 10,— voor 4 nummers (giro 43 24 853, t.n.v. René Aartsen, Assendelft). Inl.: Bestevaerstraat 59 te Assendelft.

T N T - 7 / JUNI 1984
Het zevende nummer van de twee-

(advertentie)

NIEUW IN SEPTEMBER

Gotlib
- Waanzin-Waanzuit deel 3 ƒ12,90

Franquin
- Zwartkijken deel 2 ƒ 9,90

Veyron
- Eigen-Liefde ƒ12,90
- Een witte neger met z'n kont tussen twee stoelen ƒ 9,90

Te koop bij de stripspeciaalzaken en de betere boekhandel.Zoniet dan via giro 4473889 t.n.v. Uitgeverij Yendor te Rotterdam. (plus ƒ3,00 voor de porto)

de jaargang bevat werk van Maraboe, Coumans (*...Ohnze... Phietar...*), Herwin Walravens (*Co-Co 'n Red Cat*), cartoons van Marc en Ernst, Ernst van Veenendaal (*Try the hard way!*), de Groot (*Wiedo Wonder*) en Tosti. Verder wordt in dit nummer Marc de Boer (Maraboe) aan u voorgesteld, plus nog enkele nieuwtjes en een postzegelposter persiflage maken dit nummer kompleet. Totaal 24 bladzijden A5 in zwart/wit met een oranje-omslag. Prijs: *f* 1,50/abonnement *f* 12,50 (6 nummers, op giro 50 56 838 t.n.v. Ernst van Veenendaal. Inlichtingen: Holendrechtstraat 7 te 1078 TM Amsterdam.

EMBRYO - 2 / JUNI 1984

Wij ontvingen het tweede nummer van een Belgisch-amateurstripblad. In dit nummer is werk te vinden van: Cill (*Solitair*), Ego (*De Geweldige Avonturen van IPS* deel 2), Guisseppi (*Don Beton*), Cill (*La fin du jeu*), Michel (*Ik, Superkick*), Cax (zonder titel), Cill (Kartoens), Vis (*Koken van 1 tot 4*), Cax (zonder titel) en Hil '82 (Gag). Nummer twee verscheen in een genummerde oplage van 300 stuks, en telt 20 pagina's in zwart/wit. Prijs: *f* 2,— of Bfr. 35. In Nederland verkrijgbaar bij: Eppo (Eindhoven), Guust (Breda) en Sjors (Dordrecht). Inlichtingen: Merellaan 16 te 2350 Vosselaar in België, en... Embryo verschijnt maandelijks!

HEAVY METAL - 87 / JUNI 1984

In dit nummer start Frank Thorne's *Lann,* voor de liefhebbers van naakt, verder *I'm Age* door Jones, *The Hunting Party* door Christin en Bilal, *Salammbo II* door Druillet, *The Third Incal* door Jodorowski en Moebius, *A Matter of Time* door Giménez, *El Borbah* door Burns, *The Railways* door Schuiten en Renard, *Tex Arcana* door Findley, *Butterfly* door Herikberto. Totaal 55 pagina's strips in kleur en 17 in zwart/wit, de rest van de bladzijden zijn gevuld met vaste rubrieken en artikelen, totaal 100 pagina's. Prijs: $ 2,50 (ongeveer *f* 12,50), verkrijgbaar in de betere import- en stripspeciaalzaken. Inlichtingen: HM Communications, 635 Madison Avenue, New York, NY 10022, U.S.A.

PILOTE - 121/JUNI 1984

Dit nummer staat in het teken van de open Franse tenniskampioenschappen. Op de omslag wordt het Franse tennisfenomeen Yannick Noah ontdaan van zijn dreadlocks. Het blad oogt als een goed verzorgd herenblad. De helft van het aantal pagina's wordt in beslag genomen door 'soft'-advertentiewerk. De andere helft strips? Neen liefhebbers, allereerst een gesprek met Christin en Bilal over hun laatste samenwerkingsprojekt, dat in Los Angeles speelt getiteld *L'étoile perdue de Laurie Bloom.* Het tweetal is in L.A. het spoor van die Laurie Bloom teruggevolgd. Prachtige Bilal tekeningen ondersteunen dit interessante artikel. Daarna nog geen strips, maar een ontmoeting tussen Bilal en de cineast Zulawski. En toen de strips, achtereenvolgens: *La boît morte, le vengeur et son double* van Puchulu en Christin (spelend in een naoorlogs bezet Berlijn, spionage ligt voor de hand); *L'outlaw* een verhaal van Mac Coy door Palacios en Gourmelen; *Le génie des Alpages* (humor) door F'Murr; het levensverhaal van Humphrey Bogart in *Bogey* door Philippe en Lesueur; *Le crane de Cristal* een detective story door Penard en Moliterni; *Le masque de Kohm* (het 11e deel van Axel Moonshine) door Godard en Ribera en als uitsmijter *Equinoxe* van Caza, subliem getekende science fiction. *Pilote* is in Nederland voor *f* 8,50 (ongeveer) verkrijgbaar bij de import- en stripspeciaalzaken. Inlichtingen: Dargaud Benelux, Rue Kindermans, 3, te 1050 Brussel (België), telefoon: 640.36.61.

FLUÏDE GLACIAL - 96/JUNI 1984

Van oudsher is *Fluïde Glacial* een blad, waarin de humor triomfen viert. Rondom de tekenaars Gotlib en Gimenez – bij het grote publiek doorgebroken – scharen zich sinds kort Edika, Margerin en Binet. In dit nummer wordt het grootste aantal pagina's volgetekend door Gimenez in het verhaal *Un jour, quelque part, un rendez-vous....* Verder wat korte maffe strips van Edika *Parlons cinéma,* Margerin *Ginette fait son cinéma,* Bint *Taxis,* Lelong *Carmen Cru: La Bibliothèque,* Foerster *Un polar,* Coucho *Le Banni* en Goossens *Cinéma.* Volop idioterie, verkrijgbaar voor ongeveer *f* 7,50 bij de bekende import- en stripspeciaalzaken. Inlichtingen: Editions Audie, 120 bis, bd du Montparnasse, 75014 Paris, France. (R.B.)

UITGEVERIJEN

YENDOR (NEDERLAND)

Yendor, de uitgever met het vele *Rhaa-Lovely*-werk, presenteert ons in de maanden september tot en met november maar liefst 9 nieuwe titels!

In september verschijnt *Zwartkijken – deel 2* door Franquin (formaat 16,5×22 cm/prijs: *f* 9,90); *Waanzin Waanzuit – deel 3* door Gotlib (formaat 28,5 × 22 cm) (de delen 1 en 2 verschenen eerder bij Oberon); *Eigen Liefde* Martin Veyron, waarin hij een vrouw ontmoet die hem het G-plekje onthult, en door dezelfde tekenaar: *Een Witte Neger met z'n Kont tussen Twee Stoelen,* geen lang verhaal maar korte afgeronde grappen over een scala van onderwerpen (formaat 16,5 × 22 cm, prijs: *f* 9,90). In oktober verschijnt Binet's *Fam. Suikerbuik – deel 2,* Edika's *Yeah* en Gotlib's *Lobbes – deel 7.* Tenslotte verschijnt in november *Superdupont – deel 1* door Gotlib, Alexis en Lob, de Franse tegenhanger van de Amerikaanse Super-helden, en *Waanzin Waanzuit – deel 4* door Gotlib. Alle albums zijn van het formaat 28,5 × 22 cm, en zijn allen in zwart/wit met kleurenomslag, prijs: *f* 12,90 per stuk, tenzij anders genoemd. Inlichtingen: Yendor, Goudsesingel 44-A te 3011 KC Rotterdam, telefoon: 010-331710.

LOMBARD UITGAVEN (NEDERLAND)

Het programma voor de maanden juli t/m september ziet er definitief als volgt uit: in augustus verschenen de volgende titels: Chick Bill deel 51 – *De Deserteurs,* Collectie Strip-Tips: Pom en Teddy – *De Zwarte Talisman* (gekartonneerd/prijs: *f* 16,50), Collectie Kaleidoscoop – *Cannonball Carmody* (gekartonneerd/prijs: *f* 14,50), Kapitein Sabel deel 3 – *Dubbele Gouden Negen,* Collectie Verhalen en Legenden – *Op Zoek naar Peter Pan* (gekartonneerd/prijs: *f* 16,50). Deze maand verschenen en/of verschijnt: Vasco deel 3 – *De Byzantijnse,* Xan deel 1 – *Het Goud van de Dood,* Dommel deel 10 – *Het Pratende Blik,* Thorgal deel 7 – *Het Sterrekind,* Toenga deel 13 – *Verdwaald,* Collectie Verhalen en Legenden: Rork deel 2 – *Doorgangen* (gekartonneerd/prijs: *f* 14,50) en *Special Robin Hoed* (prijs: *f* 9,95). Het 4e kwartaal ziet er als volgt uit: in week 41 verschijnt Maarten Milaan deel 9 – *De Betastraat;* week 43: Rik Ringers deel 39 – *Verdwenen in de Hel;* week 44: Alain Chevallier deel 8 – *De Plagen van de Farao-Rally;* week 45; Clifton deel 9 – *Kidnapping;* week 47: Buddy Longway deel 13 – *De Wilde Wind* (in september verschijnt deze ook in een luxe-uitgave met een beperkte oplage, voor de prijs van *f* 60,—) en Collectie Verhalen en Legenden – *Wen 2* (gekartonneerd/prijs: *f* 16,50); in week 48: Jugurtha deel 12 – *De Gladiatoren van Marsia* en Dwaaskop deel 6– *De Erfgenamen van de Schemering,* tenslotte verschijnt in week 49: Bob Morane deel 15 – *Een Roos voor de Gele Schaduw.* Verder verschijnt er in september een *Agenda van het Weekblad Kuifje,* deze zal niet officieel in Nederland verkrijgbaar zijn. De prijs van deze agenda is nog niet bekend. Voorzover er verder geen prijzen genoemd zijn, kosten de albums *f* 6,55 per stuk. Inlichtingen: Postbus 77 te 2040 AB Zandvoort, telefoon: 02507-19444.

MUSTANG (NEDERLAND)

Deze nieuwe uitgever bracht en brengt in de maanden juli tot en met december heel wat strippockets en -albums. In juli verschenen: Roodoog deel 2 – *Eeuwige Jachtvelden;* Flippie Flink deel 2 – *Op Vakantie;* Fam. Achterop deel 2 – *Klein maar Dapper;* Felix de Kat deel 1 – *Als Showman* en Hägar deel 2 – *Verovert de Wereld.* In augustus verschenen: Garfield deel 1 – *Heeft er Zin in;* Snoopy deel 1 – *Hondje zonder Weerga;* Fantoom deel 2 –*In Dienst van de Duivel;* Roodoog deel 3 – *Oude Liefde Roest Niet* en Flippie Flink deel 3 – *Op Wacht.* Deze maand verschijnt: Fam. Achterop deel 3 – *Samen uit Samen thuis* (week 36); Hägar deel 3 *Opgeruimd staat netjes* (week 37). In week 40 verschijnt Grijpstra en de Gier deel 1 – *De Kat van Brigadier de Gier;* week 41: Felix de Kat deel 2 – *Als Speurder;* week 42: Garfield deel 2 – *Heeft z'n Dag Niet* en Roodoog deel 4 – *Vist in Troebel Water;* week 43: Snoopy deel 2 – *Slaat weer Toe* en Flippie Flink deel 4 – *Als Kok*; in week 44: Fam. Achterop deel 4 – *Kinderdeugd Oudervreugd;* week 49: Garfield deel 3 – *Heeft een Fijne Dag* en tenslotte in week 50: Snoopy deel 3 – *en zijn Vriendjes.* Als album verschijnen: Garfield, Snoopy, Hägar en Grijpstra en de Gier, deze zijn in kleur uitgevoerd en tellen elk 32 bladzijden, de overige titels zijn als strippockets in zwart/wit en tellen elk 96 pagina's. Inlichtingen: Postbus 77 te 2040 AB Zandvoort, telefoon: 02507-19444 (voor Nederland) of Bosduivenlaan 12 te B-8300 Knokke te België.

ATLANTIC (NEDERLAND)

Sinds mei verspreidt deze uitgever diverse stripbladen op de Nederlandse markt, zoals: *Bamse, Laurel & Hardy, De Zoon van Tarzan* en *Tarzan.* In juni echter verscheen een Tarzan-album met de titel *De Tijgers van Mongo.* Het tweede Tarzan-album zal deze maand verschijnen, en sluit aan op de film die eveneens rond deze tijd in première zal gaan, de titel van het album is

Lord Grystoke. Beide albums kosten *f* 5,95 per stuk. Inlichtingen: Postbus 77 te 2040 AB Zandvoort, telefoon: 02507-19444.

DE VRIJBUITER (NEDERLAND)
Te verschijnen staan diverse albums van Toon bij deze uitgeverij, in week 37 verschijnt Knudde deel 14 – *Knudde met de Pet op;* week 38: Rokus deel 1 – *Rokus en de Rest;* week 39; Hullie deel 1 – *Waar Doen ze het Van?;* week 43: Knuddel deel 15 – *Een Knudde team;* week 47: Rokus deel 2 – titel nog niet bekend en week 48: Knudde deel 16 – *Knudde en nog eens Knudde.* Verder verscheen in week 32 Paling en Ko deel 40 en in week 36 De Stamgasten deel 3 – *Total Loss.* In week 41 en 50 verschijnt tenslotte Paling en Ko deel 41 en 42. Al deze albums zijn verkrijgbaar voor *f* 5,95 per stuk. Inlichtingen: Noordstraat 39 te 5038 EG Tilburg, telefoon: 01615-2900.

MONDRIA (NEDERLAND)
Bij Mondria verschijnen deze maand de volgende cartoonboekjes: *Almanak voor de Belastingontduiker* door Bert Witte (*f* 10,—) en *Een Computer is ook maar een mens* door Harris (*f* 10,—). De stripboeken voor deze maand zijn: *Blitz* door Floc'h en Rivière (gekartonneerd/*f* 29,50) en Sam Pezzo deel 3 (titel nog onbekend) door Giardino in zwart/wit (*f* 9,90). Verder verschijnt het boek *Strips Tekenen en Schrijven* door Duc (gekartonneerd/*f* 47,50). In oktober kunnen we Jeronaton's *Amazones* verwachten (gekartonneerd/ca. *f* 29,50), en in november de cartoons van Bridinne met de titel *Bronstige Humor* (*f* 10,—). Tenslotte start in september de intekening voor luxe-delen van *Schipbreuk in de Tijd,* het gaat om de delen 3, 4, 7 en 9! Deze zijn dus alleen op voorintekening verkrijgbaar, en zullen verschijnen in november of december. De prijs zal *f* 99,— bedragen per stuk, hiervoor krijgt u een gekartonneerd en genummerd exemplaar. Inlichtingen: Postbus 67 te 2390 AB Hazerswoude-dorp, telefoon: 01728-8841.

ARCHERS (BELGIË)
Bij deze uitgeverij verscheen eind juni onaangekondigd een album van Franz: Captain Tom deel 1 – *...Jump!,* in de reeks Action 22, totaal 48 pagina's in kleur en... een must voor de paardenliefhebbers! Prijs: *f* 6,60.
Inlichtingen: Vrijheidslaan 119 te 1080 Brussel in België.

DE LIJN (NEDERLAND)
Bij de uitgeverij van Nico Noordermeer verschenen begin juli: Piloot Storm deel 8 – *Meisje Ontvoerd* door Sprenger en de *Bert Bus Bibliografie deel 1* met het eerste 'Olaf Noord' verhaal. Van deze laatste verscheen ook een luxe gebonden editie met een oplage van 165 stuks, prijs: *f* 30,— (verkrijgbaar bij de 'Ledenservice' van Het Stripschap), de gewone edite kost *f* 13,90 en Piloot Storm *f* 11,90. Inlichtingen: Kleasterwei 1 te 8841 KK Bayum, telefoon: 05173-1486.

STANDAARD (NEDERLAND)
Allereerst de uitgestelde titels: de voor week 9 aangekondigde Suske en Wiske Blauwe-reeks, delen 5 en 6 – *Het Geheim der Gladiatoren* en *De Gezanten van Mars* verschijnen nu in week 37 (gekartonneerd, prijs: *f* 17,10 en luxe *f* 43,40 inclusief cassette). De voor april j.l. (week 14) aangekondigde reeks Strip-Dossier deel 1 en 2 – *Het Zwarte Luipaard* door Vandersteen en *Stropke en Flopke in Marokko* door Sleen verscheen eind juni (prijs: *f* 11,35 per stuk), eveneens deel 3 – *Pits en Kaliber* door Mau verscheen eind juni (*f* 11,35). De delen 4 en 5 van deze reeks – *De Avonturen van Sebedeus* door Tibos (*f* 8,30) en *Kramikske* door Jean-Pol (*f* 11,35) verschijnen in week 41. De albums die stonden aangekondigd voor week 36 schuiven één week op in verschijning. Verder verschijnt in week 41: *Schanulleke 1* door Vandersteen (*f* 8,90) en *De Rode Ridder 96* in kleur door Biddeloo. Tenslotte verschijnen in week 46 de volgende albums: Suske en Wiske 164 (herdruk) + 200 (*f* 4,55 per stuk) door Geerts, De Rode Ridder 94 + 110 in kleur door Biddeloo, Annie en Peter 9 door Jean-Pol, Sloeber 9 door Broeckx, De Wonderbare Reizen van Jerom 12, Bessy 161, Karl May 85 (*f* 2,50) en Robert en Bertrand 59 + 60 (van deze laatste verschijnt ook één gekartonneerd-deel, prijs: *f* 11,35); deze laatste 5 titels zijn allen van Vandersteen. Indien er géén prijzen zijn genoemd, kunt u op *f* 4,00 per album rekenen. Inlichtingen: Postbus 204 te 4900 AE Oosterhout, telefoon: 01620-52673.

SEMIC (NEDERLAND)
Semic is weer erg actief op de tijdschriften- en albummarkt. Naast hun maandelijkse uitgaven als *Woody Woodpecker, Goliath, Dennis,* enz., verschijnen er nu ook diverse Specials. In week 27 verscheen *De Rose Panter Special 2* (*f* 3,95), en in week 30 een nieuw tweemaandelijks striptijdschrift met de naam *Agent X-9* met in elk nummer 4 verhalen van Modesty Blaise, Johnny Hazard, Agent Kelly en Agent X-9. Elk nummer telt 100 pagina's in zwart/wit, en is verkrijgbaar voor *f* 4,25.
Verder verschijnt er in week 37 een *Woody Woodpecker Special 1* met werk van Milton, en in week 44 *De Rose Panter Special 3.* Beide kosten *f* 3,95 per stuk. Tenslotte verschijnt er in oktober een *Garfield-maandblad,* dat verkrijgbaar zal zijn voor *f* 1,95. Nu de albums: in week 34 verscheen Prins Valiant deel 21 – *De Ontvoering van Aleta* en in week 46 verschijnt deel 22 (titel nog niet bekend) door Foster. (*f* 6,55 per stuk). Verder verschijnt in week 44 *Malle-album 2* door Fulberg (*f* 4,95) en in week 46 *De Rose Panter Grote Verzamelde Verhalen-album,* welke 128 bladzijden telt, waarvan 32 bladzijden in kleur, prijs: *f* 7,95. Inlichtingen: Bosboom Touissaintstraat 3-W te 1054 AL Amsterdam, telefoon: 02-165135.

DUPUIS (NEDERLAND)
Bij Dupuis verschijnen in het 4e kwartaal de volgende uitgaven: in week 42 verschijnt Sophie deel 17 – *Sophie en Co* door Jidéhem; de Katamarom deel 13 – *Het Geheim van de Trollen* door Gos; Snoesje deel 10 – *Zagabors Viool* door Macherot; German en Wij deel 6 – *Komt er nog wat Van?* door Jannin; Sammy deel 18 – *Paniek in het Vaticaan* door Berck; Dupuis-Avonturen deel 4; Brice Bolt – *De Archipel der Verschrikking* door Aldoma; De Sliert deel 5 – *De Sliert in de Lucht* door Roba; *De Beverpatroelje* deel 25 – *De Afdruk* (dit zijn 7 complete verhalen) door Mitacq en Buck Danny Speciaal deel 4 – *De Oorlog in Korea* + 2 complete niet eerder verschenen verhalen uit *Sprint* (gekartonneerd, prijs: *f* 27,75). De laatste serie nieuwe titels voor dit jaar verschijnen in week 47, te weten: Baard en Kale deel 3 – *Oscar en zijn Geheimen* en deel 32 – *De Stunt van Stomp* door Will; Dokter Zwitser deel 6 – *De Blauwe Vos* door Wasterlain; Papyrus deel 7 – *De Wraak van Ramses* door Gieter; Agent 421 deel 1 – *Koude Oorlog* door Maltaite; Timoer deel 17 – *De Schaduw van de Cid* door Sirius; Ouwe Niek deel 8 – *Zijne Majesteit Rebelleert* door Remacle; Robbedoes Album 171 (met 10 Robbedoes-nummers) (gekartonneerd, prijs: *f* 15,15) en tenslotte *Don Bosco* door Jijé. Deze laatste is een luxe gekartonneerde uitgave, totaal 112 pagina's (prijs: *f* 22,—). Alle albums kosten *f* 6,55 per stuk, tenzij anders vermeld. Inl.: Industriestraat 13 te 6135 KE Sittard.

OBERON (NEDERLAND)
In het laatste kwartaal van dit jaar verschijnen bij Oberon de volgende titels: week 40: Trigië deel 32 – *Het IJs van Nivata;* Oom Dagobert deel 25 – *Oom Dagobert in de Vele Gezichten van Zwarte Magica;* Tina Topstrip deel 62 – *Het Betoverende Ritme* (*f* 6,25); week 41: Gilles de Geus deel 1 – *De Spaanse Furie en andere Verhalen;* Donald Duck Pocket deel 22 – *Donald Duck in Paniek om het Geldpakhuis;* week 42: Rob van de Rovers deel 11 – *Volhouden, Rob!;* week 43: Tina Superalbum deel 16 (*f* 8,50) en Storm deel 12 – *De Zeven van Aromater;* De Beste Verhalen van Donald Duck deel 40 – *Donald Duck als Kwitantieloper;* week 44: De Partizanen deel 6 – *Het Balkanfront* en Donald Duck Winterboek 1984 (*f* 8,50); week 45: Douwe Dabbert deel 11 – *Het Flodderwek van Pief,* Sjors en Sjimmie deel 9 – *De Rampestampers* en Tina Winterboek 1984 (*f* 7,50); week 46: Tom Poes deel 31 – *Het Ding X-13;* week 48: Donald Duck Dubbelalbum deel 4 (*f* 8,50) en Tina Topstrip deel 63 – *Tina-de Kraaien* (*f* 6,25) en tenslotte in week 49: De Beste Verhalen van Donald Duck deel 41 – *Donald Duck als Suikeroom.* De albums kosten *f* 6,55 per stuk, tenzij anders vermeld. Inlichtingen: Postbus 6003 te 2001 HA Haarlem.

CASTERMAN (NEDERLAND)
Casterman brengt ons in het najaar de volgende titels: in week 37 verschijnen Een Strip, een Auteur – *De Betovering van het Nevelwoud* door Bourgeon; De Avonturen van Lefranc – *De Crypte* door Martin en Chaillet; Yakari deel 10 door Derib en Job; De Koene Ridder – *De Geheime Doorgang* door Craenhals. Deze laatste is een herdruk.
In week 45 verwachten we de volgende titels: Een Strip, een Auteur – *In de Greep van Howrah* door Ceppi. Bovenstaande albums kosten *f* 6,55 per stuk, de volgende albums kunt u verkrijgen voor *f* 19,90 per stuk: Pratt-verhalen – *De Ethiopiërs* door Hugo Pratt; *De IJstrein* door Rochette en Lob, en de herdrukken van *Sluiers over de Pont de Tolbiac* door Malet en Tardi en *Het Besloten Land* door Forest en Tardi. Voor *f* 14,90 verschijnt in de reeks Wordt Vervolgd Novellen *De Kakkerlakkenkiller* door Tardi en Legrand, en tenslotte *Wordt Vervolgd* Bundel 6 met de nummers 26 t/m 30 voor *f* 24,90. De laatste 2 titels zijn gekartonneerd uitgevoerd, en...

Casterman is dit jaar aanwezig op de Strip-3-Daagse!!
Inlichtingen: De Morinel 25-29 te 8251 HT Dronten.

DE DAGERAAD (BELGIË)
Eind juni verschenen de volgende titels bij deze Vlaamse uitgeverij: Magnum-reeks deel 41 – *De Nieuwe Avonturen van Tijl en Lamme 1* door Bob de Moor: vier avonturen van Tijl en Lamme tekende hij voor *Het Nieuws van de Dag* in 1950/51; deze verhalen worden nu integraal uitgebracht in de Magnum-reeks; Magnum-reeks deel 42 – Everard t'Serclaes door Rik Clement: de lang verwachte herdruk van een miskend meesterwerk van Hendrik Conscience; Magnum-reeks deel 43 – *De Lotgevallen van Jef Neus* door Jef Nys: in de jaren vijftig tekende hij een stop-comic voor *De Gazet van Antwerpen,* nu compleet in één album; Magnum-reeks deel 44 – *Het Vals Gebit* (Tijl en Lamme 2) door Bob de Moor en Magnum-reeks deel 45 – *Falderie* door Pirana: een bundeling van absurde en oneerbiedige humor, grotendeels uit *De Zwijger.* Bovenstaande albums zijn verkrijgbaar voor Bfr. 110 per stuk. In de reeks Kartoen-Klassieken verscheen *Vijf voor Twaalf!* door Johan de Moor, prijs: Bfr. 150. Eveneens nog verkrijgbaar is Bob de Moor's *De Leeuw van Vlaanderen* in kleur, voor de prijs van Bfr. 225. In het najaar (november?) verschijnt het reeds lang aangekondigde album *Het Vredeswapen* door Pom. Het is gekartonneerd en zal dan verkrijgbaar zijn voor Bfr. 595. Daar de uitgaven van 'De Dageraad' in Nederland NIET gedistribueerd worden, is het mogelijk om rechtstreeks te bestellen bij de uitgever, hiervoor kunt u schrijven of telefoneren naar: De Dageraad PvbA, Perenstraat 13 te 2008 Antwerpen, telefoon: 03/235.68.66 (giro-nummer: 000/0142391/92).

De Stripschappagina

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Het Stripschap
Postbus 11335,
1001 GH Amsterdam

Colofon:

voorzitter: Hennie Wesseling	070-276102
secretaris: Hans Duncker	020-939857
penningmeester: Theo van Anraad	02990-43903
informatie: Willem Naber	03404-51120
ledenservice: Ton Schuringa	020-852229
documentatie: Albert Tol	020-134128
filmzaken: Ad Huysmans	030-321353

Girorekeningen:

contributie	1.513.000
hoofdrekening	5.000.000
ledenservice	3.291.121
informatie	5.463.424
filmotheek	491.593

Alle girorekeningen staan t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.

Bankrekeningen:

hoofdrekening	42.11.38.114
ledenservice	46.28.09.498

Beide rekeningen bij de Amro Bank te Amsterdam t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.

Lid kunt u worden door:
- storting van *f* 25,— op giro 1513000 of bankrekening 421138114 beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- storting van *f* 17,50 op één van bovengenoemde rekeningen indien u jonger dan 15 of ouder dan 65 jaar bent.

Lid van Het Stripschap én abonnee van Stripschrift wordt u door:
- storting van *f* 62,— op bovengenoemde rekeningen.

UIT DE TOONDER STUDIO'S

Van deze stripserie, uitgegeven door Arboris i.s.m. Het Stripschap, zijn al zes delen verschenen:
1. Floris: Het rode meel (Soeteman/Stapel)
2. Myra van Dijk: Drugs (George Mazure)
3. Student Tijloos: Een droesel op de vliering (Hartog van Banda/Stapel)
4. Aafje Anders: De juwelenroof (Brandt/Van Haasteren)
5. Horre, Harm en Hella: De maagd van Otterhout (Brandt/Khing/Van Haasteren)
6. Marion: De valse barones: (Hartog van Banda/Wesseling)

Achter in elk album zijn een aantal pagina's opgenomen met achtergrondinformatie over de strip, de makers en publicatiegeschiedenis.
Per jaar verschijnen er zes delen, paarsgewijs in september, december en mei.
De omvang van de albums varieert van 48 tot 64 pagina's. De reeks verschijnt in beperkte oplage en wordt alleen onder de stripspeciaalzaken verspreid.
De prijs bedraagt *f* 9,50 per album. Het Stripschap heeft de mogelijkheid tot intekenen geopend, steeds per zes albums, voor de gereduceerde prijs van *f* 51,— (d.i. *f* 8,50 per deel). Voor dit bedrag krijgt u dan de albums ook nog eens thuisgestuurd.
Intekenen doet u door middel van het overmaken van dit bedrag op girorekening 3291121 of bankrekening AMRO 462809498 t.n.v. Het Stripschap Ledenservice onder vermelding van 'Uit de Toonder Studio's 1-6'; of 'Uit de Toonder Studio's 7-12', want in september zullen verschijnen.
7. Martin Evans: Het venuskruid (Hartog van Banda/Abas) (science fiction-dagstrip uit de vijftiger jaren)
8. Myra van Dijk: Paris by night (George Mazure)

De delen 9 t/m 12 zijn nog niet genummerd, maar het worden een Aafje Anders-album, een Floris-album en twee albums die de geschiedenis van Joris Valckenier bevatten.

STRIPS EN DE TOEKOMST
Daar is-t-ie dan. De pakkende titel voor de strip-3-daagse. Niet zomaar overigens. In tijden van video, teruglopende belangstelling voor het papier en verminderende verkopen van strips ten gevolge van een geringer aanbod van titels wordt het tijd de bakens te verzetten. Kwam in het verleden de gevestigde orde vooral aan bod, nu gaat het zoeklicht op de toekomst. Wie zorgt er over tien jaar voor de strips? Natuurlijk, een aantal van de nu reeds bekende striptekenaars. Maar wat gedacht van al die met name jonge tekenaars die nu nog in de kantlijn van de verkoopcijfers staan, maar inmiddels wel een geheel eigen trend setten? Kwaliteit wordt immers niet bepaald door verkoopcijfer. Of wat gedacht van al die mensen die nog maar net zijn begonnen, als amateur of prof? Kortom, wat staat ons te wachten na 1984? Hernieuwde belangstelling voor het studiofenomeen, verdergaande individualisering digitaaltekenen of revival van het zwart/wit album? Dit alles en het spreekwoordelijke 'veel meer' zullen in een daar geheel op afgestemd Turfschip aan de orde komen. Presentaties, optredens, interviews, tentoonstellingen, films, video en andere hulpmiddelen zullen de toekomst vorm geven. Daarnaast weten we ons al verzekerd van de mensen die verder kijken dan hun tijdneus lang is. De science fiction. Wie een ruimteschip heeft, heeft de toekomst. NSCF en Terra, dé verenigingen op dit gebied, hebben hun medewerking voor de inrichting van dit deel van de toekomst al toegezegd. Inhoudelijk bezien, belooft dat veel fraais voor de gecombineerde sf- en stripliefhebber. En wat gedacht van een tentoonstelling van Schuiten en Renard. Of van de uitgebreide 'stal' van uitgeverij Espee, die zal laten zien hoe breed het toekomstfront al is. Nee, in Het Turfschip te Breda, 14, 15 en 16 september, zult u voelen dat Orwell al passé is.
Staat u echter nog met beide benen op de grond dan is er natuurlijk de stripboekenbeurs. Alles wat er nu is, komt daarheen. En, als de voortekenen niet bedriegen, broeit er onder de gevestigde namen ook iets van de toekomst. Nieuwe plannen, initiatieven van de bekende uitgevers, het komt. En als u komt, is er weer de geruikelijke korting op het dagretour, verstrekt door NS. Enkeltje heen, gratis terug. Eén ding: we beginnen vrijdag al om 13.00 uur!!! Tenslotte is 3 dagen al krap voor het beschrijven van de toekomst. De openingstijden zijn: vrijdag: 13.00-22.00 u, zaterdag: 9.00-17.00 u en zondag: 10.00-18.00 u.

Wat er zoal heden tendage gebeurt met stripfiguren, hopen we u tijdens de conventie 'Merchandising

van stripfiguren' duidelijk te maken. Een vooral op de beroepswereld gericht symposium zal duidelijk maken welke belangen en cijfers gediend worden met het inzetten van stripfiguren. Van latex poppetjes tot het openen van bankrekeningen, van STER-spot tot getekende auto's. En wat is de toekomstverwachting? Vrijdag 14 september, 10 tot 16 uur. Congreszaal, Het Turfschip.

Ledenservice

Als u ver van de bewoonde stripwereld woont, als het typisch Hollandse winterweer u binnen houdt, of als u gewoon gesteld bent op comfort, dan kan de Ledenservice van Het Stripschap toch uw stripverzameling op peil houden. Hieronder treft u een overzicht aan van wat die Ledenservice u allemaal kan bieden.

U kunt de aanbiedingen bestellen d.m.v. een overmaking op postgiro 3291121 of AMRO 462809498 t.n.v. Het Stripschap Ledenservice, Amsterdam. Op de overschrijving vermelden welke albums u wenst te ontvangen en gaarne minimaal 2 albums tegelijk bestellen i.v.m. portokosten. Niet leden dienen 10% bij het bedrag op te tellen voor verzendkosten.

Uit de Toonder-studio's:	4 delen	*f* 9,50 per deel
Tom Poes: sets A B C D H	K R U V W X	*f* 7,50 per set
Oberon zwart-witreeks:	delen 21 24 27 29 30 31	*f* 5,95 per deel
	delen 32 33 34 35 38 39	*f* 5,95 per deel
	delen 40 42 43 44	*f* 5,95 per deel
	deel 41	*f* 6,95
	delen 45 46 47 48 49	*f* 6,25 per deel
Arman en Ilva	7 delen	*f* 29,75 per deel
De Generaal (harde kaft)	delen 6 7 8	*f* 9,90 per deel
Aram delen 7 8 10 12 13	14 15 16 17 19	*f* 14,95 per deel
	delen 24 25 26 27	*f* 14,95 per deel
Senmoet	4 delen	*f* 13,90 per deel
Jennifer Scott	4 delen	*f* 13,90 per deel
Gloria van Goes	3 delen	*f* 13,90 per deel
Frank de vliegende Hollander	delen 1 4 7	*f* 11,90 per deel
Piloot Storm	6 delen	*f* 11,90 per deel
S.S. Anne	2 delen	*f* 11,90 per deel
Alleen op de wereld		*f* 13,90
Dzjengis Khan	2 delen	*f* 13,90 per deel
Liselore	2 delen	*f* 13,90 per deel
Tekko Taks	deel 1	*f* 14,90
Koning Hollewijn	10 delen 1 t/m 8	*f* 19,90 per deel
	delen 9 en 10	*f* 22,50 per deel
Vader en Zoon	12 delen	*f* 8,20 per deel
Het Hop-mysterie		*f* 6,25
Het toernooi		*f* 8,50
Kraaienhove	deel 1.	*f* 6,25
Arboris Stripselectie	delen 1 t/m 5	*f* 6,55 per deel
Oktaaf Keunink		*f* 35,—
Paulus als Hulpsinterklaas		*f* 8,90
De reis van Prins Foedji		*f* 18,50
Walt Disney verjaardagskalender		*f* 7,50
Spekkie en Blekkie: De meewarige kruipers		*f* 9,90
Word Vervolgd – Striplexikon der lage landen		*f* 49,50
Stripkatalogus 1982/1983		*f* 45,—
Stripjaarboek '83-'84		*f* 19,50
Comics katalogus		*f* 14,95
Katalogus Lilliput-uitgaven		*f* 14,95
Stripspecials: Lucky Luke en Suske & Wiske		*f* 19,80 per stuk
Giraud/Moebius en Flater		*f* 25,— per stuk
Conventiebundel Parodie en Plagiaat		*f* 2,50
Conventiebundel Strips en Onderwijs		*f* 3,50
De zaak Kuifje		*f* 15,—
Het zwartboek van Prins Valiant		*f* 27,50
Tom Poes: de feunix – Kursorisch lezen		*f* 6,90

STRIPWINKELGIDS

DE STRIPSPEURDER
Wagenstraat 130
2512 BA DEN HAAG
Tel.: 070-643005

"DE STRIP-AAP"
STRIPSPECIAALZAAK
IN- & VERKOOP, VERHUUR
KUIPERSDIJK 66
7512 CJ ENSCHEDE
053-305261
Di. t/m vr. 12.00 - 18.00 uur,
za. 11.00 - 17.00 uur, do. koopavond

Stripwinkel - Oude Aa 1 - Helmond - 49222

HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 183
2512 AW Den Haag
Tel.: 070 - 63 41 15

STRIPBOEKHANDEL
breestraat 22 delft
tel. 015 126097
BUL SUPER

ROTTERDAMS GROOTSTE STRIPWINKEL & LECTUURHAL
TIJDSCHRIFTENHAL
NOORD
ZAAGMOLENDRIFT 35 t/m 41
1e MIDDELLANDSTRAAT 110
ROTTERDAM
SCIENCE FICTION
STRIPVERHALEN
EVENEENS MEER DAN 1500 VERSCHILLENDE STRIPTITELS VOORRADIG
tel 010 66 43 68 of 25 87 46
geopend dinsdags tot zaterdags
09.00 t/m 18.00 uur
vrijdagavond tot 21.00 uur
illustratie Marvano

DE PRIJSBREKER IN STRIPLAND!
DUBBELMAN
Hilversum-Vaartweg 17
dag. 10-18 uur, do. tot 21 uur
035-234091 bgg. 03465-71142

Stripwinkel Beo
Hopland 15 – Antwerpen
Tel. 03/233.25.36
OPEN ALLE DAGEN
VAN 10 u - 18 u Zondag 10 u - 14 u
HOPLAND 15 (BIJ VOGELTJESMARKT)

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

GUUST

In- en verkoop van stripverhalen

Torenpassage Breda, tel. 076-134153.
Geopend: maandag: 13.00-18.00 uur. Di t/m za: 11.00-18.00 uur. Donderdag tot 21.00 uur.

STRIPBOEKHANDEL DE NOORMAN

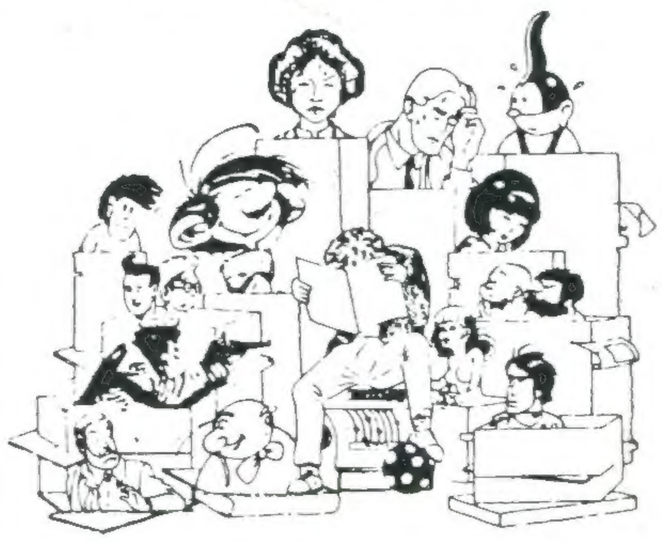

Lange Hezelstr 113a Nijmegen tel 080-226146
Koningstr 43 Arnhem tel 085-420909
Nieuwlandstr Tilburg tel 013-358319

HARA-KIRI

Goudsesingel 44
3011 KC Rotterdam
Tel.010-331710

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

Leidse Stripshop
Aalmarkt 4 Leiden
tel. 071-121802

BLUNDER

In- & Verkoop
van STRIPBOEKEN

Oude Gracht 203 (hoek Haverstraat)
Utrecht - 311461

EPPO STRIP & BOEK
ANTIKWARIAAT
JOS & MARI HUDDLESTON SLATER
KLEINE BERG 33
EINDHOVEN
TEL:
040-441882

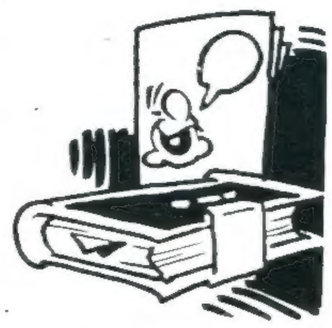

© JOOST SWARTE

JACOBIJNENSTRAAT 10
2011 TH HAARLEM
TEL. 023-320782

Antiquariaat Nillco
Strips en oude boeken

Nieuwlandstraat 25, Tilburg
013-431229 – 3 min. v. station

di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

Nu ook een
STRIPSPECIAALZAAK
in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM. STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen, 01184-17054

LAMBIEK
Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

Stripwinkel 'Ombrosius' Amsterdam
Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur

---

STRIPWINKEL DUMPIE
Nieuwe Rijn 18; Leiden, tel. 071-126404
BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!
(meestal niet meer dan 60% van de katalogus prijs)

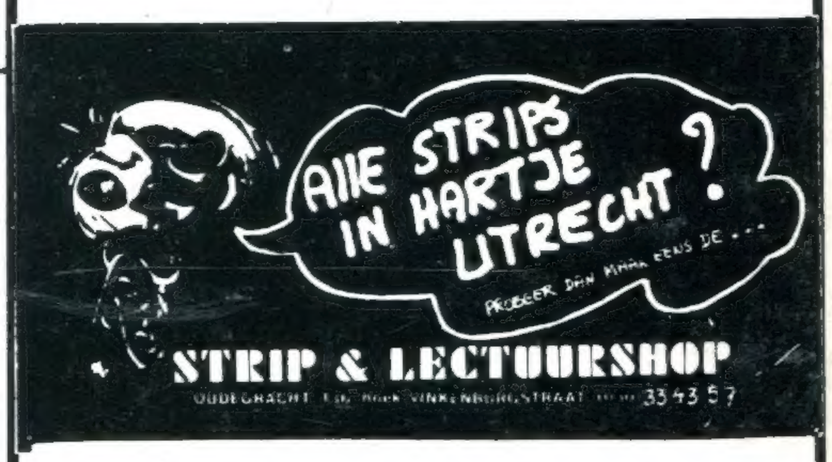

DE LEKTUURHAL

*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEEUWARDEN
O/D KELDERS 10
058-130756

HARTJE SHEEK
NWE BURGSTR. 3
05150-15510

Broerenstraat 4,
Arnhem, tel. 085-431398

P.G. Hermans

STRIPWINKEL STORS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00 UUR T/M 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN TEVENS ANTIQUARIAAT.

WONDERLAND
strips en science fiction
Soembawastraat 56
1095 XD Amsterdam
020 - 94 35 62